

most 67 16

revija
za kulturo
in
družbena
vprašanja

Most. Revija za kulturo in družbena
vprašanja. Ur.ured.odb. Trst. (Leto VIII
1971. 8° .

: Jadranski koledar 1972

manjka: št. 16

obrnjo inamo!

ESEJI

Toussaint Hočevar: DANAŠNJI SLOVENSKI POLOŽAJ IN
PERSPEKTIVE ZA BODOČNOST 195

Aleš Lokar: DIALOG IN SLOVENCİ 250

LITERATURA

Fulvio Tomizza: PETI LETNI ČAS 206

Aleksander Peršolja: PESMI 211

Ivan Mrak: DOPISOVANJE S KRIŠTOFOM 216

Stanko Janežič: NOČEMO VOJNE 224

UMETNOST

Boris Podreka: RAZSTAVA ARTE VIVA 246
(Foto Piccolo Schillani)

PROBLEMI

Vladimir Vremec: KOROŠKI SLOVENCİ
V SLEPI ULICI 228

Bogdan Berdon: KDO DEJANSKO PREDSTAVLJA
SLOVENSKO MANJŠINO 236

FELJTONI

ALI JE KAJ ZA STVARMİ ALI Nİ NİČESAR, M. R. 259

KAKO JE NAREJEN STRNIŠEV SAMOROG, Lev Detela 261

SLOVENISTİKA V PADOVI, Martin Jevnikar 265

DOMAČI PABERKI, čič 266

ANKETA O NAŠEM TISKU 267

PISMO, Bogdan Berdon 269

Vladimir Vremec: KOROŠKI SLOVENCİ V SLEPI ULICI 2

most

REVIJA ZA KULTURO IN
DRUŽBENA VPRAŠANJA

Ureja uredniški odbor: Stanko Janežič,
Aleš Lokar, Boris Podreka, Alojz Rebula,
Marjan Rožanc, Drago Štoka (odgovorni
urednik) in Vladimir Vremec.

Vsi prispevki ne predstavljajo mnenja
celotnega uredniškega odbora.

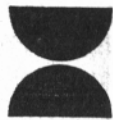
Registrirano na sodišču v Trstu s številko
6/64 RCC dne 25. maja 1964

Uredništvo in uprava: Trst - Trieste,
Via Donizetti, 3 - Italija

Cena posamezni številki 500 lir, letna
naročnina 2.000 lir, plačljiva na tekoči
račun 11/7768 A. Lokar, Via Pindemonte 8,
Trieste. Za inozemstvo 5 dolarjev

Oprema: Boris Podreka

Tisk: Tiskarna A. Keber - Trieste,
Via S. Anastasio 1/c

DANAŠNJI SLOVENSKI POLOŽAJ IN PRESPEKTIVE ZA BODOČNOST*

I.

Sedanje gospodarsko stanje v Sloveniji se z vidika neposredne preteklosti navezuje na gospodarsko reformo, ki se je začela pred dobrima dvema letoma. Takrat je namreč postalo jasno, da je jugoslovansko gospodarstvo premajhno, da bi pri razvojni stopnji, ki jo je doseglo, lahko zadoščalo samo sebi in da je nadaljnji napredek pogojen s pospešenim vključevanjem v mednarodno delitev dela v evropskem in svetovnem merilu. Jugoslovansko gospodarstvo je torej nastopilo pot iz razmeroma zaprtega v odprto gospodarstvo.

Ta odločitev je narekovala pomembne gospodarskopolitične spremembe. Odprto gospodarstvo je namreč v nasprotju s togim in podrobnim načrtovanjem celotnega gospodarstva. Obsega in sestave izvoza pač ni moč planirati tako, kot je moč planirati domačo porabo, kajti izvoz je odvisen od sprememb v svetovnem gospodarstvu, ki so težko predvidljive. V odprtem gospodarstvu mora biti produkcija prožna in naglo prilagodljiva spremembam v svetu. Možno je sicer planirati njen celoten obseg in ustvarjati splošne pogoje za gospodarski razvoj, ni pa možno planirati podrobne sestave socialnega produkta. Slednjo določajo podjetja, ki se nenehoma prilagajajo tržnim razmeram in splošnim gospodarskim pogojem ter sama odločajo, kaj in na kakšen način bodo producirala. Prav zato potrebujejo znatno mero avtonomije na področju investicij.

Pri vključevanju nekega gospodarstva v mednarodno delitev dela so pomembni še drugi momenti.

Prvič. Ker je zunanja trgovina podvržena zakonom trga, tudi notranja trgovina in produkcija ne moreta ostati ločeni od njega. Cen ni moč administrativno določati. Oblikovati se morajo na trgu in ker je domači trg povezan z zunanjim, se domače cene usklajajo z mednarodnimi.

* Referat, ki ga je imel avtor na študijskih dnevih v Dragi pri Trstu 1. septembra 1967.

Drugič. Upoštevati moramo, da je z mednarodno menjavo blaga in storitev neločljivo povezan mednarodni plačilni promet. Osnovo mnogostranske izravnave računov predstavljajo razmeroma prosto zamenljive ali konvertibilne valute, katerih tečaji se čez daljše obdobje oblikujejo po zakonih trga, se pravi, da težijo k tistim tečajnim razmeram, ki so v skladu s plačilnobilančnim ravnotežjem.

Tretjič. Države, ki so medsebojno v tesnih trgovinskih odnosih, ne morejo samovoljno omejevati uvoza. Carinske tarife in količinske omejitve uvoza so sicer dopustne, toda v mejah medsebojnih dogovorov, ki temelje na načelu recipročnosti. Dandanes je zlasti med industrijsko razvitimi državami zaznavna tendenca medsebojnega zmanjševanja uvoznih ovir. Le manj razvitim državam je priznana potreba po ukrepih za zaščito novo nastajajoče industrije.

V luči teh povezanosti nam postanejo gospodarskopolitični ukrepi, ki so v zvezi z gospodarsko reformo, lažje doumljivi.

Z zmanjšanjem prispevka podjetij v centralne sklade je bilo podjetjem v večji meri omogočeno lastno finansiranje investicij in torej dodeljena večja mera kompetentnosti pri oblikovanju produkcije. Tudi poslovne banke so pridobile na vplivu in sicer pri določanju kreditov in dodeljevanju deviznih sredstev.

Devalvacija dinarja je ustvarila pogoj za saniranje plačilne bilance in odprla pot k prosti zamenljivosti dinarja v doglednem času. Administrativno urejanje uvoza je nadomestil nov carinski zakon. S tem je bil že lansko leto omogočen pristop Jugoslavije k Splošnemu carinskemu in trgovinskemu dogovoru (GATT).

Končno so bile pod določenimi pogoji dovoljene direktne naložbe tujega privatnega kapitala v Jugoslaviji. Če pomislimo, da je EGS osnovana ne le na prostem pretoku blaga, delovne sile in podjetij iz ene države članice v drugo, ampak sloni tudi na prostem pretoku kapitala, potem uvidimo, da je bila z dovoljitvijo direktnih tujih naložb v Jugoslaviji odstranjena pomembna ovira za morebiten pristop Jugoslavije k EGS.

Tudi nasproti domačemu privatnemu podjetništvu se po reformi kaže bolj konciliantno stališče. Privatnim kmetovalcem je bil npr. omogočen nakup mehaniziranega orodja. V Dravski dolini uvažajo celo neke vrste spontano živinorejsko združništvo, ki ga po tehnični plati označujejo kot zeleni pas. Mariborski ekonomisti so dvignili tudi vprašanje privatnih uslužbenskih naložb v podjetja. Take naložbe naj bi bile evidentirane z delnicami oziroma obveznicami.

II.

Kako naj gospodarsko reformo ocenimo po dveh letih njenega izvajanja? Začela se je z devalvacijo dinarja in administrativnim zvišanjem cen ter z omejitvijo investicij in konsuma. Slednji je bil omejen tako, da so bile plače zvišane, toda manj kot pa cene konsumnemu blagu in so se torej realni dohodki prebivalstva zni-

žali. Nasprotno pa se je z devalvacijo kupna moč tujih valut zvišala, kar je dvignilo izvoz in izboljšalo plačilno bilanco.

Z devalvacijo so se avtomatično dvignile dinarske cene uvoženemu blagu, kar ni ostalo brez vpliva na domače produkcijske stroške, saj vsebujejo razni izdelki ne le domač, ampak tudi uvožen material. Splošno zvišanje materialnih stroškov in pa postopno naraščanje dohodkov je potiskalo cene kvišku. Da bi zadržale inflacijo ter preprečile ponovno poslabšanje plačilne bilance, so oblasti ukrepale na dva načina: prvič tako, da cen niso sprostile, oziroma so v nekaterih primerih nadzorstvo nad njimi še zaostrele, in drugič s krčenjem denarne mase prek centralne banke.

Razumljivo je, da se gospodarstvo, v katerem je bila vloga trga dolga leta omejena, ne da spremeniti tako, da bi trg čez noč nadomestil administrativno poseganje v formiranje cen. Vendarle bo treba prej ali slej cene bolj sprostiti, če naj gospodarska reforma doseže zastavljeni cilj. S tem ne mislim, da bi moral trg postati edino gibalno gospodarskega in socialnega razvoja. To bi pomenilo korak nazaj. Reči hočem le, da gospodarskega razvoja ni moč usmerjati z administrativnim urejanjem cen. Bolj prikladna je davčna oziroma proračunska politika, ki pa jo bo treba v Jugoslaviji šele razviti tako, da bo v skladu s sodobnimi spoznanji ekonomske vede.

Če naj se na kratko ustavimo še pri denarni politiki, ki se odraža v omejevanju kreditov, ki naj bi prisililo podjetja k hitrejšemu obračanju sredstev, moramo ugotoviti, da je njena učinkovitost omejena zaradi tega, ker se bančni sistem šele prilagaja zahtevam prostega poslovanja. Do nedavnega so bile namreč poslovne banke le sredstvo za pretakanje denarne mase in niso imele odločilne besede pri dodeljevanju kreditov. Tako jim manjkata i organizacija i avtoriteta, da bi opravljale potrebno selekcijo med iskalci posojil. Še vedno se dogaja, da se likvidna sredstva uspešnih proizvajalcev pretakajo k manj uspešnim, v nasprotju z načelom poslovnega bančništva v svetu, po katerem dobi denar tisti, ki ga že itak ima, čeprav zveni to morda paradokсно.

Pa tudi pri urejenem bančnem sistemu in razvitem denarnem trgu ima denarna politika kot orodje gospodarskega usmerjanja svoje pomanjkljivosti. Pozitivno jo lahko vrednotimo le tedaj, kadar dovaja gospodarstvu denarna sredstva v tistem obsegu, ki je v skladu s polno zaposlenostjo in z maksimalno rastjo socialnega produkta. Nasprotno pa je deflacijska denarna politika škodljiva, kajti deflacija ne pomeni znižanja ravni cen, ki so navzdol neprožne, ampak jo moramo enačiti s stagniranjem, če že ne upadanjem, i produkcije i zaposlenosti i porabe. Nasprotuje torej dandanes splošno priznanemu cilju gospodarske politike, namreč pospeševanju gospodarske rasti, s tem pa tudi pospeševanju mednarodne menjave in delitve dela.

Iz pravkar povedanega sledi, da ob gospodarski politiki, ki je usmerjena k cilju maksimalne rasti socialnega produkta, denarna politika ne more biti podrejena zunanjetrgovinskim zahtevam. Zgre-

šena je torej parola, po kateri naj bi po novem denarna emisija postala odvisna od deviznih rezerv. S takim ravnanjem bi odprli vrata na stežaj nezaželenim konjunkturalnim vplivom iz tujine. Spomnimo se, da je v prvi vrsti Jugoslaviji ravno podrejenost denarne politike plačilnobilancnim spremembam zavirala gospodarski razvoj. Deflacijski politiki, ki so jo uvedli leta 1924, je sicer uspelo za ceno zmanjšane gospodarske rasti povečati pritok tujega kapitala v Jugoslavijo, toda brž ko so se leta 1930 pojavili prvi znaki gospodarske krize v Evropi, tudi uvedba popolne zamenljivosti dinarja, ki je domala sovpadala s polomom dunajske Creditanstalt maja 1931, ni utegnila rešiti situacije. Nasprotno, tuj kratkoročni kapital je naglo odtekal iz Jugoslavije, centralna banka pa je v skladu z dotedanjo emisijsko politiko, ki je bila vezana na gibanje tujevalutnih rezerv, krčila denarno maso in tako pomagala dušiti lastno gospodarstvo. Šele ko so tujevalutne rezerve že skoraj popolnoma skopnele, so uvedli valutno nadzorstvo (oktobra 1931).

Nič smotrnejše niso ravnali tisti, ki so imeli v rokah državne finance. Vztrajali so na principu proračunskega ravnotežja in izpad državnih dohodkov, ki je izviral iz krčenja produkcije, odtehtali z znižanjem državnih izdatkov ter tako zadali gospodarstvu dodaten udarec.

Ko slikam te pretekle izkušnje, ne želim vzbujaati vtisa, da se bo preteklost ponovila. Gospodarsko vedo so namreč ravno te in podobne izkušnje obogatile s spoznanji, ki so omogočila razvoj novih gospodarskopolitičnih prijemov. Uporabna so ne le za izravnavanje konjunkturalnih valovanj, temveč tudi za stimuliranje in usmerjanje gospodarske rasti. V mislih imam predvsem prijeme, ki so lastni odprtim gospodarstvom in ki jih do nedavnega še razmeroma zaprto jugoslovansko gospodarstvo ni potrebovalo. Glede ekonomske politike v odprtem gospodarstvu obstaja torej v Jugoslaviji izkušnjska vrzel, ki jo predstavlja obdobje med letom 1931, ko se je jugoslovansko gospodarstvo pričelo zapirati, in pa sedanjostjo, ko se na široko odpira zunanjim vplivom. Ta vrzel je premostljiva, kajti, kot že rečeno, so tovrstne izkušnje pridobile države, katerim je v zadnjih letih uspelo združiti odprto gospodarstvo z zavestnim pospeševanjem gospodarske rasti. Potrebno je le njihove izkušnje proučiti ter jih prilagoditi specifičnim pogojem jugoslovanske in slovenske stvarnosti.

III.

Oglejmo si sedaj to slovensko stvarnost s tistega spremenjenega vidika, ki ga narekuje osnovno izhodišče gospodarske reforme, namreč odpiranje jugoslovanskega gospodarstva in torej vključevanje v svetovno delitev dela.

Po reformi nihče več ne more trditi, da slovenska industrija nima bodočnosti, češ da z ozirom na jugoslovanski trg ni centralno locirana. Za sodobno vključevanje v mednarodno menjavo in delitev dela je slovenski prostor idealen. Da je temu tako, najbolj zgovorno potrjujejo zunanjetrgovinski podatki preteklega polletja.

V primeri s prvimi 6 meseci lanskega leta se je slovenski blagovni izvoz dvignil za 10 odstotkov, jugoslovanski pa le za 6. Namesto lanskih 18 odstotkov predstavlja torej sedaj slovenski izvoz 19 odstotkov celotnega jugoslovanskega izvoza. Ta uspeh je bil dosežen kljub temu, da je povprečna zastarelost industrijskih naprav veliko večja v Sloveniji kot pa v Jugoslaviji, kljub temu, da so nujne elektroenergetske kapacitete še v gradnji, in kljub temu, da ima v Sloveniji le 1 odstotek zaposlenih v industriji fakultetno oziroma visoko izobrazbo, v Jugoslaviji pa 1.5 odstotka.

Prav ti zadnji podatki pa zbuja vprašanje, koliko časa bo Slovenija lahko še sploh doprinala k jugoslovanskemu izvozu spričo naglega tehnološkega napredka v svetu in vedno ostrejšje konkurence na svetovnih trgih. Ravno v Sloveniji so nujno potrebna velika vlaganja ne le v modernizacijo - tehnično in strukturno - industrije, temveč tudi v modernizacijo infrastrukture, predvsem šolstva.

Ko razpravljamo o potrebnih strukturnih spremembah v industriji, se moramo zavedati, da obseg svetovne trgovine ne narašča enakomerno glede vseh vrst blaga. Izvoz primarnih produktov, se pravi agrarnih in rudniških, narašča počasneje od povprečja, izvoz industrijskih izdelkov pa hitreje. Med slednjimi imajo prednost tisti izdelki, ki temelje na najnovejših izsledkih znanosti, v katere je torej vloženo visoko strokovno delo in katerih izdelava zahteva visok kapital na zaposlenega. Ni torej čudno, da svetovni izvoz izdelkov kemične, elektronske in strojne industrije narašča veliko hitreje od povprečja. Tukaj tiče tudi najboljše možnosti za povečanje izvoza in narodnega dohodka.

Če naj pravkar povedano osvetlimo na podlagi majhnega primera, potem lahko rečemo, da je izvažanje lesenih obešalnikov, pri katerih ima po izjavi direktorja Slovenijalesa to podjetje v ZDA menda monopol, sicer bolj zaželeno kot pa izvoz desk ali celo hlodovine. Jasno pa nam mora biti, da industrija lesenih obešalnikov ne spada med propulzivne panoge in da ni upati, da bi z njo lahko še dolgo kovali kapital. Razviti bo treba nekatere do sedaj v izvozu še zelo šibke panoge. Predpogoj za to pa je modernizacija gospodarstva prav do njegovih osnov.

Ne gre le za investicije v moderno industrijsko opremo ter v transportne naprave, med katere spada tudi osrednji slovenski plinovod. Najsodobnejše naprave bodo brez haska, če ne bomo imeli dovolj ljudi s potrebno tehnično izobrazbo, široko razgledanostjo in s tisto primesjo, ki ji pravimo élan vital in ki ni plod slučajnosti, temveč pravilno zastavljene vzgoje ter nagrajevanja.

Naj se za trenutek najprej ustavim pri nagrajevanju. Neko slovensko podjetje je letos postavilo v Opatiji moderen hotel od temelja do zadnjih podrobnosti končne izdelave v šestih mesecih. V pogovoru s časnikarji so delavci dejali, da jim pri izredno visokem zaslužku, ki so ga imeli, še na misel ni prišlo, da bi »fušali«. Delavce, ki vedo, da bodo v pol leta zaslužili toliko,

kolikor bi sicer v enem letu, dobrine, ki jim drugače ne bi bile dosegljive, vzpodbujajo k vlaganju dodatnega truda. Namesto v enem letu bodo postavili stavbo v šestih mesecih. Družbi prične na ta način vloženi kapital vračati obresti prej kot pa bi sicer, rešena pa je v veliki meri tudi bolečega problema izseljevanja. Slednje namreč pomeni, da trud in denar, ki ga je narod vložil v vzgojo mladine, vrača obresti tujini. V ZDA so, ko je imel dolar še večjo veljavo kot pa danes, cenili, da je vsak emigrant, ki so ga sprejeli, predstavljal 20.000 dolarjev vloženega kapitala, saj je večina izseljencev prispela v Ameriko v svojih najbolj produktivnih letih, kar je ameriški družbi prihranilo izdatke za njihovo vzgojo. Devize, ki jih izseljenec pošilja v domovino, še zdaleč ne morejo odtehtati tistega, kar bi lahko prispeval k socialnemu produktu doma. Ugovor, da bi bil morda doma tisti delavec brezposeln, ni na mestu, kajti zaposlenost vseh delavoljnih članov družbe mora biti vedno med prvimi cilji gospodarske politike.

To, da so gospodarskopolitični ukrepi za vzdrževanje polne zaposlenosti v Jugoslaviji potrebni, smo že prej nakazali. Sedaj se bomo ustavili še pri nekaterih podatkih o stanju zaposlenosti v Sloveniji, ki jih povzemam po Gospodarskem vestniku.

Stopnja rasti zaposlenosti je padla od leta 1964, ko je znašala 6,4 odstotka, na negativno vrednost v višini 2 odstotkov v preteklem letu.

Absolutni obseg zaposlenosti je namreč padel od 549.000 oseb leta 1965 na približno 538.000 v preteklem letu. Obseg in stopnja rasti brezposelnosti pa sta v omenjenem razdobju v nenehnem porastu. Število brezposelnih, ki je leta 1964 znašalo približno 8.000, se je v prvem trimesečju 1967 povzpelo na približno 15.000, kar predstavlja 2,8 odstotka zaposlenih. Sam na sebi ta odstotek ne bi bil zaskrbljujoč. Toda upoštevati moramo, da se je v zadnjih dveh letih število aktivnega prebivalstva povečalo za več, kot pa nakazuje razlika med povečanjem brezposelnosti in padcem obsega zaposlenih. Ko bi se povečanje aktivnega prebivalstva neposredno odrazilo na obsegu brezposelnosti, bi leta konec preteklega leta znašala že okrog 29.000 oseb, se pravi zaskrbljujočih 7,3 odstotka zaposlenih. Da do takega obsega brezposelnosti ni prišlo, je rezultat izjemno povečanega obsega ekonomske emigracije v zadnjih dveh letih, ki zajema po vsej verjetnosti vsaj 25.000 oseb v obeh letih. Ko se torej vprašujemo, kje leži raven polne zaposlenosti in koliko nižji je dejanski socialni produkt od potencialnega, moramo upoštevati poleg brezposelnih doma tudi odliv delovne sile v tujino.

Stagniranje zaposlovanja, kateremu smo sedaj priča, vpliva negativno na rast produktivnosti. Kajti »spričo stagniranja stopnje rasti zaposlenosti stagnira tudi kvalifikacijska struktura zaposlenih, med brezposelnimi pa ugotavljamo ravno nasproten pojav. Delež strokovnih kadrov med brezposelnimi namreč nenehno narašča in je dosegel konec marca letos 3.970 oseb. V strukturi brezposelnih narašča tudi število oseb, ki iščejo prvo zaposlitev, kjer gre pred-

vsem za mladino, nasprotno pa relativni delež žensk v strukturi brezposelnosti pada. Kvalifikacijska struktura ekonomske emigracije kaže na gibanja v smeri strokovnejših kadrov. Med zaposlenimi v tujini l. 1965 je bilo namreč 14 odstotkov strokovnih kadrov, lani pa že skoraj 22 odstotkov» (Gosp. vestnik z dne 4.VII.1967).

Po teh podatkih pridemo torej do čudne ugotovitve, da so ravno strokovnjaki močno zastopani med nezaposlenimi in ekonomskimi emigranti, čeprav je zasedba delovnih mest v slovenski industriji zelo neustrezna ter bi morali zaposliti več strokovnjakov. To nasprotje je moč razjasniti, če upoštevamo, da se struktura zaposlenih lahko izboljšuje, ko zaposlovanje narašča, ne pa nasprotno. Starejših delavcev, ki imajo ustaljen položaj v podjetju in tudi izdatne delovne izkušnje, ni moč kar tako nadomestiti z mlajšimi, formalno sicer bolj izšolanimi, a praktično še neizkušenimi delavci. Nasprotno pa se le-ti lahko vključujejo v proizvodnjo, ko zaposlovanje narašča, kar omogoča plodno združevanje formalnega in teoretskega znanja mladih s praktičnimi izkuštvi starejših, v povprečju manj izšolanih kadrov. Ko bi torej dvignili zaposlenost na njeno potencialno raven, bi strokovnjakov ne bilo preveč, temveč premalo.

To situacijo moramo vzeti za izhodišče slovenske izobraževalne politike. Še tako velika prizadevnost delavca namreč ne more nadomestiti tehničnega in organizacijskega znanja, ki je potrebno za pravilno organizacijo produkcije in s tem za dvig storilnosti in realnih dohodkov.

Pri skrbi za izobraževanje, torej pri vlaganju v »človeški kapital«, se postavljata dve vprašanji: prvič, kako preskrbeti potrebna sredstva, in drugič, kako ta sredstva usmerjati.

Tega, da mora v današnjih razmerah sredstva za izobrazbo preskrbeti družba, mislim, ni treba dokazovati. Kar zadeva konkretno slovensko družbo, sem kljub nekaterim drugačnim prijemom, ki jih opažamo, mnenja, da bi morala biti **republika nosilec** dodeljevanja sredstev za znanost, kulturo in šolstvo. Seveda pri današnjem obsegu svojega proračuna republika tej nalogi ne more biti kos. Celotni lanski republiški proračun v višini 476 milijonov dinarjev, oziroma 38 milijonov dolarjev, namreč ne presega letnih izdatkov večje univerze v ZDA.

Sicer pa tudi v ZDA posamezne države ne morejo kriti z lastnimi dohodki vse svoje izdatke. Ker dohodki zveze naraščajo hitreje kot pa dohodki držav, državne potrebe pa hitreje kot zvezne, so rešili problem tako, da dodeljuje zveza državam vedno večje namenske dotacije. Predlagajo pa že tudi, naj bi zveza del svojih dohodkov avtomatično odstopala državam. Kaže, da je objektivna situacija v Jugoslaviji podobna, kajti zvezni dohodki naraščajo premočrtno z rastjo konsuma, naloge družbe pa postajajo z razvojem vedno bolj obsežne, naloge, katerih nosilec so republike. Veljalo bi torej

ustvariti pogoje, pod katerimi bi zvezni proračun stagniral, če že ne nazadoval, republiški proračuni pa bi naglo naraščali. Končno: kako naj se nalaganje v izobraževanje usmeri in kakšno naj bo po kvaliteti?

Ključna postojanka ne le znanstvenega napredka, ampak tudi izobraževanja je univerza. Kako pa naj izobražujemo srednješolsko mladino, kako mladino v poklicnih šolah, če univerza ne bo izobraževala na najsodobnejši način dovolj pedagogov in strokovnih učiteljev? Še več, pri današnjem naglem razvoju znanja mora univerza aktivno sodelovati pri nenehnem izpopolnjevanju že zaposlenih izobražencev ter posegati v vse vrste družbenega dogajanja. Biti mora torej zlahka dostopna vsakomur, ki živi v območju neke pomembnejše mestne naselbine. O tem, ali naj ustanovijo v Mariboru univerzo ali ne, sploh ne bi smelo biti debate. Če imajo univerzo v Tuzli, potem spada univerza tudi v Maribor.

Vsaj v republiškem merilu bi moral biti univerzitetni sistem res univerzalen. Poleg strokovnjakov s področja naravnih ved potrebujemo ljudi s široko ekonomsko in politično izobrazbo, sociologe in zgodovinarje. Pa tudi razvoj humanističnih ved ter umetnostne in glasbene kulture je neločljivo zvezan s splošnim napredkom. Pomanjkanje družbene podpore socialnim in humanističnim disciplinam bi utegnilo nevarno okrniti narodno vzgojo in s tem izpodbiti osnovo tistemu, kar smo že prej imenovali élan vital, brez katerega ni napredka.

IV.

Da bi postavili narodno vzgojo na pravo mesto, se bomo morali otresti nekaterih idej oziroma, rekel bi, mitov, ki so zakoreninjeni med nami, čeprav jih je razvoj že preživel. S časom smo se tako navadili nanje, da se sploh ne vprašamo, ali so te ideje veljavne ali ne. Postale so nam nekaka železna srajca, ki je ne zmoremo odvreči.

Tukaj se bom dotaknil le nekaterih teh idej, kajti če že nekatere določimo za zmotne, bomo po podobni poti lahko odkrivali tudi ostale.

Prvi mit, ki ga imam v mislih, je usoden v toliko, v kolikor nas ovira, da se kot narod postavimo na enako raven s sosedi in sploh z evropskimi državnimi narodi. Enostavno povedano gre za zmotno prepričanje, da Slovenci nismo zgodovinski narod v istem smislu, kot so to Nemci, Francozi, Madžari, Čehi, Hrvati ali Srbi. To prepričanje izvira iz zgodovinske interpretacije, po kateri naj bi Slovenci v zgodovini nikdar ne bili imeli lastne države in po kateri naj bi že tja od našega pojava na evropskem odru bili vedno podložni bodisi Obrom bodisi neki širši slovanski državni tvorbi bodisi Nemcem. Moderna zgodovinska znanost je to interpretacijo dokončno zavrgla. Danes ni resnega zgodovinarja, ki bi dvomil v nekdanji obstoj suverene države Karantanije. Še več,

o tej državi moremo na podlagi ohranjenega gradiva o ustoličevanju koroških vojvod trditi, da je bila za razliko od raznih fevdalnih državnih tvorb tistega časa osnovana na temeljih demokracije in socialne pravičnosti. Pravna kontinuiteta te države je bila zaznavna prav do časa Marije Terezije, kajti šele ona je odpravila privilegije, ki jih je bil dotlej deležen vojvodski kmet.

Toda čeprav dejstva pričajo, da smo zgodovinski narod, Slovenci še nismo odvrgli zmotnih predstav o naši zgodovini, ki smo jih v preteklosti brez pretresanja prevzeli od tujcev. Še vedno se obotavljamo, da bi brez pridržkov in na glas povedali, da smo nasledniki tradicije karantanske države. Predvsem bi morali to povedati naši mladini, kajti če so jo tujci vzgajali le k pridnosti in podložnosti, potem jo moramo mi vzgajati k samozvesti in enakopravnosti. Tako, da bodo sinovi našega naroda, ko pridejo v svet, na vprašanje: »Kdo ste?« lahko brez oklevanja odgovorili: »Slovenci.« Če v svetu priznavajo narodnostno identiteto Škotov, čeprav jim manjka živ in visoko razvit lasten jezik, kot ga imamo mi, zakaj ne bi tudi naše?

Drugi mit iz naše miselne ropotarnice je mit majhnosti. Naši politiki, znanstveniki in časniki so in še nenehoma ob vsaki priliki ponavljajo, da smo majhen narod. Avtorji zbirke slovenske lirike v angleškem prevodu so šli celo tako daleč, da so slovensko majhnost poudarili že kar v naslovu: »Parnassus of Small Nation«. In kaj je merilo naše majhnosti? Ne morda po današnji navadi v svetu narodni produkt, ki ga ustvarja slovensko gospodarstvo, temveč preprosto število našega prebivalstva in površina našega ozemlja.

Kako veljavna pa je sploh trditev, da smo majhni, namreč številčno majhni? Ko bi prelistali »Atlas narodov mira«, ki je edinstvena publikacija svoje vrste, bi se prepričali, da je več narodov, ki so številčno šibkejši od Slovencev, kot pa takih, ki so številčno močnejši. Če vzamemo jezik za izhodišče narodne istovetnosti, potem nam dajo naslednji podatki precej misliti:

Na svetu govorijo 3.000 različnih jezikov. Od tega števila jih je samo 130 takih, ki služijo več kot enemu milijonu ljudi, in samo 70 takih, ki služijo več kot petim milijonom.

Torej v svetovnem merilu slovenski jezik ne služi številčno šibki skupini.

Morda kdo oporeče, da pomenijo v mednarodni politiki državne tvorbe več kot pa po jeziku in kulturi organsko zraščene narodnostne skupine. Pa pogledjmo seznam držav, ki so članice OZN, in ugotovili bomo, da jih je med njimi precej številčno šibkejših od Slovenije. Suverena država Sejčelskih otokov šteje npr. le 80.000 prebivalcev. To je majhna nacija, ne pa Slovenci.

Da bi se zakoreninjene predstave o lastni majhnosti iznebili, ne zadostuje, da jo v luči sodobne danosti označimo za zmotno. Poznati moramo tudi objektivne razmere, v katerih je ta predstava nastala.

Svet, v katerem se je oblikovala naša sedanja starejša in do neke mere tudi srednja generacija, je bil dokaj drugačen od današnjega. Razvoj prometnih sredstev tedaj še ni segel tako daleč, da bi se, denimo, slovenski ali drugi srednjeevropski strokovnjaki udeleževali zborovanj in podobnih prireditev sedaj v Monte Videu, sedaj v Abidjanu, sedaj v New Delhiju. Pa tudi ko bi bilo potovanje v te kraje pred zadnjo vojno možno v taki obliki, kot je to danes, bi imeli malo razlogov potovati tja. Omenjeni kraji so bili takrat po večini kolonialne posesti brez lastnega vpliva v svetu. Tudi trgovinske zveze so vzdrževali v glavnem posredno preko zapadnoevropskih matičnih držav. Naše oči so bile torej predvsem obrnjene proti Evropi. Tudi zato, ker so tedaj velike evropske države odločilno vplivale na oblikovanje svetovne politike in ker so nekatere med njimi gojile ostro nacionalistično in ekspanzionistično politiko znotraj Evrope. V taki družbi smo se čutili ne le majhne, ampak tudi ogrožene.

Danes šo z izjemo Sovjetske zveze tudi največje evropske države v primeri z res velikimi državami v svetu majhne. Da, marsikateri njihovi problemi se bistveno ne ločijo od naših. V kolikor pri njih šovinistične, se pravi nacionalistično ekspanzivne težnje še sploh obstajajo, je nevarnost, da bi prišle do izraza na škodo drugih, močno omejena zaradi vpliva svetovnih velesil in vedno bolj tudi zaradi vpliva manjših držav članic OZN.

Ali ni torej predstava o naši majhnosti podobna hiši z izpodjednimi temelji? Čas je, da jo dokončno podremo.

Od mita majhnosti, po katerem je vse tuje pač večje, smo po neki čudni poti logičnega nesklepanja prišli do prepričanja, da je vse, kar je tuje, tudi kvalitetnejše. Postali smo malikovalci tujega, od žganih pijač — reporterja dnevnika Delo, ki potujeta po Grenlandiji, sta vzela iz Ljubljane na pot steklenico whiskyja — do pralnih strojev, literarnih del ter filozofskih in nefilozofskih idej. Postali smo nekak protipol tipu inzularnega, v sebe zagledanega naroda, ki ga po Prešernu lahko označimo za itaškega, saj je o njem v Elegiji svojim rojakom dejal:

»Itaka ni b'la bogata
žita, vina, konj, ljudi,
tesna, majhena, gorata,
vendar davno že slovi,

ker jo ljubil je do smrti,
vsak ji sin ostal je zvest,
mimo Itake vse črti,
kar Odisej vidi mest.«

Toda če spoznamo Odisejev odnos do sveta kot nezdrav, ali ni prav tako nezdrav tudi odnos Kranjca, ki je še vedno naše dokaj verno ogledalo in o katerem pravi pesnik:

»Kar ni tuje, zaničuješ,
starih šeg se zgublja sled,
pevcov svojih ne spoštuješ,
za dežele čast si led!«

Tak odnos je škodljiv, ker duši lastni napredek. Čas je, da odvržemo svojo nezdravo skromnost, ki v nekem smislu vodi k indolentnosti. Čas je tudi, da se nehamo zadovoljevati z dosežki, ki so pomembni v jugoslovanskem, italijanskem ali avstrijskem merilu. Mladino moramo vzpodbujati k temu, da bodo njeni dosežki pomembni v evropskem merilu. Skrbeti pa moramo tudi za to, da se bo lahko uveljavljala doma. Dovolj imamo slavnih mož, ki so delovali na Dunaju in drugje v svetu. Rabimo jih v domovini, tisti domovini, ki ji kot sužnji mita majhnosti pravimo »ožja« domovina. Če pa že naši sinovi morajo v tujino, potem morajo i oni i domovina skrbeti za to, da bodo svojemu narodu koristni ne le splošno, se pravi preko svetovnega napredka, ampak tudi specifično, se pravi po svojem doprinosu k razvoju slovenstva.

Ne bom našteval drugih naših mitov, takih, ki izvirajo iz pretekle danosti, in takih, ki so bili že od vsega začetka brez stvarne podlage, kot npr. prepričanje, da je slovenščina silno težak jezik, s čimer prenekaterega voljnega tujca odvrnemo od poskusa, da bi se je naučil. To prepričanje, ki jo sleherni lingvist lahko spozna za zmotno, smo menda prevzeli od tujcev, ki so svojo nevoljnost za učenje slovenščine opravičevali, češ da je to pač težko. Če pa smo se mi potrudili ter se naučili njihovega jezika, so nas »pohvalili« s tem, da so dejali, da imamo za jezike izreden talent. Tudi temu smo verjeli in si tako ustvarili nov mit.

Težava z miti je v tem, da v njihovo veljavnost nihče ne dvomi, tako kot nekoč ljudje niso dvomili v mit, po katerem sonce potuje okrog zemlje. Včasih miti sploh niso deklarativni, temveč so del naše psihološke pogojenosti. Odražajo se v našem vedenju oziroma razmerju do sveta ter se prek vzgoje prenašajo iz ene generacije v drugo. So torej izredno trdoživi.

Najučinkovitejša formula za spoznavanje neke predstave o sebi za pravilno ali zmotno je vprašanje:

»Ali to, kar trdimo o sebi, trdijo o sebi tudi drugi razviti narodi?« Če je odgovor negativen, potem moramo prav gotovo preveriti objektivno osnovo našega stališča.

Zamislimo se torej, kdo smo, kaj hočemo in kam plovemo. Dvignimo se za trenutek iz vsakdanjosti in uravnajmo smer. Perspektive za nenehno rast slovenskega naroda so v veliki meri odvisne od nas samih. To, kar ustvarimo danes, je perspektiva za jutri.

PETI LETNI ČAS

Odlomek iz romana

Izstopila sta v Trstu. Na cestah je bilo polno ljudi. Prevzele so ga palače takoj ob obali, visoke kot oklopnice. Resnično barvo morja je ujel na traku bele sladoledarjeve čepice. Mati ga je vlekla za roko in zavila, ob njegovem vse večjem čudenju, v stranske ulice: mar vodijo vse te ceste kljub vsemu tja, kamor sta namenjena? Pričakoval je tudi, da bodo svetlejše, kot iz stekla, toda bile so prašne, včasih prekrite z odpadki, in avtomobili, ki so vozili po njih, celo tramvaji, niso bili videti nič bolj bleščeči od avtomobilov trgovskih potnikov. Vsi ljudje niso bili videti dobro oblečeni, celo redki so bili tisti, ki so, čeprav gospoda, spominjali na očeta, ko je ob nedeljah hitel v Materado k zadnji maši. Bili so gospoda v nečem drugem: v tem, da se niso pozdravljali ne govorili na cesti. Prav tako ni razumel tiste sive plasti, ki je prekrivala vsa poslopja, tudi največje palače. Oni so, za praznike, prepleskali z apnom vse stene; mar ne bi morali v mestu, kjer hodi mimo toliko ljudi, storiti isto tudi na zunaj? Vse bolj in bolj se mu je vsiljevala misel, da je mesto že samo po sebi nekoliko vojna, če ne zaradi drugega, zaradi velikega števila ljudi, ki bi jih lahko, vse hkrati, pobila ena sama bomba.

Mama ga je vodila po mračnih skladiščih, kjer je, čeprav je bil dan, gorela elektrika, in tam naročala čebre kislega zelja in sode s sardelami. Gospod, ki je vpisoval blago v zastekleni pisarni, se ni menil zanj, toda mama je na srečo govorila, da se ji mudi, in tako sta se vrnila na dnevno svetlobo. Zavila sta v druge ulice in nenadoma ni bilo več videti morja. Srečavala sta vojake, ki niso bili videti v vojni: hodili so držeč se pod roko z dekleti z visokimi petami iz plute, kot Valdove sestre in Filumenine hčere. V večjem številu in sami so bili ob železniški postaji. S frizerskimi kovčki v rokah so vstopali v poslopje in odhajali k vlakom. Ko je šel mimo velike vhodne veže, je imel občutek, kot da se je znašel pred vrati, ki vodijo naravnost v vojno.

Trgovine, izložbe, ljudje in spet ljudje; le kako morejo vsi živeti v teh palačah in kdo jih oskrbuje s hrano? Giurizzani dela za Petrovio, Petrovia za Umag, Umag za Trst. Tu so ljudje nad vsemi drugimi. Toda kdo je potem tudi nad Trstom? Rim, glavno mesto,

kjer so ulice morda le steklene. In nad vsemi so bili Duce, kralj in papež, kot na sliki, ki je visela v poselski sobi; nad njimi je bil lahko samo Bog. Papež ne moreš postati, ker je treba biti najprej duhovnik; kralj tudi ne, ker tu se zaplete že pri rojstvu; toda Duce lahko, on sam prihaja s kmetov in je bil zidar.

Doma pri teti Leonori je zmanjkalo toka, treba je bilo potrkat. Prikazala se je na pragu s črno obrobljenimi očmi in ju odvedla v kuhinjo. Žarnica je bila ovita z modrim papirjem in teta je rekla, da mora biti povsod tema zaradi letal. »Doslej smo jo kar zvozili, lahko pa nas vsak trenutek kaj presenetiti.«

Iz vodovodne pipe je curljalo. Neki oster, nov vonj, ki ga je bil začutil že na stopnicah, je navdal Štefana z občutkom utrujenosti in zadušljivosti. Stopil je k oknu, odprtemu na dvorišče: druga prav taka stanovanjca, temna in zadušljiva. Predvsem proti tem ljudem, skritim v polmraku, po pet ali šest v vsaki sobi, kot je dejala teta, je bila naperjena vojna: pobiti na en sam mah kar največ mogoče ljudi.

Ko je teta postavila lonec na štedilnik in prižgala plin, je odkril, od kod ta vonj. Razumel je tudi, zakaj je imel Danilo raje vžigalice pri njihovem streljanju: eksplozija prav gotovo smrdi; v bombah je prav gotovo plin.

Mama je privlekla iz žepa prtiček, v katerega je bila zavila kos belega kruha z mesom, ki je komajda videlo ponev. Če teta ne bi bila hči babice Fedore, torej tudi ona z Giurizzanov, bi jo prav gotovo postalo sram ob pogledu na razstavljeni brezoblični kruhek, ki je pomenil vse robato in brezbrizno obilje njenega rojstnega kraja; v mestu so morali jesti kruhke, ki jih je bila sama skorja, brez tiste velikanske plasti srdice; kakor tudi niso jedli grdega vinskega grozdja, temveč namiznega, ki je prihajalo iz drugih dežel in bi ga vsi vinogradi v Materadi ne spravili skupaj za eno samo vrsto.

Tedaj so se odprla vrata in prikazal se je stric z nekim prijateljem.

Tudi stric Michele je imel rajši Alfreda, ki mu je bil pomagal pri fantovanju, s tem, da mu je kdaj pridržal kolo, toda ko ga je zdaj videl v svojem majhnem stanovanju, ni pokazal kake posebne razlike med bratoma in ga je poljubil. Njegov prijatelj, tudi on prijazen južnjak, se je opravičeval, ker da je neobrit. Spominjal je nekoliko na Oliva, očetovega prijatelja: morda zaradi enakega umirjenega vedenja in rahle odsotnosti v pogovoru. Spraševal je Štefana, kakšno je življenje na deželi: ta pa tega ni vedel, ker je ves čas živel v Giurizzanih. Večkrat je poškilil na kruh, ki se je tako neugledno razkazoval sredi mize. Štefanu, ki ga je poslušal z odprtimi očmi, je govoril počasi in mu napletel že pravo zgodbo. Ta je ujel samo besede: »In vi imate bel kruh, mi pa temnega in trpimo pomanjkanje in vse je na nakaznice...«

Stric in teta sta se spogledala; mož je segel po svoji delovni torbi, jo odprl in počasi nekaj brskal med orodjem in lonci; iz

nekega zavitka je potem potegnil kos črnega kruha, ki mu je on še zmerom pravil temen. »Vidiš, kakšen kruh jemo pri nas. Pokusi ga. Boš videl, kako je dober.« Ponudil je Štefanu rezino in ga gledal z nemirnimi očmi, ki so bile zdaj nekoliko hudobne ali samo lažnive.

Štefan si ga je vzel grižljaj in rekel, da se mu zdi dober. Vsekakor je bil svež, ne kot njihov, ki so ga pekli samo ob sobotah, pa tudi po kvasu ni dišal.

Mož se je smejal stresajoč z glavo, in zdaj bi ga bilo strah ostati sam z njim. Stric mu je rekel: »Zdaj mu daj ti pokusiti svojega,« in sam ga je odrezal.

Mož je spet segel po torbi; teta ga je zaustavila. »Ne, to je za vas. Dali vam ga bomo še en kos za domov.«

Ves se je razširil v nasmeh in drobil ga je kot župnik Paolo hostijo, in krepko je žvečil. »Kako je dober.« Ali sploh ni čutil, da diši po kvasu?

Pojedel je vse in debelejši kos, ki mu ga je bila odrezala teta, je spravil v torbo. V zameno je pustil Štefanu temni kruh, da bi svojim »prijateljčkom« pokazal, kaj jedo v mestu, in nenadoma odšel, kot bi ga bil kdo ozmerjal.

Ker se je tudi mama pripravljala, da odideta, mu je vzela ta kos kruha in ga postavila na mizo. Bilo mu je neprijetno. »Pusti mu ga, dal ga je njemu,« se je nekoliko trdo vmešala teta. »Moj je,« je pribil Štefan.

Mati je bila v zadregi in teta je rekla: »Bo pa za kokoši.« Kruh je izginil v torbi in odšla sta.

Nenadoma je bilo že popoldne in onadva sta spet letala po trgovinah, ker sta morala spet ujeti parnik, še prej pa obiskati šjora Gigija. Kupila sta birmansko obleko na nekem trgu, kjer je bilo polno tramvajev. Štefan jo je vprašal, na katerem tramvaju je delal oče, ko je bil mlad. Ni mu odgovorila, mudilo se ji je ogledovat izložbe; prodajavci so ji pustili, da je odnesla celo balo blaga do vrat in si jo ogledala ob dnevni svetlobi. Štefan bi rad mornarski kroj, kot Alfredov. Niso ga vzeli resno. »Prav zdaj hoče uniformo,« je rekel prodajavec in dodal: »zdaj, ko jo imajo vsi.« Mama (kaj naj bi odgovorila na te besede?) se je z njim strinjala, in, najbrž ne zato, ker je bil ves svet v uniformi, pač pa verjetneje zaradi cene, rekla: »Imel boš še dovolj časa za vojaka.« Izbrala sta mu že narejeno obleko, pepelnato sive barve, s kratkimi hlačami. Mama mu je zaupala paket in mu rekla, naj jo za trenutek počaka tam zunaj in da bo takoj nazaj.

Ljudje so neprestano hodili čez trg, zdaj že kot da se jim nekam mudi, ali bolje, kot da jih nekaj vse bolj in bolj vznemirja; zbirali so se v skupinice in puščali, da so tramvaji odhajali brez njih. Mimo so zdrvela vojaška vozila, ki niso čakala na stražnikov znak, in švigala na desno, izginjajoč najbrž proti morju. Skoraj nihče ni govoril; slišati je bilo postoterjen hrup korakov in ne-

močno žvižganje stražnikov; prišli so novi tramvaji, spet odpeljali, zdaj so bili že nepretrgan vlak vzdolž celega trga. Skupine so se okrepile, se razširile na pločnike; Štefan se je znašel s hrbotom ob zidu. Nerazločni hrup ljudi je prihajal s konca ulice, ki se je odpirala na njegovi levi. Mama ga ne bo več našla in on se ne bo znal vrniti sam k teti. Stisnil je k sebi paket.

Iz ulice je privrela na trg velika povorka. Hodili so zbito kot čreda, ko se prerivajoč spušča proti klavnici v Umagu. Toda nihče jih ni vodil; tiho so korakali prav proti njemu in drugim ljudem, ki so se stiskali ob izložbo trgovine. Nikdar videna procesija, kot da so v njej ljudje vseh dežel, ki jih je bil kdaj slišal imenovati, je zdaj pljusnila že na pločnik in postajala vse bolj grozeča. S pogledom je zaobjel to mravljiščno morje in spet občutil strah kot pred obema oklopnicama. Zazdelo se mu je, da je vojna, ki je v vračajočem se valu pljusnila iz postaje, preplavila vse mesto. Toda občutek groze je popustil, ko je sprevod prišel do njega in ga skoraj pogoltnil. Pred seboj je zagledal blede obraze mož, s črnino neobritih brad, in skoraj vsi so bili v delovnih oblekah. Toda dečki, tudi oni v pajacih, so bili tisti, ki so gnali tak hrup, prehitevajoč drug drugega in žvižgajoč z dvema prstoma, kot pastirji. Ko je eden izmed njih prišel do njega, ki je stiskal svoj paket k prsim, se mu je, črn od mazila in premoga, približal prav do obraza in od blizu buhnil vanj svoj močan, grleni »Bau!.« Za hip je ostal brez sape. Zmerom se poiščejo in najdejo, ti mali možje, na vasi in v mestu; nekoč se bodo oni šli vojno; tovariš, nizek in s prevelikim pajacom, je zdaj pospešil korak, da bi dohitel skupino. Takšen, spretnejši in mesten, bo prav gotovo poveljeval.

Val je obrnil na desno, kamor so bili izginili vojaški avtomobili. Zaslišal je mamin glas: »Pojdiva stran, hitro.« Zavila sta v ulico, od koder je prišel sprevod.

Mama ga je vlekla za seboj in z nenavadnim glasom, nekoliko ženska kot vse druge, mu je rekla: »Pojdiva, Mussolini je padel.« Loveč paket, ki se mu je bil izmuznil iz rok, jo je spraševal: »Kako je padel? Od kod je padel?«

Zaletavala se je v ljudi. »Padel je. Ni ga več.« In zaključila: »To pomeni, da bodo postavili drugega na njegovo mesto.«

Zadnji del povorke je šel mimo njiju, zdaj sta bila sama na ulici in Štefan je čutil, kako ga je zmrazilo po vsem telesu.

Prehodila sta vso ulico. Na koncu, tam, kjer je mesto kazalo siromašnejši obraz in se je vsesplošni hrup pomiril — Štefan je bral v kockastih črkah ime pivovarne — sta naletela na šjora Gigija, ki je pravkar prišel iz krčme, stopil na sredo ceste in s kretnjo, kot da stresa smeti iz zaboja, vrgel Ducejevo sliko na tramvajske tračnice. Bila je reliefna podoba na zelenem kartonu, ki naj bi dajal videz bakra, in predvsem zaradi presekanega vratu, točno po sredini, je spominjala Štefana na prašičjo glavo, ki jo obesijo na žebelj, da bi se ocedila.

Šjor Gigi ju je prepoznal: »Botra, vstopite, da popijemo kaj na zdravje tistega le tam,« in kazal je na prevrnjeno glavo, na Mussolinija, ki so ga pustili tam, da se ocedi. Pravil ji je že botra, čeprav še ni bilo birme.

Notri so pijanci peli: »Marameo perche sei morto, pan e vin non ti mancava...« Na počrneli steni nad točilno mizo je udarjal v oči prazen prostor, ki je ostal za sliko zraven kraljeve podobe.

Ko sta bila spet na cesti, tramvaj še ni bil pripeljal, se je s konca ulice naglo bližal topolinček. Štefan je čakal, čeprav je bila mama že kakih dvajset metrov pred njim: zapeljal je po sredi podobe in jo strl. En konec se je zaril v tračnico.

Šla sta na parnik in v Umagu ju je čakal Bepo z Rozo. Mestece, zdaj že stisnjeno v temi, ni bilo videti večje od Petrovie. Celo Petrovia sama se mu je zdela le prgišče hišic, spečih v pesmi žab.

Oče ju je negiben čakal pri vodovodu in ko je pristopil k vozičku, je siknil mami skozi zobe: »Sem ti rekel, da ostani doma.«

Alfredo je hotel vedeti, kaj pravijo v Trstu o Mussolinijevem padcu. Mama je odgovorila, da so bile demonstracije. Štefan je dodal: »Jaz pa sem ga videl, ko je padel, vrgli so ga na tramvajske tračnice.«

Šli so v Cepjane, da bi poslušali radijska poročila. Od tega večera so jih poslušali sede.

PESMI

MRZLA DEŽELA

V mrzli deželi igra violina
burkaste plese.
Dolgi prsti stiskajo strune v jok.
Pošastna miza išče ognjene oči,
ognjena usta
in stiska pod površino
rumene prsi in čaka.

Kot akacija
se je premaknila
v zasute okope.

Ti boš hiša,
dolgo skrita med listi,
brezbarvna na vozu uklenjenosti.

Pridem k tebi,
ko se premakneš k soncu,
ko se violina razjoče.

V POTI

Opolnoči je strela razmaknila strehe.
Z dolgim krvavim jokom
se je spustila cesta na tla.
In tam stopajo volkovi.
Z nogami teptajo bojno kri zemlje,
z usti koljejo črne peruti dneva.
Na pleča so si privezali zelene jezike.

Dolga struna vihti svoje zvoke.
Čez staro trdnjavo
letijo ugasli ogorki končanega boja.
Pesem košati mrtva drevesa
in jutro bedi zastraženo,
s smehljajem oddvojeno
v konice prostorov, kjer se začenja
boj zmagoslavja.

In tam stopajo volkovi.
Iskreče oči, obrobline z bodali,
hitijo v naslednjo žrtev.

VISLICE

Na drevo sem obesil vse spomine
Zavezal sem debelo žico okrog vratu
Spodaj pa postavil veliko zrcalo
Šel sem daleč

Ko so prišle mravlje
So potrgale vse
Samo žica je ostala

Prišel sem drugič
in ponovil
Jekleno zrcalo je srkalo vase
ko sem skrit prežal nanje

Zopet so prišle
in ostala je žica

Zjokal sem se
in vtaknil glavo skozi obroč
Še danes visim
Toda mravlje so
požrešne

OBTOK

Prišel bom zopet do besed,
potem zapustim usta.
Videl bom tesne dneve
in v dolgem hodniku
se obtožim laži,
na vseh izhodih položim svoje roke.
Kdaj bom zagrizen v bojišče?

S kitarami obdane strehe
plavajo s starimi grli
v nezmotljive alge.
In še enkrat v potapljanju
zaigrajo v poginu
zdrobljeno resnico.
In takoj trenutek položi
svoja usta na prsi.
Ne bo več večja roka
stiskala bleščečih školjk.

Verjetnost postavi svoj konec,
a sonce obrne ramena v tuje pesti,
se s stokom oslepi
in pretirano vrti svojo glavo.
Čas združi nasprotne obljube,
drugi ostanejo v skrivnostnem kraju,
sence obidejo mnoga lovišča,
vendar ne marajo živeti.

Preostane smešna reka,
mokri pridemo do neobsežnega življenja.
Pustili bomo zemljo
in z oprano bolečino
poiščemo veliko praznino trav.

NASLEDNJE RAVNINE

Bil sem deček v odstranjeni hiši,
navsezadnje nisem vedel, ali so se
zblížale stopnice, ko je dolg pljusk
odtrgal zgarane kočije.

Prepričal pa sem noči. Zadnje čase
sem videval zahode,
prav z nesramno krinko so zgrešili
globine. Potem so ure čakale
v vrsti stoječe glasove.

Kako dolgo prepričanje zahteva
postarano dekle.

Kaj si misli, ko ponavlja v
neskončnost s ponarejenim glasom
in beži skozi sebe z omejeno svečo.

Počasi razživi votlino
z majhnimi norostmi. Odločili so se
stkat i hrbtenico in šli odločno

proti prvemu dejanju,
kar je bilo izšiljeno,
in še zmeraj je bil cilj
čisto nekaj drugega, četudi je
svetilnik brlel na pomolu in
iz morja jemal prastara ogrodja.

Vendar prihajajo nasprotja nepričakovano
in neizprosno mešajo svoje številke
na vseh premicah, še zlasti
tik pred molitvijo.

Puste se jasne sence,
tihoma ugrabi razgovor lastnino,
potem jokajo ravnine
in v obrisih se igrajo teme.

Prav tista domišljija se z naslednjim
skokom reši pred zanamci.

Bilo bi, ko se brlog razleže,
žensko stopalo, toda v prostoru
je mnogo izobčencev
in duh je vedno ogenj,
ki kaže smrt.

Za nami je zlizan tempelj,
s slabostmi začutimo v sebi stvar,
ki je nepomembna, in prav
zimske noči razgrabijo izpuhtevanje
zmehčanih misli. Letni časi so dolgi
noži, ki oblikujejo Boga.

Ubodene hčere so snele
bikov rep in se znašle na drugem vrtu.
Namerno je sekira iz debla
ovijala okna, popoldne je z obrazi
kotalila besede, v koncu pa je
zacvilil otožen glas,
ki pa ni bil oglašanje stonogih beganj.

DOPISOVANJE S KRIŠTOFOM

Ljubljana, 1.IX.1962

Dragi moj Krištof, ki Ti verjamem in v Te zaupam,

danes sem prejel Tvoje pismo in upam, da Te te vrste še dohite na Dunaju — dasiravno niti malo ne vem, koliko časa se meniš muditi tam. Prav imaš, ko ugotavljaš: kaj pa bi bil Dunaj brez Štefanove cerkve!

Najsi so Tvoja doživetja tam gori še tako raznobarvna, naj se Te dotaknejo tako ali drugače — želel bi le eno — da se utrdiš še bolj in še dokončneje v tistem plamenu, ki je pognal to katedralo kvišku. Niso je pognali katekizmi, marveč jo je zagnala velika strastnost in silna vera in zamaknjenost v Absolutno.

Dovolj si močan, če si dovolj odkrit sam s seboj, dovolj boš močan, da preboliš vse tisto, kar se Te morda v tem vele mestu dotakne hudega, če boš vedel vsak hip dovolj trdno in Ti bo dovolj jasno — v čem je vendarle končni smisel teh naših blodenj, tega našega bivanja.

Želim Ti mnogo zavestnosti, da boš čedalje trdnejši in bolj in bolj gotov v izpolnitvi glorijske, ki si jih nakazal.

Ljubljana, 25.XI.1963.

Sinoči sem pisal in garal, dobesečno garal na svojem novem delu. To Ti sporočam, da ne boš mislil, da roke križem držim in v zrak gledam.

Preden se znova vržem v to — bi rad s Teboj malo besedoval. Veš, tisti vzrok gospe Jaquelin, ko zaobjame glavo na smrt zadetega moža in vzkrikuje: Oh, ne, ne! — ki napravi iz več ali manj površne »prve dame imperija« vzvišeno, tragično heroino in v isti mah najbolj presunljivo kreaturo — tisti vzrok je zato tako čudovito ganljiv, ker človeka razodeva v vsej njegovi ubogosti, kljub vsem na videz nepremakljivim in nerazrušljivim, tako rekoč »večnim« kulisam, ki si jih postavlja okrog sebe.

V substanci tega in podobnih vzrokov se osveščamo sebe, svojega »jaznega jaza«. Tistihmal smo vedno znova resnični, pravi in Logosu zvesti.

To osnovno zvestobo čutimo kot najbolj stvarno stvarnost. Ta osnovna stvarnost nas mora in nas zamore reševati vseh naših strahov, vsega nesmiselno — podtalnega. V premagovanju nesmiselno — podtalnega, v zmagovanju kaosa in zanikanja rastemo v sočut. Sočuteč pa gradimo, pomagamo graditi tisto čudovito resničnost, ki jo je Kristus imenoval »kraljestvo božje na zemlji«. Morda je sočut do bližnjega edina možnost samopozabe. In če sočuteč gradiš svoje delo, boš dovolj stvaren in docela resničen. V tem in zgolj v tem se nam nakazuje pot do stvarnosti, do resničnosti. In resnični smo v Logosu le tedaj, če sočutimo do skrajnih možnosti, zato je naša pot možna le in samo skozi službo človeku.

Beograd, 12.XII.1963.

Tvoja misel, ki jo vežeš na Rimbaudov »Pijani splav« in nato navezuješ idejo »Odisejade« — in lucidno pravilno sklepaš, da je Vincent dočutil svojo usodnost, danost in neizbežnost v podobnem smislu — je kratko malo genialna. Tu si namreč zaslutil oziroma dojel sintezo evropskih duhovnih tveganj v dveh najvišjih in najčistejših fenomenih. Vprav tako presenetljivo si v nekaj besedah podal Vincentovo osnovno podobo. Vse to me pri Tebi ne preseneča — marveč mi je samo potrdilo tega, kar o Tebi vem.

Še prav posebej pa me je to Tvoje pismo osrečilo, ker že dva dni ni bilo o Tebi glasu. Težko si predstavljaš, koliko trpim, če ne vem kak dan (oziroma če si ne morem zamišljati, da vem!), kako in kaj je s Teboj. Tiste opornike, da si gradim mostove gotovosti, mi vsekakor predstavljajo Tvoja pisma.

Eno je gotovo: čista, v resnico usmerjena misel, ki je mišljena zgolj zaradi resnice, ki ji ni ne do efektov, ne do koristi, marveč ji je cilj zgolj spoznanje — tista misel, tista možnost mišljenja, čustvovanja, skratka: bivanja — mi pomenja vse. Skozi njo šele rastemo v pravilno in stvarno sočustvovanje.

Pretreslo me je, da si tako krepko ugotovil pojem — Moire — ki se ga katolicizem izogiblje iz splošnih pastoralnih nagibov — hugenoti, janzenisti in Luther so ga močno podčrtali — a so ga moderni in dekadentni luterani prekrili z najbolj banalnim in sentimentalnim, idiličnim quasi kristjanizmom.

Se je Kristus v kočiji peljal na Golgoto? Se ni opotekal bos, ves opljuvan z neobtesanim hlodom na ramenih? To pribija moj Vincent luteranski malomeščanski idili nakljub!

Te dni mi je poslal Blaž imenitno, do zdaj menda najizčrpnjšo knjigo o Van Goghu. Kljub francoščini (ki jo, kadar mi gre za nohte, imenitno razumem!) sem se prežrl skozi petsto strani Perruchotove »La vie de Van Gogh« v eni sami divji noči. Srečen sem bil, ko sem ugotavljal, da me moja intuicija ni zvodila v neko prazno fantaziranje niti v najbolj tveganih premisah. Skratka: za celoten svoj zamislek sem dobil potrdilo.

Fant, Krištof, razumeš, kako važno in dragoceno je zame dejstvo, da zdržiš!

Glej, Krištof dragi, če po eni strani omahuješ, hkrati z jasnostjo in stvarnostjo svoje domisli tisto negativno izničuješ. To borbo pa nam je nujno tako nase prevzemati — kot voditi jo.

In če trenutno ene črte ne zmoreš — zmogel jo boš, zmoreš jo! Krištof, v sredo se po vsej verjetnosti vidiva.

Zdajle je noč, ob meni mirno spi pritepena muca (Ko se je pojavila pri sestri dan, dva pred mojim prihodom, si je sestra dejala: No, zdaj pa zagotovo vem, da Ivan pride.) — skratka: muca spi, jaz bdim in se s Tabo pomenkujem — in eno vem: Ti si — in veš za sebe — svoj smisel si nakazal — in do konca ga boš izpolnil!

Ljubljana, 27.XII.1963.

Veš, ko takole razmišljam različne težave, ki Te mučijo in ki se Ti zde tako uničujočega značaja, smatram za potrebno, da Te na sledeče opozorim.

Praznost čustva in misli moramo mi vsi, kar nas je, vedno znova premagovati, vsak dan, včasih pa tudi vsako uro posebej. Ravno v tem premagovanju praznine (in ta prazna izpraznjenost je zgolj nekaj fiktivnega, od nas namišljenega), v zmagovanju nad praznino se šele pričenja življenjski fenomen!

Živeti pa se pravi — kratko in malo — v svojo zavest sprejemati dejstvo za dejstvom, obliko za obliko — in ker si umetnik, si stvarno samemu sebi zvest, če se vedno znova zatapljaš v skrivnost oblik, se vedno znova z delom dotipavaš do skritih vzmeti, ki so jim pogoj. S tem se pa že bližaš fenomenu življenja. V zaobjetu bivanjskih klic pa ni mesta za praznost. Z bivanjsko klico, s fiksiranjem bivanjskih klic — se nam odpira pot do razvidnosti. Z željo, da v svetlobi Božiča dosežeš čim več razvidnostnih mest — sem ob Tebi in s Teboj.

Ljubljana, nedelja — na noč, 29.XII.1963.

Tele vrste ti pišem v tej lepi božični noči s pristrčno željo, da bi se Te za Silvestrovo — dotaknilo svetlo upanje preko vseh trenutnih tež in zamegljenj in Ti pomagalo do tiste končnoveljavne trdnosti, da v novem letu korakoma pričneš tako v risbi kot v barvi uresničevati podobe, ki so v Tebi.

Danes si tožil nad tem, da Ti usiha navdušenost — ne boj se, v Tebi je, ni usahnila. Ne sme pa nas raznašati, še manj pa raznesti! Mi moramo svoje emocionalne sile trezno in razumno brzdati — sicer nas razdenejo!

In v tem brzdanju si brezdvomno stopil krepko naprej! Če pa je to krotenje teh sil tako naporno in skorajda nevarno — bodi pogumno vesel, kajti kjer ni veliko, tam je tudi vsakršno brzdanje odveč.

Ravnokar sem vstal. Kroglica in Julijanček se prijetno pretegujeta, v meni pa je ena žareča misel — kako, dragi Krištof, s to mojo ubogo besedo razsvetliti jutrišnji drugi svetl večer.

Točno in določno se zavedam naše ubožnosti spričo spominjanja evangelijske Besede. Vem tudi, da naše absolutiranje časa ne sme v naši zavesti zastreti in zasenčiti resnično Absolutnega.

Zato Ti s tem spoznanjem, s to zavestjo, ta hip in te ure in te dni od srca želim, da stopiš v novo leto z vsem pogumom svoje mladosti, z vso treznostjo svojega izkustva, z **neomajnim zaupanjem** v **Logos**, z zavestjo ljubezni Tvojih domačih, s čudovitim občutkom človeške sporazumnosti ob pomisli na vse ljudi v bolnišnici — zdravnike, sestre in strežnike.

Skratka: če boš vsa ta dejstva dovolj smiselno upošteval — je to izkustvo, ki Ti ga je naklonilo leto, ki se izteka, neizrekljivo dragoceno.

V tem, da teže, ki nas zadevajo, spreminjamo v najbolj smiselno dobro — v tem je naša moč!

Zato je vsaka poteza, ki jo zarišeš z novo voljo, nekaj trdnejšega — s slednjo zarezo napravljamo življenje razvidnejše in s tem brzdamo kaos.

Ljubljana, Silvestrovo 1963, v znamenju in v sredi dela

V dejstvu, kako se neka situacija ne da nikoli do konca razluščiti, razjasniti in dogledati: mar ni že v tem dejstvu zapopadana skrivnost neprekinljivega trajanja?

In če je najin dialog čedalje resničnejši, če nama je tuj in mrzek kakršenkoli izmik — je v tem in takšnem človeškem srečanju izvor vedno novih, vedno bolj duhovno-stvarnih pobud.

Če si mi pred leti vrgel v miselni igri žogo, kamor si izpisal čudovito ime — Vincenc — sem to žogo ujel! Kot vidiš, si me pognal v pravcati zanos, da to žogo ujamem. Pri tej igri miselnih zablistov in tveganj ni mogoče, da bi kdo od naju igro izgubil. Ta igra, ki izterjava od naju prožnost duha, se končuje zgolj z dobitki — **za oba!** In zdajle, na Silvestrovo, veva obadva, da sva si, da si ostaneva zvesta soigralca. In če sem jaz leta od Tebe (slaboten in star kot sem!) sprejemal pomoč, tisto najosnovnejšo, ki jo skazujemo bolnikom — naj Te nikar ne moti, če Ti to (v časovno neprimerno krajšem razdobju!) tako nebogljenost skušam izkazovati zdaj jaz (ker ni mogoče drugače — vsekakor simbolično!).

To Ti zapisujem na pragu novega časovnega razdobja z vsemi dobrimi željami — in z upom, da mi bo nebo dalo moč, da sem s Teboj z zavestjo kot doslej.

Ljubljana, 1.VI.1965.

Včasih se mi zazdi, da je nemogoče zapisati stavek, izpeti verz, začrtati potezo, izoblikovati glasbeno frazo, če ni misel do konca dotrjeta in domišljena.

Domišljena?

Pred tem tako intelektualistično poudarjenim izhodiščem se zgrozim. Pravzaprav po nepotrebnem. Kadarkoli se podam pod neizbežno nujnost ustvarjanja — **misli** vprav v tem suhem doslovnem smislu sploh ni. Oziroma misel je prisotna, vendar poglobljena s celotnim izkustvom, s popolno samoprisotnostjo; skratka, moj jaz je živa ustvarjalna misel. Misliti je istovetno z bivati. Zavestno bivati z zavestjo nadzavesti, to je pričetek ustvarjalnega dejanja. To dejanje samo po sebi izključuje tisto vsiljeno, namerno, hoteno misel.

V oni misli, ki je navzoča iz nadzavestne, nehotene, nenamerne **vsenamernosti**, se porajajo veliki filozofski sistemi, se rojevajo velike umetnine.

Tudi tista preglednost, tisti osupljivi red, tista vedno znova presenetljivo živa modrost, ki ožarja takšna dela, je luč iz genijeve nadzavesti.

Ta luč pa pri še tako nenamerni **vsenamernosti** ni razlita čez neko izjemno delo enakomerno. Zgodi se, da tisto nadzavestno vsenamernost zastre namernost, ki priteka ustvarjalcu v njegovo sicer sproščeno in odprto zavest iz okolice, ki je določno namerno usmerjevana.

Seveda so te megle, ki legajo čez delo ustvarjalca, njegov nehoteni in neželeni davek času, v katerem živi. Kjer pa so časovno in družbeno pogojene namernosti umetniku edino izhodišče, zavestno izhodišče v reševanju življenjskega tkanja — tam pa ne moremo več govoriti o umetnosti.

Ljubljana, 2.VI.1965.

Veš, če Ti zdajle ponoči pišem, to zato, ker sva se popoldne dotaknila amorfnosti vsakršne alegorije, brez ozira, kje, kdaj in zakaj nastaja. Najbolj sem se osvestil tega ob gledanju antičnih alegorij v Louvru in istotam v znani Medicijski dvorani, kjer na velikanskih platnih (mrtvorojenih platnih!) z mojstrsko roko alegorizira Rubens pojme rojalizma in katolicizma. Če je tako — potem je vsakršna človeška predstava nekih dokončnih stanj izmišljena, pripopana na navidezno absolutnost — resnica pa je neulovljiva! Edina možna resnica je v naših težnjah in iskanju. Ulovljeni in prežarjeni od evangeljske svetlobe se popenjamo k čistemu principu.

Zato pa, dragi Krištof, izderi sproti vse pomisleke, ki jih imaš kdaj proti cestinarjem in grešnikom. Tale moj vzklík je zato napisan, ker si se vprašal, če imam kaj proti, če rišeš fanta, ki ljubi tudi stvari, ki niso njegove.

Mentalno se jasno, če življenje sprejemamo brez ožin. Še sebi ne smemo biti prestrogi sodniki, kaj šele sočloveku. Usmerjanje naših hotenj je v poslednjem bistvu edino, nad čimer smo gospodarji. Kjer se odločamo.

Vsakršna Tvoja odločitev za delo, za Tvoje delo, za Tvoj izraz — in to v smislu **nenamernega sledenja klicu** nam **neulovljive** in **nedoumljive namernosti** — to je umetnikova pot.

Veš, nedostatnostim pa polagoma odraščamo. Nič kaj prav ni, če jočemo nad njimi, se peklimo zaradi njih; posmejmo se jim, tako kot se posmejemo in odvržemo prekratko obleko, preperelo capo. Ljubo bi mi bilo, če bi vedel, da Te te vrste srečajo v novo jutro.

Okrog mene se nizajo skozi Tvoje risbe čudoviti zableski Tvojih vzmahov in vzpenjanj za nedorečenim! **Vsak hip znova me pozdravljaš z najlepšimi možnostmi, s silno fantazijo, ki Ti je dana.**

Ljubljana, 8.VII.1965.

Veš, ta hip, ko je nekdo povozil pod mojim oknom goloba — pa znova in iznova točno vem in na vsa razmišljanja navezujem in podčrtujem tisto Jezusovo brezpogojno zapoved o usmiljenju, ki nam nikdar in nikoli ne sme izginiti iz naše zavesti.

Pri njej se pričenja in nehava vsa naša domiselnost, preko nje v nobenem slučaju ne smemo — pa najsi se temu ustavlja imperialna teologija ali kdor si že bodi v imenu kakršnekoli resnice. Pri tej Jezusovi zahtevi in volji obstajaj vedno znova in mirno se odreci razmišljanjem o ne vem kakšnih pregrehah — kajti verjemi mi, ena usmiljena misel, eno usmiljeno dejanje izbriše vse tisto, kar Te muči in nadleguje.

Ljubljana, 1.VIII.1965

Včeraj si se dotaknil nekega osnovnega vprašanja, ki ga je treba (če se že ne da razjasniti) nekako določiti.

V čem je pogojena naša človeška prisotnost in s tem že a priori naša duhovna rast? V bistvu brezdvomno v naših srečavanjih.

»Dejanska cena« teh srečavanj, »izmenjava misli«, »soočenja«, »stisk rok« — to so na grobo označena sredstva, ki omogočajo neki psihični pretres in proces, ki odločujoče sgradi našo duhovno podobo. Seveda so ta srečavanja v tem najosnovnejšem smislu mogoča le tam, kjer so za to dane možnosti, neka temeljna usoglasenost, istouglašenost — skratka: kjer je možna neke vrste »absolutna komunikativnost«.

Razmere, v katerih trenutno si, izterjavajo od naju obeh tisto skrajno mero prisotnosti, iskrenosti, izven - računljivosti, da je vsakršno srečanje posebej — neko novo dejstvo, nov korak, nova preizkušnja v duhovno rast naju obeh.

To so kajpa dejstva, ki se ne dajo razumsko beležiti. Sreča, resnična srečnost teh usoglašeniosti je očitna nama obema.

V neki objektivni realizaciji — stvarno-stvarni uresničitvi se očituje v Tvojem nenehnem umetniškem vzponu, se očituje v mojem delu.

Ljubljana, 4.VIII.1965.

Ce je svet v svoji pojavnosti mogoč v različnih razlagah — in so te razlage resnične, ne da bi s tem kršili eno enost podstat — je ravno možnost novega interpretacijskega izkustva za nas ne le **nanovo** pridobljena harmonija, marveč je v toliko, v kolikor nas interpretator - umetnik dejansko prepriča, tudi objektivnost v najvišjem smislu pomena. Objektivnost pa je možna le tam, kjer se umetnik - mislec bori za skladnost, pribori do skladnosti. »Barvanje« te skladnosti, tj. miselni, čustveni, izkustveni svet, svet individualnih borb za »biti«, tj. za formo, za izraz, za celotnost, za resnico bivanja pa je naš!

In če je ta individualno - izkustveni res dovolj močan, potem je nujno »novum«.

»**Moč**« tega individualnega izkustva je pa zaobsežena v našem vedno **nanovo** — hotenju, v našem vedno **nanovo** — spoprijemanju z razdirajočimi silami v nas samih — skratka, v našem **vztrajanju**. Kjer je to »vztrajanje« nekaj negibnega, samo ob sebi umevnega, je podstat tisti dragoceni stvarnosti, ki predstavlja trdno realiteto. Umetnik pa je po svoji danosti nujno izpahnen iz te samo po sebi razumljivosti in mora zato **vprav zaradi tega** vedno znova v boj za skladnost, da ji s tem novim izkustvom, novim zableskom pribori novo veljavo, da vrže nanjo novo luč, to je luč svojega dotrpetega izkustva!

Vedno iznova, vedno nanovo — zato pa, ker to si in ker to hočeš in ker to zmoreš: ne popuščaj.

Silno lepo jutro je danes, na pešчени verandi se prekopicavata Julijanček in Kroglica. Krog mene je svet mir, jaz sam sem pa ena žareča misel: kako bi Ti bil nenehno in zvesto ob strani v tej Tvoji čudoviti borbi za nanovo priborjeno skladnost, za nanovo prižgano luč.

Ljubljana, 19.VIII.1965.

V to lepo jutro je prva moja želja, da se srečaš z njim kolikor mogoče pripravljen, jasen in veder. Kroglica se je ta hip nekajkrat pretegnila in prestopila čez tole pisanje — pa se je že nekam zamaknila. Pravzaprav mora biti mačje doživljanje in zamišljanje neprimerno bogatejše, kot si to moremo predstavljati — sicer bi nam ne bile tako magično mikavne.

Predvsem pa nas vedno znova osuplja in priteza njihova volja po avtonomnosti. Če bi bila naša življenjska volja zgolj vitalistično pogojena, če bi ne bilo za plesom atomov, za tako zvanimi naravnimi zakoni še nekega duhovnega imperativa — bi se brezvoljno utapljali v neki zgolj vegetacijski brozgi. Vprav tisti duhovni imperativ substance, ki ji pravimo duša, pa je življenja resnična skrivnost. Umetniki pa smo lovci, stezosledci za to skrivnostjo — kar si sam izrazil, da boljše ni mogoče, ko si zapisal, »da potuješ po tem ali onem obrazu«.

Ljubljana, 23.VIII.1965

Vse dopoldne dežuje in sam lahko presodiš, primerjajoč z večerajšnjim dnem, kako te »vnanje« pogojenosti vplivajo na naše živčevje. Vidiš, marsikaj, kar nas prizadene, vznemiri, omrtviči pa znova razživi — ni iz nas, nismo mi. — smo vsekakor le igrača, ki jo roke neznanih sil premetavajo sem tam. Kaj pa smo mi? Kaj pa naša volja in naša zavest?

Tu se pričenja tisto osnovno vprašanje — kako to rešujemo, v tem je zapopadena tudi skrivnost — v koliko smo življenju kos. Tu so pobegi, izmiki, samozaniki — nesmiselnost.

Ko si včeraj zjutraj pregledal svoje delo, si **točno ugotovil smiselnost** dosedanjega. **To** misel, pa če še tako malo jasno, skrito in neizgovorjeno — nosi stalno s seboj. Ne sme je zamegliti, izbrisati nobena tistih neštetihi sil, ki se poigravajo z nami. Mi moramo vedeti — vedeti za čas, za svoj smisel. V tem je nekaj neodvzemljivega. Karkoli nas za čas ali celo daljši čas — omrtvi in ohromi, to ni važno; vse to je nekaj navideznega, nekaj, kar v sebi ne nosi nobene končne realitete.

Če nam naša razbolenost omogoča širšo razvidnost, globljo pronicljivost — naj bo blagoslovljena!

Toda vprav ta naša rabolenost terja od nas, da smo nepopustljivo na straži pred samim seboj ali bolje — pred tistim, kar vdira v nas, kar občutujemo kot sovražno našemu najboljšemu hotenju. Kar si, kar hočeš — vse to veš.

To si, to bodi! In v tem najosnovnejšem, **neizgubljivem** in enkratnem sem nenehno s Teboj.

Stanko Janežič

NOČEMO VOJNE

jaz
nočem
vojne
nočem
nočem
nočem

ti
nočeš
vojne

on
noče
vojne

mi
nočemo
vojne
nočemo
nočemo
nočemo

vi
nočete
vojne

oni
nočejo
vojne

nihče
noče
vojne

in
vendar

vojna
je
je
je

mrtvi
nenehoma
padajo

njihov krik
prebada
zemeljsko oblo

njihova kri
razkraja
korenine
rastlin
in živali
in ljudi

smo
in jutri
nas
ne bo
več

smrt
bo zavojevala
vesolje

kri
bo zalila
vse planete

in
vojni bog
bo slavil
zmago

njegov smeh
se bo kotalil
s tanki
po mrliških
kosteh

vršal
s sateliti
skozi vsemir

in z bombniki
grmel

zblaznela
atomska
zver

in nas
ni
več

nismo
izdrto drevo
ne ožgana trava
ne razrita prst
ne črn pepel

mi smo
samo
kletev
kletev
kletev

in
vesoljni
jok

mi
nočemo
vojne
nočemo
vojne

ne
ne
ne

nočemo
vojne

še ni
sodni dan

še lahko
zakričimo

in tulimo
protest

mi
živi

na ramenih
mrtvih

in se zgnetemo
v obrambni
zid

v jekleno
kroglo
varnosti

in sonce
bo dalje
sijalo

in zemlja
bo še
ljubila
človeške
stopinje

v osenčju
žlahtnih
dreves
bomo sedeli

in veter
bo
skozi
ubrana srca
igral

hvalno pesem
miru
in življenja

KOROŠKI SLOVENC V SLEPI ULICI?

Koroška preživlja težko krizo. In to ne samo zaradi pritiska, ki ga z nezmanjšano silo izvajajo na koroške Slovence nemški nacionalci ter njihove organizacije, pa tudi ne samo zaradi tega, ker je vrsta vprašanj, od tistega, ki zadeva manjšinsko šolstvo, enakopravnost slovenskega jezika v javnosti, nadalje izvajanje določil glede dvojezičnih napisov, vprašanje finančne podpore slovenskim kulturnim in prosvetnim ustanovam in organizacijam itd., še nerešenih. Kriza je zaobjela tako kulturne, vzgojne, kot tudi gospodarske in politične organizacije in ustanove.

Glede političnih organizacij, torej katoliško usmerjenega Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS) in socialistične Zveze slovenskih organizacij (ZSO) je že dolgo znano, da je stanje v njih vzrok pogostega negodovanja in kritike. Zdi se, da postaja delo v njih ali je že postalo izhodišče za vse drugačne namene in ambicije, kot bi to bilo pričakovati od članov manjšine, ki se bori za svoj obstoj. Nikoli ni bilo število slovenskih izobražencev tako visoko, nikoli pa tudi ni bil prepad predvsem med mladim intelektualnim rodом in tistimi, ki stojijo dandanes na čelu manjšinskih organizacij in ustanov tako globok. V spor z vodstvi manjšinskih organizacij in ustanov so prišli v glavnem tisti posamezniki, ki so se že v preteklosti znali koristno vključiti v delo obstoječih manjšinskih organizacij. Sedaj pa stojijo po sili razmer ob strani.

Spori, ki so bili nekdanj značilni za skupine in posameznike nasprotujočih si svetovnih nazorov, so se zdaj razbohotili z nesluteno ostrino znotraj enega ali drugega vplivnega območja. Ti spori niso torej klasični spori svetovnonazorske narave, ampak prej spori med različnimi načini mišljenja, med takim in drugačnim odnosom do življenja. Nekateri vidijo vzrok za te spore v preobčutljivosti in prezahtevnosti današnjega mladega rodu. Toda tu ne gre samo za mlade ljudi, ker je spor zajel skoraj vse letnike, z edino razliko, da ga mlajši ljudje izvajajo na bolj bučen način. Duhovno raven nekaterih voditeljev manjšinskih organizacij je moč presoditi najbolje po tem, da znajo obstoječi spor spretno odeti v plašč več ali manj nujnega in torej zanje svetega boja med »dobrim« in »zlim«. Rastoče malodušje mladih in nevarno mrtvilo, ki je zajelo neka-

tere organizacije, ponazoruje po svoje neumestnost tako tolmačenega spora. Ne da bi bil namen podpirati naivno vero nekaterih posameznikov v neomadeževanost in svetost manjšinske družbe, v kateri se ne bi smelo nikomur zgoditi nič zlega, in ne da bi hotel večati preobčutljivost, katero so pokazali marsikateri posamezniki, se mi zdi umestno podati v grobih obrisih stanje slovenske manjšine v Avstriji. Dokumentov, statističnega materiala in drugih uradnih podatkov o stanju na Koroškem je sicer dovolj, vendar se mi zdi, da je za zdaj pomembno predvsem zaznavanje nekega stanja in zabeleženje nekaterih dejstev.

Vodstvo NSKS se upira samostojnemu političnemu nastopu

NSKS se je leta 1965 udeležil deželnozborskih volitev pod imenom Koroška volilna skupnost kot samostojna slovenska lista, čeprav je bilo prvotno predvideno, da bo nastopil na volitvah vključen v koroško ljudsko stranko. Ker pa takrat koroška ljudska stranka ni hotela postaviti Slovencev kot kandidata za trinajsti in povrh negotovi mandat, se je NSKS odločil, komaj mesec dni pred volitvami, za samostojni nastop. Ta skorajda slučajen nastop je bil razmeroma zelo uspešen in je v mnogih vzbudil upanje, da bo končno le napočila nova doba tudi za manjšinsko politično dejavnost.

Analizi volilnega izida in novi politični stvarnosti je posvetila vso pozornost predvsem mlajša intelektualna generacija okoli revije »Mladje« (glej tozadevni članek izpod peresa F. J. Bistra v 6. številki omenjene revije). Glasilo NSKS »Naš Tednik-Kronika« pa ni čutilo te iste potrebe. Tudi akcija za povečanje članstva in za organiziranje mreže zaupnikov na podeželju, kateri so začeli posvečati takoj po volitvah dokajšnjo pozornost, je kmalu zamrla in to kljub temu, da so bili začetni rezultati zelo vzpodbudni.

Sicer ni niti danes znano, kaj mislijo odgovorni ljudje v NSKS o samostojnem nastopu, niti ni znano, kaj mislijo ukreniti za bodoče deželnozborske volitve. Zadržanje njegovega predsednika Inzka pa na žalost ne dopušča dosti upanja, da bo res prišlo do samostojnega nastopa NSKS. Predsednik Inzko je že leta 1966 izjavil v okviru študijskih dni v Dragi pri Trstu, da ni umestno računati s samostojnim nastopom NSKS, obenem pa je potrdil svoj namen nadaljevati tudi v prihodnje s tesno volilno vezjo s koroško ljudsko stranko. Ko pa je predsednik Inzko to svoje stališče, ki ga ne odobravajo vsi člani vodstva v NSKS, ponovil nekaj mesecev kasneje koroškim visokošolcem na Dunaju, je prišlo med njim in temi do odprtega spora.

Videti je, da je bistvo spora treba iskati v dejstvu, da si tu stojita nasproti dve psihološko in miselno popolnoma drugačni strukturi, na eni strani tista, ki jo je moč z nekaterimi izjemami enačiti s sedanjim vodstvom NSKS, ki je pod nenehnim ponemčevalnim vplivom in pritiskom, kot kaže, nehala misliti ali ne verjame v

politično avtonomijo manjšine in katere kompleks pred velenemško usmerjenimi organizacijami in skupinami je tako močan, da se pred vsakim svojim političnim nastopom ali odločitvijo sprašujejo, mogoče sicer samo podzvestno, kako neki bodo na to reagirale velenemške organizacije in tisti posamezniki in skupine, ki vidijo v vsakem samostojnem nastopu koroških Slovencev nevarnost za »nemški značaj« dežele (takšen vtis sem dobil ob odgovoru, ki ga mi je dal na tozadevno vprašanje koroški delegat pri zadnjih študijskih dneh v Dragi, septembra 1967). S tem nočem manjšati zaslug, ki so si jih nekateri teh ljudi pridobili s svojim delom na drugih področjih, toda bilo bi naivno pričakovati, glede na mrtvilo, ki vlada na Koroškem, da bi ti isti ljudje znali dati slovenski manjšini v Avstriji tako politično in vsesplošno duhovno in kulturno preusmeritev, ki si jo želijo ne samo mlajši ljudje, ampak vsi tisti, ki vidijo v odpovedi lastni politični samostojnosti znak nezaupanja v svoj narodni obstoj. Odpoved politični samostojnosti pa je neutemeljena posebno zaradi prisotnosti številne generacije, ki na drugi strani, deloma tudi po zaslugi leta 1957 ustanovljene gimnazije v Celovcu, ima kot kaže, tisto stopnjo samozvesti in zaupanja vase, ki ji omogoča, da se ne zapira vase in resignira, ter da se brez kompleksov vključuje v javno življenje na Koroškem in v Avstriji.

To, kar dijaška in visokošolska mladina najbolj zameri sedanjemu vodstvu v NSKS, je to, da le-ta gleda nanjo s stališča šolanja političnih kadrov. Takemu enostranskemu in v marsičem manipulant-skemu odnosu se je mladina nagnosko uprla in se še upira. Omenjeni diskusijski večer na Dunaju je pomenil višek v tem sporu. Zdi se pa, da tudi tega dogodka v NSKS niso znali pravilno razumeti, saj vodstvo NSKS še vnaprej vztraja pri trditvah, da je Klub slovenskih študentov na Dunaju zaradi pomanjkanja »primarne« in »jasne« svetovnonazorske opredelitve nepotrebna in v bistvu škodljiva organizacija. Tak naj bi torej bil klub, ki ima več kot 45-letno tradicijo za sabo in katerega široko zasnovana, narodno in človeško združevalna funkcija je verjetno tudi pomagala izoblikovati vrsto odličnih manjšinskih voditeljev obeh taborov.

Poglejmo od blizu, kakšni so problemi, katerim posveča del današnjega vodilnega kadra v NSKS svojo največjo pozornost. V pismu, ki ga je predsednik Inzko poslal Klubu slovenskih študentov na Dunaju dne 15. marca 1967, stojijo zapisane sledeče misli in trditve: »...Kar je bilo v preteklosti na klubu privlačno, je bila potreba po gojitvi družabnosti med slovenskimi visokošolci. Ta funkcija zdaj (po otvoritvi visokošolskega doma Korotana, op.p.) v precejšnji meri odpade. V ostalem pa klub za večino visokošolcev ni več tako privlačen, ker je kot organizacija nevtralen, neopredeljen, indiferenten... itd. Take organizacije dandanes ne vlečejo več, **ker ne formirajo...**

...Danes je čas **jasnih stališč, jasnih formulacij**. Tudi med visokošolci bodo mogle vršiti svoje poslanstvo le svetovnonazorsko jasno usmerjene organizacije. Koroška dijaška zveza vrši svoje poslanstvo na podlagi krščanskih načel...

Prej ali slej se bo pojavila med slovenskimi visokošolci tudi skupina ali organizacija, ki bo formirala svoje člane v marksističnem smislu. Od idejno jasno formiranih ljudi bomo Slovenci tudi tedaj več imeli, ako ne bi temeljil njihov svetovni nazor zavestno na krščanskih načelih. Indiferentno zadržanje mladine pomeni za vsak narod smrt. Ne bojmo se kresanja misli med eno in drugo svetovnonazorsko jasno usmerjeno skupino. Tudi na koroških tleh narodu ne bodo škodovala, temveč ga duhovno in idejno razgibala. Pokoncilska doba — doba dialoga — **zahteva** celo izrazitih, ne pa »brezbarvnih«, »nevtrálnih«, »indiferentnih«, »neopredeljenih«, »nadstrankarskih«, »jasno opredeljenih neopredeljenih« stališč in skupin.

Šolajte se torej ideološko, v teh letih **morate** vedeti, kje stojite, izgradite svojo osebnost, **formirajte** svoje vrste, usmerite svoje delo v pozitivno smer, prepričajte s še boljšim, s še kvalitetnejšim delom!

Tak jezik in tak duh je na mah vrgel Koroško v naročje sterilnim črkarskim pravdam. Avtorji take in podobnih zahtev po opredeljenosti verjetno ne priznavajo samobitnosti sveta, ki nas preko okolja, v katerem živimo, bistveno pogojuje, niti ne priznavajo možnosti, da bi ljudje prišli sami v življenju do pomembnih spoznanj in izkušenj. Oni izhajajo iz apriorne predpostavke, da morajo biti življenje in nazori o njem taki in taki, po čemer je mogoče deliti ljudi že vnaprej med dobre in slabe. Političnemu delu znotraj manjšine se ne posvečajo zato, ker bi s svojim delom iskali splošno korist, ampak iščejo predvsem potrditev svojih apriorističnih stališč.

Vpliv, ki raste in se širi preko naših dejanj in neposrednih stikov z ljudmi, naj bi, sledeč tej logiki, bil nepomemben in celo škodljiv, če ni sad vnaprej definiranega svetovnega nazora. Ni čudno, če je velika večina ljudi takemu naziranju in v bistvu golemu verbalizmu — saj vidi vsak, kako daleč so take besede od življenjske resnice — obrnila hrbet. Takemu krščanstvu so se uprli v prvi vrsti kristjani sami, nazadnje celo najbolj aktivni člani katoliške Koroške dijaške zveze (KDZ). Koroška mladina si namreč odnosa do ljudi in sveta ni izmislila ali poljubno izbrala, saj je to odnos, ki izhaja neposredno iz življenja, ki ga živi, in deloma tudi iz vrednotenja preteklih in današnjih dogodkov, usod in življenjskih poti.

Osebnost se mi zdi, da gre tu tudi za to, ali priznavamo nekatere človeško-družbene strukture, ki se kljub vsem novostim in spremembam enostavno ohranjajo oziroma ponavljajo iz roda v rod, strukture, ki se nanašajo na občečloveško situacijo, ki je noben sistem ali režim ni odpravil. Človek ni vedno tisto, kar lepega pove ali si domišlja, da je; človek tudi ne živi vedno v skladu s tistim, kar pravi, da veruje; niti ni tisto, kar človek dela, res najboljše izmed tistega, kar se v danem primeru da narediti. Človek ne pleše po glasbi, ki bi si jo sam izbiral, ljudje kar naprej živijo razdvojeni med tistim, kar biološko, psihološko, duhovno, socialno so, in

tistim, kar bi radi bili. Čemu trditi, da je moj svet edino resničen, svet drugih pa lažen, čemu ne videti sveta drugih in si s tem onemogočati razumevanje tega, kar smo?

Smiselno bi torej bilo dobiti zavest tudi tistega, česar človek ne uresničuje, česar človek ne dosega. V tem se dojemanje človeške situacije razlikuje od tistega, ki pojmuje življenje in človeka kot čisto idealiteto. Naravno je, da so tisti, ki dajejo prednost sodelovanju in iskanju skupnega, prišli v spor s tistimi, ki postavljajo v ospredje samo čisto idejo o nečem. Maksimalno spoznanje pa se mi zdi razvideti v tem, da je treba ta svet priznavati in ga istočasno odklanjati, saj se ta svet spreminja in ponavlja tako v dobrem kot v slabem. Resnica nas samih in drugih je bolj zapletena, kot je to pripravljena priznati naša človeška narava, zaradi česar je nevarnost mistifikacije nenehno prisotna. Pričujoči spor nam lepo ponazoruje mistifikacijo neke umske fikcije, pri čemer ni bil več korak do fanatične potrebe po opredeljevanju niti tako daleč. Manipuliranje v imenu **Resnice** pa je najbolj vidni izraz tistega, kar človek tako nerad priznava, da je namreč kanček zla prisoten celo v naših najboljših dejanjih in najčistejših namenih. Po čem naj torej sodimo nas same in druge, po čem naj sodimo vrednost in utemeljenost Inzkovih trditev, po čem naj sodimo »krščansko« opredeljenost koroške ljudske stranke, ki je do Slovencev tako stanovitno mačehovska, na katero pa bi Inzko rad navezal del svojih rojakov na Koroškem?

Hude motnje v delovanju Kluba slovenskih študentov, ki je sledilo temu boju za opredelitev, nam kažejo, da niso vedno sami vplivi od zunaj tisti, ki hromijo slovensko manjšino v Avstriji. Nekateri znaki nam sicer pravijo, da je Klub slovenskih študentov na Dunaju, ki je pomemben predstavnik slovenske kulture in slovenske prisotnosti v Avstriji, ponovno oživel. Vendar nam pretekli dogodki okoli njega in drugih mladinskih združenj narekujejo in to v korist celotne manjšine in tudi tistih, ki delujejo znotraj manjšinskih organizacij in ustanov in katerih dela ne gre v celoti odklanjati, da je treba najti splošno veljavne norme za njihovo uravnoteženo in demokratično delovanje. Kajti institucionalizacija manjšinskega življenja v današnji obliki, pri kateri imajo nekateri maloštevilni posamezniki vso možnost odločanja in ukrepanja v lastnih rokah (novi Korotan pri tem ni nobena izjema), že po svoji naravi daje premalo garancij, da se napake in negativni pojavi opazijo in odpravijo pravočasno. Potrebno je, da se da manjšinskim ustanovam, posebno v šolskih in študentskih domovih, primerne demokratično podlago, da se jih tako rekoč napravi za vsemanjšinsko zadevo.

Polom övp-jevske politike sedanjega vodstva NSKS

Sodelovanje z avstrijsko ljudsko stranko, oziroma njeno koroško vejo, ni prineslo NSKS, še manj pa manjšini zaželenih sadov. Kljub zagotovitvi, ki jih je dal sam avstrijski kancler Klaus, da bo avstrijska vlada (sedaj övp-jevska, torej monokolorna vlada)

pripravljena reševati vsa odprta vprašanja le v sodelovanju z manjšino, je spomladi 1967 predložila zakonski osnutek za uvedbo slovenščine kot uradnega jezika in dvojezičnih napisov brez sodelovanja manjšinskih predstavnikov. Po tem osnutku bi slovenščina prišla v poštev povsod tam, kjer se po predhodnem predlogu občinskih predstavnikov tretjina volilnih upravičencev za to izreče preko glasovanja. Manjšinske predstavnike so zapostavljali do tolikšne mere, da jim niso dostavili kopije osnutka niti tedaj, ko so že vsi časopisi poročali o njeni vsebini. Komaj odločni nastop manjšinskih predstavnikov, da se ne more glasovati o tem, kje naj stopijo v veljavo določila državne pogodbe, je izsilil zagotovilo s strani avstrijske vlade, da bo odslej naprej slovenska manjšina zastopana v stalnem odboru predstavnikov pristojnih organov vlade in zastopnikov manjšine. Koliko bo pri tem ostalo samo pri obljubah, bo itak pokazala bližnja bodočnost. Na vsak način ni še prišlo niti za preteklo jesen določenega prvega srečanja v novem odboru. Tudi nekateri drugi dogodki kažejo, do kakšnega nesmisla sedanje vodstvo NSKS pretirava pri politiki navezovanja na avstrijsko ljudsko stranko.

Toda to ni edini problem, ki ga bo moral v NSKS vključeni del slovenske manjšine v Avstriji rešiti v bližnji prihodnosti. Pomanjkanje demokratičnosti v NSKS je tudi prispevalo svoje, da so se množice volilcev odtujile in da je politični naraščaj, ki ga je NSKS že imel, za zdaj potisnjen v stran. Tu ne bodo pomagali več besedni izlivi, niti ne politika opreznega taktiziranja na deželni in državni ravni, še manj pa politika zahtev, katera je, kot zgloda, edini vidni znak slovenske politične dejavnosti na Koroškem. V kolikor torej NSKS ne bo hotel biti samo simbol, v kolikor bo hotel resnično zainteresirati podeželje, ki se čuti zapostavljeno, in predvsem mlajše ljudi, bo nujno moral najti take oblike notranjega delovanja, ki bodo dopuščale, da bo prihajala do veljave večina.

Kulturna politika celovške Mohorjeve družbe in Mladje

Na račun kulturne politike celovške Mohorjeve družbe je bilo izrečenih že dokaj pikrih, nekaj člankov tudi napisanih, še največ pa napovedanih. Tema o tem je dandanes mogoče bolj aktualna kot v preteklosti. Na tem mestu mislim podati le nekaj skopih ugotovitev, do katerih sem prišel, potem ko sem dobil v roke seznam knjig, ki jih je Mohorjeva družba natisnila po vojni.

Sprašujem se, ali je njen cilj in edini namen zadovoljevanje duhovnih potreb samo enega tipa bralcev. Njena kulturna žetev je namreč minimalna, skrajno enostranska, konservativna tako na duhovni kot na literarni ravni. Ne daje nobenih impulzov koroški kulturi s tem, da bi omogočala njenim ustvarjalcem cenene izdaje literarnih, znanstvenih in esejističnih del. Ne posreduje nobene aktualne kulturne informacije.

Tudi to bo morala nekoč zabeležiti zgodovina o Koroški: da ni znala ceniti in podpreti številne kulturne skupine okoli revije

»Mladje«, ki je postala pravo zbirališče mladega intelektualnega rodu in tista duhovna kovačnica, brez katere si ni moč zamišljati, da bi Koroška dobila intelektualno generacijo, ki bi bila enakovredna generaciji večinskega naroda. In isti ljudje, ki so znali biti tako ravnodušni do kulturnega ustvarjanja mlajše generacije, ob vsaki priložnosti govorijo o ravnodušnosti današnje mladine, o njeni nezainteresiranosti za duhovne vrednote itd. No, »Mladje« bo najbrž kmalu pokazalo, kako se da delati in ustvarjati, kljub ravnodušnosti čuvajev slovenske kulture na Koroškem.

In ZSO?

Če doslej o slovenski levici, združeni v Zvezi slovenskih organizacij, ni bilo dosti govora, to ne pomeni še, da se njen notranji položaj bistveno razlikuje od opisanega. Enega izmed vzrokov, da je slovenska socialistična mladina zamrla, je treba deloma iskati tudi v manipulacijah vodstva. Novejši primer predstavlja razprodaja zadružne kmetije v Podravljah in s tem povezana likvidacija edine slovenske kmetijske šole. Šola naj bi bila baje nedonosna, je bil zaključek, do katerega je prišel predstavnik ZSO. Šolsko poslopje so v zadnjem trenutku rešili Slovenci obeh taborov, toda kmetijska šola brez možnosti za prakso nima bodočnosti.

Posebno kričeče izstopa gospodarsko poslovanje slovenskih zadružnih hranilnic in posojilnic, ki so v glavnem v rokah socialistov. V primeri z bohotnim razvojem ostalih podobnih ustanov v deželi pa slovenske životarijo in ne kažejo nobene yneme za investicije in nobene gospodarske iznajdljivosti. Najnovejši primer malomarnosti pa predstavlja prodaja zadružnega skladišča v Sinji vasi.

V eni točki pa se ZSO bistveno razlikuje od NSKS. ZSO ima jasen politični koncept: že od leta 1953 naprej se je odpovedala lastni politični samostojnosti. Od takrat je samo privesek avstrijske socialistične stranke. Z odpovedjo politični igri in tveganju je leto za letom prispevala svoje za zmanjšanje narodne zavesti slovenskega socialista na Koroškem. ZSO sicer utemeljuje svojo politiko s tezo, da manjšini sovražne iniciative in dejavnosti niso prihajale od avstrijskih socialističnih politikov, temveč od krščanske ljudske stranke in velenemške FPÖ ter od vseh tistih društev, ki imajo zaslombo v teh zadnjih dveh strankah. Zastopniki slovenske socialistične struje so lahko opozarjali tudi na zasluge socialistov za kulturno izmenjavo in sodelovanje s Slovenijo in na zasluge pri vzpostavitvi malo-obmejnega prometa. Nedvomno so to bili ukrepi, ki so vplivali blagodejno na celotno vzdušje v deželi. Usodni udarec na slovensko šolo je pa prišel ravno od socialistov takrat, ko je tedanji deželni vladar Wedenig kot predsednik deželnega šolskega sveta razveljavil odredbo o dvojezičnih šolah. Pa tudi socialistično deželno prosvetno odborništvo se doslej ni ravno izkazalo v pozitivnem smislu za Slovence, saj ni v deželnem kulturnem proračunu nobene postavke za denarne prispevke slovenskim kulturnim ustanovam in prosvetnim društvom.

Niti ne moremo reči, da bi se slovenskim socialistom vsaj formalno posrečilo spraviti slovenske delavce pod svoje vplivno območje. Slovenski delavec na Koroškem se povsem nagonsko vključuje naravnost v avstrijsko socialistično stranko in sindikat, saj ga pripadnost slovenski socialistični organizaciji, ki v volilnem in interesnem smislu ne obstaja, ne more zajeti kot celovitega predstavnika delavskega razreda, ki je v avstrijski družbi povsem priznana družbena realiteta. Pripadnost in dejavnost v okviru slovenske socialistične organizacije, ki se je odrekla politični avtonomiji, je napol stvar, ki ne more že po svoji naravi prispevati k večanju samozavesti in vere v lastno narodno, socialno in politično samostojnost. Zaveza lastne manjvrednosti se na ta način slovenskemu človeku lahko samo večja ali v najboljšem primeru samo ohranja, saj se odpoveduje osnovnim idealom socialistične ideje, ki niso samo v socialni, ampak tudi v politični in narodni osamosvojitvi. Ni čudno torej, da je tudi za ZSO značilna apatija, pomanjkanje intelektualnega in političnega kadra iz mlajše generacije, sploh šibak stik z mladim rodом in s terenom.

Zaključek

Odpoved iniciativnosti in tveganju postaja vse bolj značilna za današnje stanje slovenske narodne manjšine v Avstriji.

Z odpovedjo lastni politični samostojnosti pa si koroški Slovenec verjetno sam onemogoča, da bi postal upoštevanja vreden subjekt v deželi in državi.

Če pomeni človeško hrepenenje po absolutnem z drugimi besedami tudi človekovo osmišljanje v času in prostoru in torej uresničevanje sebi primerne duhovne, narodne, socialne in politične podobe v kraju, kjer živi in dela, potem pomeni, da je potreba postati subjekt bistvena komponenta človeške narave in temelj za polno zavest o samem sebi.

In če je res, da je v človeku prisotna tudi druga komponenta, tista, ki nas sili k iskanju poti najmanjšega odpora, napora in tveganja, pa tudi k udobnosti, potem je v nadaljnjem stvar naše stvariteljske sposobnosti, življenjske modrosti in izkušenosti najti primerno ravnotežje med obema.

Videti pa je, da je v današnji Koroški zavladata druga komponenta v grozeči meri nad prvo in da obstaja resna nevarnost, da bo zamejenost in drobnjakarstvo sčasoma zadušilo že itak načeti organizem slovenske narodne manjšine v Avstriji.

Ker pa se povrh stopnjuje še napačno interpretiranje obstoječih problemov in mistificiranje obstoječih razlik s strani dobršnega dela današnje manjšinske vodilne plasti (stanje v manjšinskih vzgojnih in šolskih ustanovah postaja v enaki meri zaskrbljujoče), je naloga kolikor toliko nepristranskega spremljevalca dogajanja na Koroškem, da spregovori o tem tudi širši slovenski javnosti.

KDO DEJANSKO PREDSTAVLJA SLOVENSKO MANJŠINO

Letos (1967) smo se lotili tudi vprašanja o našem političnem predstavnstvu, pri čemer sta imela levji delež Boris Race in Dragomir Legiša.

Takoj v začetku je treba izreči priznanje Borisu Racetu za vztrajnost pri svoji tezi o reprezentativnosti S.K.G.Z. »predvsem v odnosu do PREDSTAVNIKOV OBLASTI oziroma do večine« (1), to je navzven.

Namen tega članka je spregovoriti o PREDSTAVNIŠTVU SLOVENSKE manjšine NAVZNOTER. Če se bomo dotaknili tudi vprašanja predstavnstva slovenske manjšine »NAVZVEN«, bomo to storili edino zaradi tega, ker gre pravzaprav za isto vprašanje: ločitev vprašanja našega zastopstva »navzven« in »navznoter« je nestvarno. Pa še nekaj bi hoteli pripomniti uvodoma: vsa omenjena javna in časopisna razpravljanja o predmetnem vprašanju niso pojasnila povprečnemu bralcu ali poslušalcu, kdo nas pravzaprav predstavlja, kdo je pravzaprav naš politični predstavnik.

Moramo tudi takoj dodati, da to velja za razna izvajanja g. Raceta, pri katerih je zaslediti neko stalno zamotanost in izmotavanje, trditve in istočasno zanikanje misli o S.K.G.Z. kot predstavnici vseh nas zamejcev, medtem ko so izvajanja Dragomira Legiša bolj stvarna.

Še nekaj je nujno poudariti v uvodu: popolno odsotnost fratelančnih strank pri tej važni javni razpravi. Tržaško »Delo,« glasilo K.P.I., smatra, da je šlo samo za polemiko »med Racetom in Legišo« (2). S tem stavkom je K.P.I. problem odpravila. To je vsekakor velika škoda, saj nosi K.P.I. neomejeno politično odgovornost za sedanje stanje naše manjšine: »Ogromna večina Slovencev je danes organizirana v K.P.I.,« piše »l'Unità« z dne 20.1.1967 (3).

(1) Glej članek Borisa Raceta »Poleg strank tudi manjšinske organizacije« v Primorskem dnevniku z dne 2.4.67.

(2) Gl. tržaško Delo 21.7.67.

(3) Gl. Unità, 20.1.67: «Stragrande maggioranza degli Sloveni, oggi organizzata nel P.C.I.».

Zaradi tega pa nas zanima, če ista stranka še vedno vztraja na stališču iz leta 1951, ko se je proglasila za edino zastopnico »političnih, narodno-gospodarskih in drugih pravic slovenskega delovnega ljudstva« (4-5). Če bi se K.P.I. udeležila tega razpravljanja, ali bi odpadlo vsako morebitno navzkrižje med tezami g. Raceta in med stališčem K.P.I.?

Tudi ljubljansko »Delo« je zabeležilo to »nadvse zanimivo polemiko, kdo, oziroma katera in kakšna organizacija lahko predstavlja slovensko manjšino v Italiji« (6).

Krepko je posegla v diskusijo tudi Slovenska skupnost ter objavila temeljito in daljšo izjavo o istoimenskem glasilu (7).

OSNOVA TEORIJE O RAPREZENTATIVNOSTI SLOVENSKE MANJŠINE V MNENJU S.K.G.Z.

Izhodišče za tezo naj bi bila politična razcepljenost zamejskih Slovencev. To misel je predsednik S.K.G.Z. večkrat ponovil v svojih člankih. Toda razumljivo je, da temelj, ki mu je izhodišče razdrobljenost, ne more biti preveč trden niti v praksi niti v teoriji. Nemogoče je zagovarjati ali vsaj ugotavljati razcepljenost, istočasno pa naglašati enotnost, ki naj bi se uresničila v »celovitem predstavnishvu«, okrog S.K.G.Z. Najprej je treba odpraviti politično razcepljenost, šele nato bomo lahko govorili o »celovitem predstavnishvu«.

Razcepljenost, ki jo naš sobesednik jemlje za temelj svoje teze o predstavnishvu S.K.G.Z., je pravzaprav najboljši dokaz o nestvarnosti in o prividnosti take trditve. Sama predpostavka (razcepljenost) je istočasno zanikanje omenjene predstavnishke teorije.

RAZNI ODTENKI IN IZHODI

V prizadevanju, da bi le nekaj ostalo od sredotežja S.K.G.Z. kot predstavnice slovenske manjšine, je njen avtor iskal razne izhode, primerjave, argumente, da bi njegova organizacija le nekaj pomenila v političnem sistemu, v katerem živimo. Vse to stremi za dokazom o »reprezentativnosti S.K.G.Z. navzven«, to je do Rima.

Kot »dokazno gradivo« o veljavnosti teze o reprezentativnosti S.K.G.Z. je Boris Race uporabil »Unijo Italijanov za Istro in Reko«, položaj na Koroškem, Volkspartei, označil je S.K.G.Z. kot specializirano in dopolnilno organizacijo, ki naj služi strankam itd. (8). Na dan dialoga med Racetom in Legišo pa smo slišali, da naj bi bila S.K.G.Z. nekaj sindikat. Tedaj so nekateri vidni funkcionarji primerjali S.K.G.Z. z alžirsko F.L.N. in Viet-Kongom.

(4) Gl. tržaško Delo št. 109 - 20.1.51.

(5) Gl. tržaško Delo št. 17 - 7.5.49.

(6) Ljubljansko Delo, 28.4.67, ki tudi zaznamuje »zelo dostojno in kulturno raven« javne razprave.

(7) Gl. Slovenska skupnost z dne 6.6.67.

Kot argument veljavnosti predstavniške teorije, ki jo tu kritiziramo, navajajo tudi množičnost oseb, ki deluje v odborih prostovoljno in brezplačno. Ugotavljajo, da je pravzaprav vsako manjšinsko delovanje politično. Vendar ima že na prvi pogled Legiša lahko nalogo pri izpodbijanju nestvarne zahteve po politični reprezentativnosti S.K.G.Z. Ni treba drugega, kot da se sklicuje na družbeni red in na italijansko Ustavo, ki priznava samo političnim strankam politično zastopstvo.

Glede na to, da S.K.G.Z. ni politična stranka, ne more nikogar predstavljati v našem pravno-družbenem sistemu. Temu izvajanju Dragomira Legiša ni mogoče očitati nestvarnosti, saj je trdno zakoreninjeno v našo stvarnost z željo, da ne bi zašli v prazno razpravljanje o našem dejanskem stanju.

S.K.G.Z. IN FRATELANČNE ITALIJANSKE STRANKE

»Mi trdimo — pravi Boris Race — da same vsedržavne stranke ne morejo do kraja in povsem razreševati manjšinskih problemov, čeprav so odločilni dejavniki ustvarjanja pogojev za to razreševanje« (9).

»Če pa obstoji slovenska politična organizacija, ji nihče ne more predstavništva oporekati, seveda v njenih realnih mejah« (9).

To pomeni, da samo slovenska politična stranka lahko predstavlja Slovence. Tu pa je g. Race zašel v nestvarnost. Ni res, da samo Slovenska skupnost kot politična stranka predstavlja Slovence v zamejstvu (ali S. D. Z. na Goriškem). Resnica je, da Slovence predstavljajo tudi fratelančne stranke, ki prejemajo (predvsem K.P.I., v kateri je organizirana »ogromna večina Slovencev«) večino slovenskih glasov in nadzorujejo večino naših rojakov. Popolnoma nestvarno in iluzorno je trditi, da naj bi S.K.G.Z. predstavljala množico Slovencev, ki se asimilirajo na fratelančnem področju, drugo vprašanje pa je, kako te italijanske stranke opravljajo to predstavniško vlogo. Na to vprašanje, kakšna je ta italijanska reprezentanca za Slovence, odgovarja sam predsednik S.K.G.Z., ki gre tako daleč v svoji kritiki, da fratelančarjem celo zanika politično predstavništvo Slovencev. Na njih mesto postavlja svojo S.K.G.Z., ki jo večkrat označi kot »nenadomestljivo« prav zaradi spoznanja negativne vloge, ki jo imajo tujerodci pri »zastopanju« Slovencev. Toda če italijanski fratelančarji slabo opravljajo svoje politično predstavništvo »navznoter« — to še ne pomeni, da lahko na njih mesto avtomatično stopi S.K.G.Z.

Nestvarno je tedaj po eni strani priznavati Slovenski skupnosti politično predstavništvo, »seveda v njenih realnih mejah«, po drugi pa oporekati to isto predstavništvo K.P.I. ali P.S.U., vedno v »realnih mejah«. Dejstva ostanejo dejstva, ne glede na prav gotovo dobronamerne in vztrajne želje predsednika S.K.G.Z.

(8) Gl. članek »Nekaj pojasnil, zato da se bomo razumeli«, Primorski dnevnik 19.3.1967.

(9) Primorski dnevnik, 21.5.67, članek »Odgovor in zaključek«.

Na osnovi realnih mej pridemo namreč z lahkoto do zaključka, da S.K.G.Z. ne predstavlja nikogar: zamejske Slovence predstavljajo Slovenska skupnost, K.P.I., P.S.U. (in še kaka druga stranka). »Realne meje« zajemajo celo slovensko manjšino; S.K.G.Z. se ne more sklicevati niti na bele glasovnice pri volitvah.

»S.K.G.Z. KOT SINDIKAT« IN NJENA MNOŽIČNOST

V razpravi smo slišali tudi mnenje, da naj bi bila S.K.G.Z. neke vrste sindikat. To trdijo ugledni predstavniki same S.K.G.Z. Treba je reči, da se trditev nekako približuje resnici, čeprav je od nje še daleč.

Dejansko je S.K.G.Z. zasebna, privatna organizacija, ki jo urejuje civilni zakonik v členih 36, 37 in 38. Gre za združenje zasebnikov in zasebnih organizacij, kot nam pove že sam statut S.K.G.Z. Takih organizacij je pri nas cela vrsta.

Če bi načelo, da naj S.K.G.Z. navzven predstavlja Slovence v zamejstvu, obveljalo, bi tudi druge sorodne organizacije lahko terjale isto »pravico« in kaos bi bil popoln. Drug argument naj bi bila množičnost S.K.G.Z. »450 oseb deluje v odborih in komisijah S.K.G.Z. ter v odborih njenih članic« (10), tako piše Primorski dnevnik tej tezi v prid.

Če upoštevamo, da sodeluje pri letošnjih zamejskih slovenskih športnih igrah kar 1.700 oseb, bi morali priznati društvu »BOR« štirikrat večjo »politično reprezentativnost« kot S.K.G.Z. sami. Prav tako pa nas ne more prepričati trditev, da je vse manjšinsko delovanje politično. Političnost delovanja je popolnoma nekaj drugega kot politično predstavništvo.

Naš sobesednik sporoča tudi, da je Krščanska demokracija prva odbila željo S.K.G.Z., da bi »navzven reprezentirala« zamejske Slovence, ter pri tem uporabljala več ali manj iste argumente, kot jih navajata Legiša in Slovenska skupnost. Zaradi tega je tudi Boris Race smatral za potrebno, večkrat ponoviti sličnost gledanja na »politično nereprezentativnost« S.K.G.Z. in iz tega z »obtoževalnim prstom« kazati na nasprotnike njegove zastopniške teze

USTROJ S.K.G.Z.

Članice S.K.G.Z. so: Slovenska prosvetna zveza, Slovensko gospodarsko združenje, Kmečka zveza Trst, Kmečka zveza Gorica, Glasbena Matica, Dijaška Matica, Primorski dnevnik, Slovensko gledališče, Narodna in študijska knjižnica, Ljudska knjižnica Trst, Slovensko planinsko društvo Trst, Kulturni sklad, Goriška nabavna in prodajna zadruga, Podporno društvo za Goriško, Odbor za zgraditev Kulturnega doma, Slovensko planinsko društvo Gorica, Matajur, Prosvetno društvo »Ivan Trinko« Čedad, Slovenski taborniki

(10) Primorski dnevnik 23.7.67, »Napori S.K.G.Z. za skupen nastop«. Popolnoma drugi par rokavic pa je trditev o brezplačnosti delovanja v okviru S.K.G.Z. O tem bi morali biti bolj natančni.

na Tržaškem »Rod Modrega vala«, Kmečko - delavska posojilnica Doberdob, Slovenski Fotoklub, Filatelistični klub »Lovro Košir«, Zavarovalnica goveje živine Lonjer.

»Slovenska kulturno gospodarska zveza temelji na članicah, na njih interesih, ki tudi formalno prihajajo do izraza na zasedanju glavnega sveta, ko članice odnosno njih delegati izvolijo izvršni odbor.« To po besedah Primorskega dnevnika (11 - 12).

Vzemimo kot primer navedeno posojilnico, nabavno - prodajno za drugo ali zavarovalnico goveje živine iz Lonjera (13). Njih interesi so izključno trgovske narave; tu imamo opravka s praviimi trgovskimi podjetji.

Tudi ostale članice S.K.G.Z. ne morejo spremeniti privatne narave te zveze, ki nima nič skupnega s politično reprezentanco. Prosvetnih organizacij je pri nas cela vrsta in nobena od teh, bodisi da je ali da ni članica S.K.G.Z., ni ne lasti tako popolne vloge, kot je politično predstavništvo. Tudi kmečke organizacije, ki so prav sindikati kmetov, niso vse vključene v S.K.G.Z. (npr. Zveza malih posestnikov). Podpornih ustanov imamo tudi celo vrsto. Isto velja za gledališke skupine (Kaj pa bo s Slovenskim gledališčem, ko postane pravna oseba - »ente morale«? Ali ni nevarno trditi, da ta osrednja zamejska odrska ustanova spada med »politično reprezentativne organe«?). **S Primorskim dnevnikom?** Kaj pa vsi ostali slovenski časopisi v zamejstvu?

PREDSTAVNIŠTVO NAVZNOTER

Vse to naše razglabljanje ne bi bilo opravičeno, če bi ne bili prepričani, da je težnja S.K.G.Z. po predstavništvu dejansko škodljiva za našo manjšino, za njeno ohranitev, za zaježitev množične asimilacije na področju fratelance.

Dejansko vprašanje našega predstavništva ni v »odnosu do predstavnikov oblasti in do večine«, ampak je NOTRANJE vprašanje: notranja razmerja med Slovenci so življenjskega pomena in so glavni vzrok asimilacije. Ti notranji odnosi med Slovenci pa sploh niso predmet zanimanja S.K.G.Z.

Vprašanje DEJANSKEGA (in ne namišljenega) zastopstva zamejcev zajema vso našo življenjsko problematiko.

Za manjšino je ta notranji odnos bistvene narave; manjšina mora imeti lastno zastopstvo. To zastopstvo pa mora nujno biti izvoljeno na prostovoljni izbiri (14).

(11) Primorski dnevnik 22.7.67 in 23.7.1967.

(12) Primorski dnevnik, 20.12.66.

(13) Ne moremo sprejeti stališča predsednika S.K.G.Z., ki smo ga čitali v Primorskem dnevniku z dne 23.7.67: »Neokusno je, da so bile v izjavi sveta Slovenske skupnosti omenjene živinorejske zadruge.« Niti ni res, da to vzbuja »zgražanje in posmeh ter vtis, da so pri S.K.G.Z. megalomani in neresneži.« Vse to, da naj bi bile predstavnice naše življenjske vrhovnosti zavarovalnice goveje živine, vzbuja predvsem občutek žalosti in potrtosti. Kaj bi rekli v Ljubljani, če bi kdo trdil, da predstavlja slovenski narod kaka zavarovalnica goveje živine, ne pa stranka, ki ima ljudski mandat?

(14) Za večino to ni nujno, ker se njeni bistveni interesi lahko zaščitijo tudi z neizvoljenim predstavništvom.

Toda prav zaradi tega, ker S.K.G.Z. nima mandata slovenskih množic, z drugimi besedami, ker ni »demokratsko izvoljen«, se je porodila zamisel, da bi prejela atribut predstavnštva od zgoraj, »per decretum principis«, z oblastnim aktom, in to preko in mimo ljudske volje.

»PREDSTAVNIŠTVO« S.K.G.Z. »PER DECRETUM PRINCIPIS«

V Primorskem dnevniku z dne 18.12.66 beremo med drugim tudi željo po »uzakonitvi« nestvarnega in prividnega »predstavnštva S.K.G.Z.« Naš sobesednik najprej navaja slično željo, ki jo je našel »v programu Zveze slovenskih organizacij na Koroškem«. Tam je našel zahtevo, da se »legitimacija zastopati manjšino... uzakoni«. V tem programu se sklicujejo na neko predvojno stališče, ki se nanaša na manjšino, »ki se noče formirati kot politična stranka«; za take manjšine naj bi izdelali umetno predstavnštvo, kateremu naj se »tudi formalno-pravno prizna status zakonitih predstavnikov«. Ne glede na dejstvo, da tako stališče zreducira manjšino na etnični rezervat, moramo takoj predočiti, da to ne velja za našo manjšino, ki se v celoti politično udejstvuje in ki ima določene politične izbire. Zaradi tega je primerjava Borisa Raceta ponesrečena. Če bi tržaški Slovenci bili apolitični oziroma nepolitični v smislu zaostalosti, bi ne bilo niti fratelance kot politične smeri niti množične asimilacije pri delavstvu, kakor je recimo ugotovljeno v Zlivu št. 4 za Beneške Slovence.

To priznava sam Race, ki se obrača ne na apolitično maso, temveč na določene stranke: »Od strank, ki v svojih vrstah vključujejo pri nas tudi Slovence, pričakujemo pri teh naših naporih ne samo razumevanje, ampak tudi podporo. Imeti zaupanje v avtonomno manjšinsko organizacijo je pravzaprav povračilo za zaupanje slovenskih volivcev.«

Zahteva po proglasitvi S.K.G.Z. za predstavnico manjšine z uradnim aktom, je vsekakor utvarna, čeprav ni absolutno nemogoča. Oblast v Rimu bi lahko izdala tak zakon (bi »uzakoni«, »formalno-pravno priznala«, kot pravi Race). Toda predstavnštvo bi tedaj ne slonelo na volji slovenskih množic, na prostovoljnem notranjem odnosu, temveč na prisilni moči zakona. Volja ljudstva, demokratične volitve, stranke itd., vse bi šlo rakom žvižgat.

Ceprav resno dvomimo, da bi italijanski parlament izglasoval tak nedemokratski in protiustaven zakon, menimo, da je treba zamisliti it kritično do dna. Zablodo je treba razčistiti do konca tudi zato, da bi enkrat za vselej nehali akademsko razpravljati o zadevah, ki so bistvene za celo slovensko skupnost. Trdimo, da bi bilo tako zastopstvo škodljivo, ker bi ne temeljilo na ljudski volji, a kot tako **bi ne rešilo problema našega propadanja.**

Ni dvoma, da je pri nas možno in dovoljeno samo demokratično, izvoljeno manjšinsko predstavnštvo. Poleg tega pa je edino svobodno izbrano vodstvo lahko učinkovito za zaščito narodne manjšine pred asimilacijo.

V matični domovini ima narod oblast v svojih rokah in vprašanje ljudske volje ni tako življenjsko važno (15). V Sloveniji ni asimilacije, fratelance, internacionalizma na šolskem področju. Pošiljanje otrok v slovensko šolo je naravna, a tudi edina in zakonsko obvezna pot. Slovenski otrok mora zahajati v slovensko šolo, ker tako določa postava. Pri nas pa nimamo take postave, take suverene oblasti, ki bi prisilno zagotovila pošiljanje slovenskih otrok v slovensko šolo (16).

Ker ni mogoče, da bi S.K.G.Z. prejela od oblasti prisilne instrumente, ki bi s silo zagotovili obstoj manjšine, nam preostane edino krepitev in sklicevanje na svobodno ljudsko voljo.

To pa pomeni, da je pri nas možno samo svobodno izvoljeno predstavništvo, nikakor pa ne prisiljena, od zgoraj diktirana »komisarska uprava«.

Potrebno je tedaj ugotoviti, kakšen je odnos med S.K.G.Z. in med slovenskim življenjem v zamejstvu. Že sama zahteva po »uzakonitvi« neobstoječega predstavništva S.K.G.Z. nas opozarja, da mandata na osnovi ljudske volje ni: organizacija, ki ima dejansko ljudsko pooblastilo, ne potrebuje nikake »uzakonitve« za njeno politično predstavništvo »navzven« ali »navznoter«.

Imamo stranke, ki politično predstavljajo milijone državljanov, ne da bi potrebovale za svoje predstavništvo blagoslova zakonskega ukrepa. V tem je tudi bistvo svobodno izražene politične volje državljanov. Treba je tedaj začeti pri volji ljudstva, ki je edino merodajna in suverena za priznanje lastnih predstavnikov. Če slovenske ljudske množice priznavajo neko stranko, ki jih politično predstavlja, jih pač, slabše ali bolje, predstavlja. Če pa naši ljudje ne dajo mandata nekomu, jih ta ne more zastopati in vsaka drugačna zakonska odredba (»uzakonitev predstavništva«, kot pravi naš sobesednik), ki ne bi upoštevala te suverene volje ljudstva, bi bila zgolj na papirju, brez zveze z dejanskim, svobodnim predstavniškim odnosom med subjekti. Politično predstavništvo, navzven in navznoter, je tedaj odnos med izvoljenimi predstavniki in med predstavljenimi državljanji, ki temelji na svobodnem razmerju in se pri nas izraža v obliki volitev. To predstavništvo ne potrebuje nikake »uzakonitve«, ker njegov obstoj temelji na svobodni ljudski volji, ne pa na moči zakona.

To je glavna kritika teze, po kateri naj bi S.K.G.Z. zastopala Slovence v zamejstvu. Rešitev vprašanja slovenskega predstavništva v zamejstvu z ukazom iz Rima bi ne mogla spremeniti poraznega politično - asimilacijskega stanja in to »uradno« predstavništvo bi ostalo mrtvo, brez moči do asimilirajočih se množic. Pristanek iz Rima na tako zakonsko predstavništvo bi nikakor ne pomenilo, da ima S.K.G.Z. pristanek naših narodno propadajočih množic.

(15) Gl. Drago Legiša, Za enotnost v raznolikosti, Most, št. 12-66, str. 135-138.

(16) Smatramo, da je slovenska šolska vzgoja predpogoj za ohranitev slovenstva v zamejstvu. Nekateri fratelančarji trdijo, da to ni bistveno, a mi se z njimi ne moremo strinjati.

Dejansko bi jih še naprej predstavljale fratelančne stranke in množična asimilacija bi se nemotno nadaljevala, kot doslej. Predstavninstvo je tedaj resna zadeva, dejansko stanje, ki ne potrebuje nikakega zakonskega ukaza, ampak izhaja iz same narave stvari. S.K.G.Z. se dobro zaveda, da nima pravega ljudskega mandata, in prav zaradi tega išče umetnega v oblastnem ukrepu.

»MONOPOL« GLEDE ZASTOPANJA SLOVENCEV

V javni razpravi je prišlo tudi do neupravičene in neverjetne bojazni, da bi kdo (šlo je za S.K.G.Z. v odnosu do Slovenske skupnosti) težil »k monopolu glede zastopanja Slovencev« (17).

To je dokaz plitkosti in izumetničenosti teze, ki je predmet naše kritike. Kjer vlada suverena ljudska volja, ni mogoč nikak monopol v »zastopanju Slovencev«, razen če ne temelji prav na tej volji, tako glede »represzentativnosti« navzven kot navznoter. Bili bi presrečni, če bi le katera od omenjenih organizacij imela »monopol glede zastopanja Slovencev«, ker bi to pomenilo, da nismo več razcepljeni in zmrcvarjeni, ampak bi bili vsi pod lastno streho.

Teza o »predstavninstvu S.K.G.Z.« je tedaj neosnovana in celo škodljiva za »razreševanje manjšinskih problemov« navzven in navznoter. Glede »represzentativnosti navzven« odklanjajo vladne stranke takega sobesednika, kot je S.K.G.Z., poudarjajoč nujnost politične formiranosti naše manjšine. To »opozorilo« večine je nedvomno stvarno in konstruktivno: dolžnost S.K.G.Z. je, da se strezni in da ne vztraja v utvarnih tezah o političnem predstavninstvu, ki ga v resnici ni.

Glede razreševanja manjšinskih problemov navznoter, je to predvsem vprašanje množične asimilacije slovenskih delavskih množic, pa mora S.K.G.Z., če hoče zares biti »specializirana«, »dopolnilna«, »strokovna« organizacija, opustiti metodo abstraktnega akademiziranja in se raje spoprijeti z dejanskim problemom Slovencev v Trstu, ki je ves zapopaden v masovnem poitalijančevanju na fratelančnem območju.

S.K.G.Z. naj bi bila tudi »pomirjevalec«, ker ne nastopa kot politični konkurent. Vse kaže, da naša manjšina ne potrebuje toliko »pomirjevalcev« kolikor zdrave sile, ki bi predramila našega človeka in pometla z demagogi in z vsemi, ki še naprej zavedno ali nezavedno delujejo v smeri našega dokončnega poitalijančenja.

S.K.G.Z. naj bi bila »tudi nekaka vest in pristni nosilec narodnih, kulturnih in gospodarskih teženj velikega dela slovenskega življa« (18).

Če bi bila S.K.G.Z. zares »narodna vest«, bi ne smela moralno opravičevati genocidne fratelančne politike.

(17) Gl. Racetov članek »Nekaj pojasnil, zato da se bomo razumeli«, Primorski dnevnik, 19.3.67.

(18) Primorski dnevnik, 2.4.67.

Leta 1946 je bilo pri Sv. Mariji Magdaleni Spodnji (Kolonkovec) 4.045 zavednih Slovencev. Istega leta je tamkajšnjo slovensko osnovno šolo (Sv. Ana) obiskovalo 317 slovenskih učencev. Letos je bilo v isti šoli vpisanih samo 28 učencev. Pri zadnjih volitvah, v novembru 1966, so pri Sv. Mariji Magdaleni Spodnji fratelančne stranke prejele skupno 4.135 glasov in sicer: K.P.I. 2.950, Socialisti 1.185. Slovenska skupnost pa je prejela 206 glasov. Letos pa se je v slovensko osnovno šolo na tem področju, ponavljam, vpisalo 28 otrok. Navedene številke nazorno prikazujejo, kako nestvarna je teorija o »reprezentativnosti S.K.G.Z.«. Koga predstavlja S.K.G.Z. na Kolonkovcu?

Dejansko je teorija škodljiva za reševanje stvarnih manjšinskih problemov, to je zaježitve asimilacije, saj jih prestavlja na nivo abstraktnega debatiranja, za katerim se skrivajo ozki interesi. Stvarnost na Kolonkovcu (S.M.M. Spodnja), ki smo jo pravkar prikazali v številkah, ni različna od stvarnosti v drugih krajih predmestja.

V Škednju, kjer se je leta 1946 izjavilo 3.222 oseb za Slovence, smo imeli v isti dobi 201 slovenskega otroka v škedenjski osnovni šoli, letos pa jih je bilo samo 18.

Povsod v predmestju je stanje enako ali pa še slabše, da o mestu sploh ne govorimo.

Mar ni naravnost tragično, potegovati se za »politično predstavništvo S.K.G.Z. navzven« ob takem razmerju navznoter?!

Racetova teorija o predstavništvu S.K.G.Z. ni samo nestvarna, ampak bo kmalu — če gremo po tej poti naprej — tudi brezpredmetna: kmalu ne bo več koga predstavljati ne »navzven« ne »navznoter«. Pri Sv. Jakobu imamo samo enega učenca - junaka! - v razredu.

S.K.G.Z. bi rada bila več stvari hkrati, kar jo postavlja v nevarnost, da ne bi ostala niti to, kar dejansko je: zveza zasebnih kulturnih in gospodarskih organizacij. Njena naloga in vloga bi morala biti proučevanje naših problemov s strokovnega stališča in tako pomagati pri obravnavanju bistvenega vprašanja našega obstoja: množične asimilacije našega delavstva na fratelančnem območju.

S. K. G. Z. bi rada bila »pomirjevalec«, »usklajevalec«, »narodna vest«, »dopolnilna, strokovna, specializirana organizacija«, istočasno pa tudi strogo politična tvorba. Tako smatra, da »mora prevzeti aktivno in reprezentativno vlogo navzven predvsem v odnosu do predstavnikov oblasti odnosno do večine.« S.K.G.Z. bi rada tudi bila neke vrste vrhovno sodišče, ki bi sodilo in razsojalo o vsem, kar se pri nas dogaja.

Dejansko pa S.K.G.Z. ni sposobna lotiti se niti našega glavnega vprašanja, to je vprašanja množičnega poitalijančevanja slovenskih delavcev, ki politično pripadajo fratelanci. Glavni vzrok te nesposobnosti S.K.G.Z. je tako rekoč »subjektivne« narave: skoro vsi člani komisij so aktivni fratelančarji, ki označujejo tudi samo

S.K.G.Z. Poleg tega pa ji težnja, da bi postala eminentno politična in »politično reprezentativna organizacija«, narekuje metodo političnega žongliranja, kar dodatno škoduje stvarnemu študiju in objektivnemu obravnavanju naših življenjskih problemov. S.K.G.Z. mora tudi biti zaradi tega obzirna in popustljiva do fratelančnega asimilacijskega področja, kar škodi njenemu strokovnemu in privatnemu gospodarskemu ter kulturnemu delovanju.

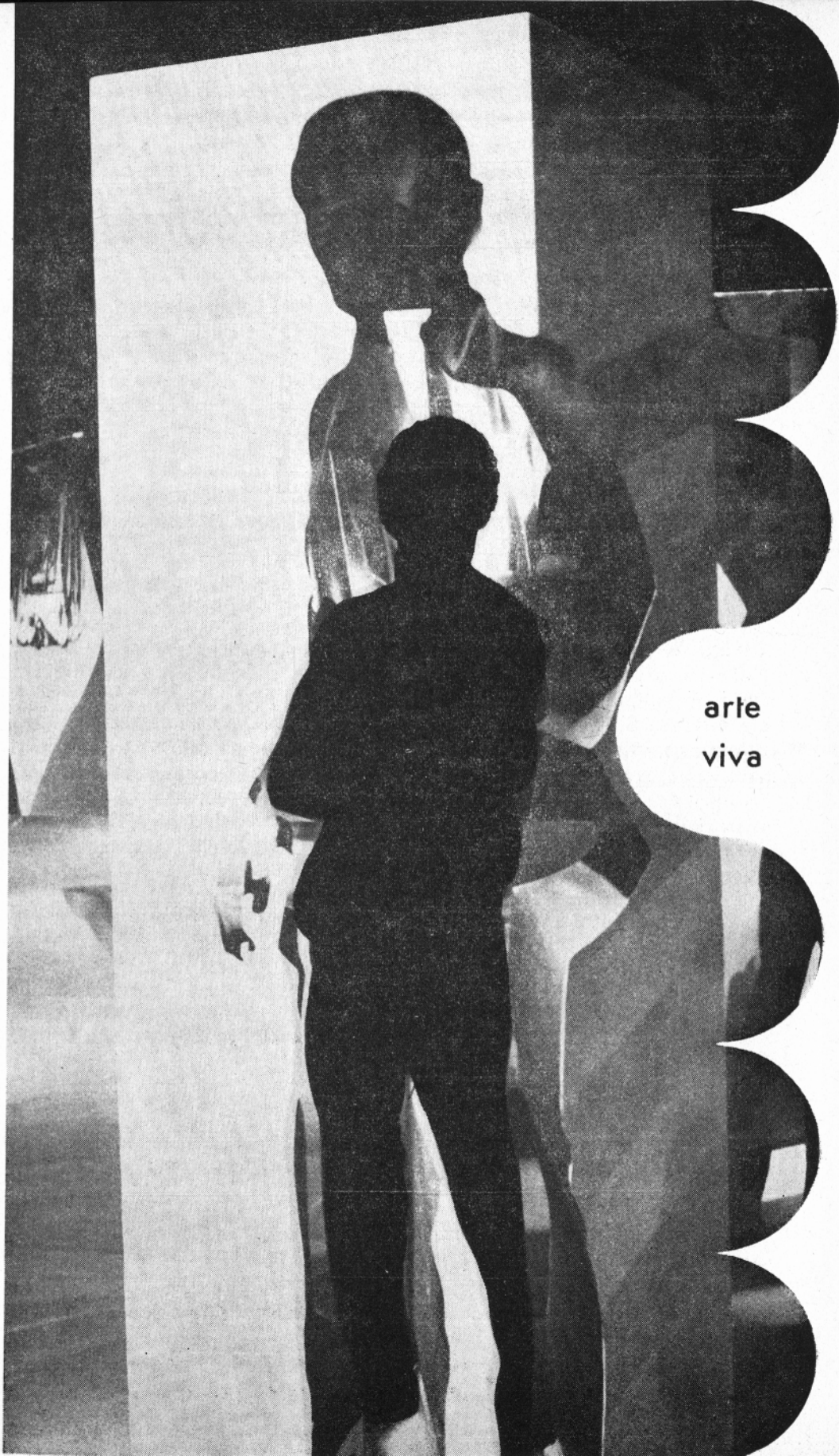
Vsako predstavništvo vsebuje tudi odgovornost do tistih, ki so pooblastili predstavnika. Predstavniki mora dati obračun svojega delovanja. Ali se čuti S.K.G.Z. tako močna, da bi sprejela na svoja ramena odgovornost za množično asimilacijo slovenskih delavcev? Ali ne pomeni morda ta »ambicija« S.K.G.Z. dejansko kritja politike preteklih in sedanjih fratelančnih asimilacij? Predstavljati pomeni tudi imeti dejansko možnost vplivati na množice, ki so dale nekomu mandat političnega zastopstva.

Kakšno možnost vplivanja ima S.K.G.Z. na desettisoče asimilirajočih se slovenskih komunistov in socialistov, ko pa ti sploh ne vedo za njen obstoj (19)?

Ti asimilirajoči se slovenski delavci poznajo in ubogajo samo italijanske stranke, ne pa S.K.G.Z.

Zaradi tega je treba opustiti utvare in gledati resnici v obraz. Naša prva boleča resnica pa je množična, prostovoljna asimilacija na fratelančnem območju. Teorija o prividnem »političnem predstavništvu S. K. G. Z.« bi edinole krila italijanske stranke pred odgovornostjo, ki jo imajo zaradi masovnega poitalijančevanja slovenskega življa v zamejstvu in bi odrešila iste stranke obveze, ki jo morajo izpolniti do našega naroda, to je obveze obračuna o njih delovanju na osnovi zaupanja slovenskih delavcev. Fratelančne stranke morajo ugotoviti in sporočiti, koliko naših delavcev se je že poitalijančilo.

Mimo vprašanja politično ideološkega poitalijančevanja ni dopustno iti. Upati je, da bo tudi S.K.G.Z., čeprav z zamudo, začela o tem razmišljati.

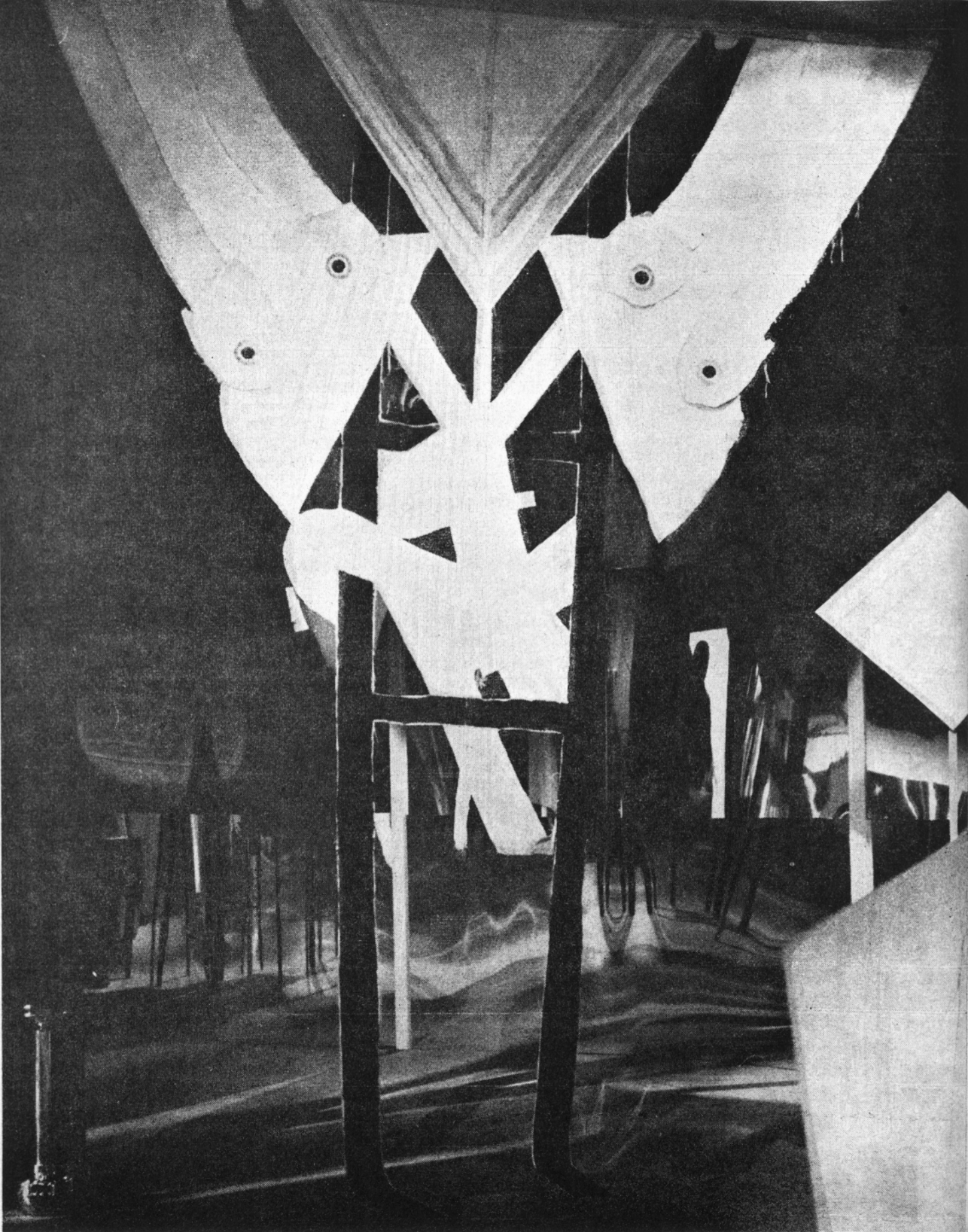
arte
viva

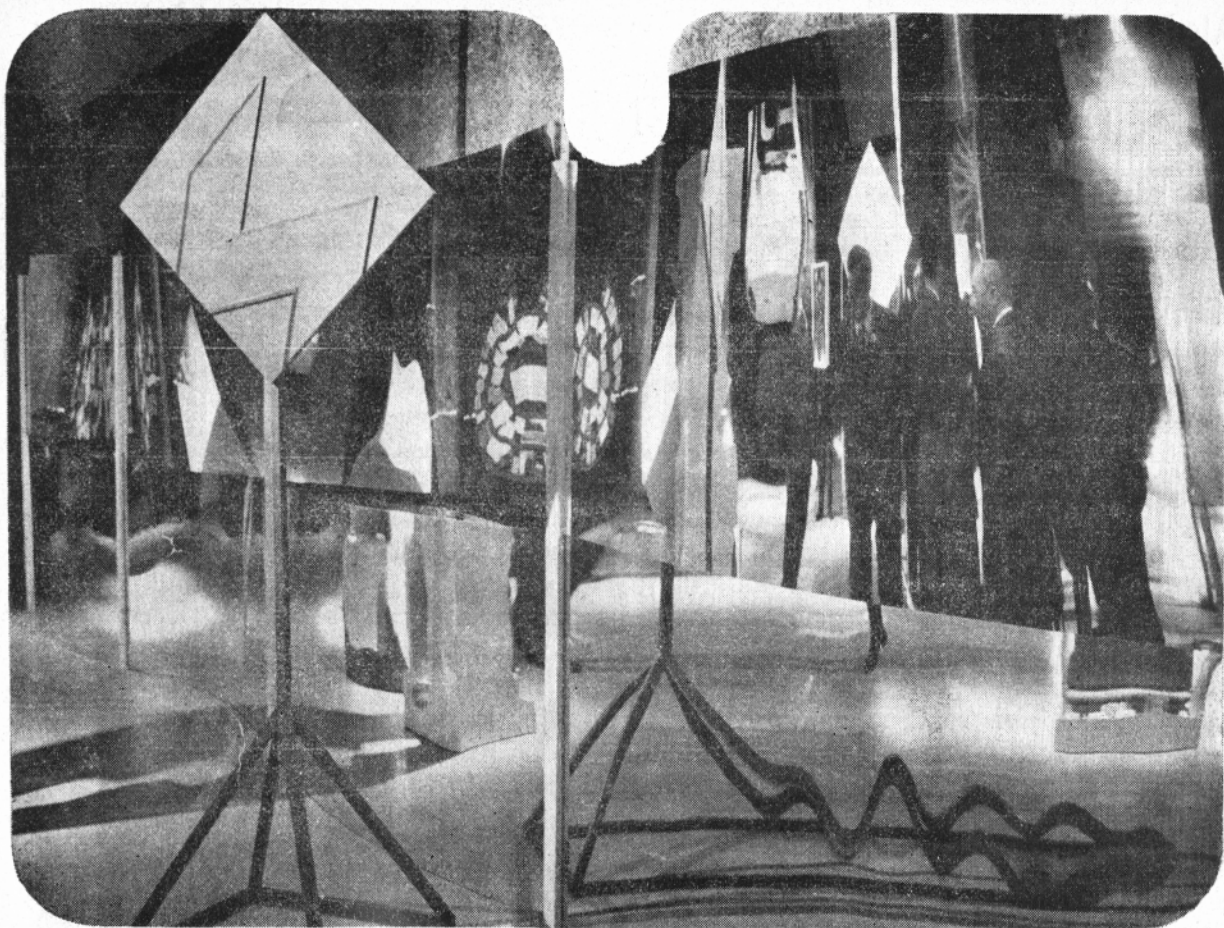
19. oktobra 1967 so odprli v palači Costanzi umetniško razstavo, ki je svojstvena tako glede prostorske zamisli in razporeditve del, kot tudi glede svojega smotra. Dali so ji naslov »Arte viva« (Živa umetnost). Organiziralo jo je kulturno združenje, ki nosi ime razstave same in ki deluje pod istim imenom v Trstu in deželi od leta 1962 dalje. Združenje posreduje občinstvu najnovejše smeri in dosežke v glasbi, likovni umetnosti, arhitekturi in gledališču. Razstavljeni predmeti so bili zamišljeni posebej za to prireditel. Razstava sestoji sicer iz zaključenih in osebnih del, ki pa se zlivajo v posebno celoto.

Navadni razstavljalni kriterij postavlja gledalca v najprimernejše razmerje do umetniškega dela, ki mu ga posreduje v najidealnejšem prostorskem in svetlobnem okolju. To metodo je tu zamenjala povezava objektov med sabo, tako, da predvsem izstopa njihovo razmerje do prostora.

Lahko bi rekli, da je za živo umetnost — »Arte viva« — značilno posebno to, da ne zahteva od gledalca, da sprejme brezpogojno tendence, poetike in njihove avantgardne predstavnike kot priznane vrednote; četudi je razvidno, da celotna konstrukcija temelji na semantičnem pomenu posameznega dela. Pri tem predlogu so sodelovali sledeči umetniki dežele Furlanije - Julijske krajine: Getulio Alviani, Marina Apollonio, Lilian Caraian, Bruno Chersicla, Enzo Cognoi, Lauro Crisman, Costantino Dardi, Carlo Holesch, Carlo de Incontrera, Rolando Mascarini, Klavdij Palčič, Miela Reina, Luciano Semerani, Gidgetta Semerani Tamaro, Marcello Siard in Anna Tamaro.

Tematike, iskanja, znamenja, beležke arhitektonske govornice in tehnike, glasbe, slikarstva, kiparstva, dizajna so na tej razstavi prenesene iz izoblikovane v podobne fikcije kot pri antičnih strojih, ki so jih gradili posebej za obrede in igre (spektakle); v tem primeru pa naj bi združitev predstavljala kontrast in njegovo vitalnost in v skrajnem primeru tudi organizacijo nasprotij.

(NADALJEVANJE)

Družba in posameznik si nasprotujeta na poseben način: posameznik se ne more nikoli docela odpovedati družbi; kadar pa je znotraj družbe, bi rad v njej »izstopal«. Odnos posameznika do družbe je nekje izražen že v klicu, ki je zadonel v duši revnega vaškega študenta, ko je prvič v življenju zagledal pred sabo Pariz, kamor so ga poslali študirat: »Mesto tisočernih lovk, postalo boš moje!« V tem klicu sta združeni dejanska nemoč situacije in pa neugonobljiva rastlina samozavesti in upanja, ki se bohota v človekovi duši. V starih časih je družba člane, ki so iz nje »izstopali« in si jo osvajali, pobožanstvila in tako pravzaprav najbolj očitno pokazala kompleks do izjemnosti, ki je preseгла njeno povprečje.

V današnjem času je postal odnos med družbo in posameznikom kritičen. Modni in nemodni pojavi se vrstijo na pozornici sveta naglo in živčno. Danes so menda »Hippie«, še včeraj so bili Beatniki in Beatlesi, jutri bo zopet kaj drugega, nobena stvar ne izstopa dalj kot za mesec dni, v kratkem vse zastari. Podoba je, da bi danes rad vsakdo nastopil na pozornici, vsakdo se čuti poklicanega in dovolj izjemnega, da bi bil nekaj časa družbi za zgled. To, očitno, ni možno, zato se zadovoljujemo z vedno hitrejšim izmenjavanjem, v upanju, da bo prej ali slej tudi za nas napočil trenutek povičanja na pozornici sveta.

Naša doba se v mnogočem razlikuje od prejšnjih, toda razlika, ki najbolj izstopa, je prav v količini informacije, ki jo prejema človek danes. Tretjina življenja nam je izpolnjena z obveznim šolanjem; nikoli ne prenehamo docela gledati, poslušati, čitati, vpijati informacijo za informacijo in z njimi oblikovati svojo zavest. V človeški zavesti se torej kopičijo ogromni potenciali informacije, ki so, kot vemo, energija. Po domače bi rekli: za razliko od starega je današnji človek veliko bolj zavesten, ali če besedilo malce obrnemo: veliko bolj samozavesten, ali tudi drugače: današnji človek je veliko bolj posameznik, kot je bil to stari človek.

Med prvimi, ki je skušal ta pojav razložiti, je bil nemški filozof Nietzsche, ki je razmišljal predvsem o tako zvanih »genijih«, po-

sameznikih, ki izstopajo iz družbe. Njihovo »izstopanje« je proglašil za glavno lastnost »genialnost«, in od njega dalje se moraš vesti čudaško, da izpričaš svojo genialnost. Seveda, pripomniti je treba, da je Nietzsche mislil drugače: najprej bodi genij, šele potem se vedi čudaško! Čudaško vedenje ni pogoj genialnosti, pač pa naj bi bila genialnost opravičilo čudaškega vedenja.

Toda, bodi kakor bodi, resnica je, da v današnjem času posameznika venomer obdeluje skušnjavec samozvesti, ki ne priznava drugega kot sebe. Istočasno pa se podobna samozavest pojavlja v naraščajoči množici posameznikov, kajti informacijska sredstva so na široko uporabo po vsem svetu. Tako se rodi osnovni paradoks časa: genialnost postaja množična, čeprav bi hotela biti izjemna. Posamezniško nastrojen in samozavesten človek na vsakem koraku srečuje sebi podobna bitja, a ker to dejstvo ogroža njegovo samozaverovanost, je z družbo v slabih odnosih. Ista informacija, ki je ustvarila njega in ga navdala z upanjem, kakršnega stari človek ni poznal, je ustvarila vse polno podobnih neomejenih upanj, ki se pa medsebojno omejujejo. Seštevek posameznikov se le s težavo zlija v družbo.

Za nobeno ceno se ne bi podajali v dialog z bližnjikom, saj odprtost do družbe, bližnjika in dejstev stalno ogroža mnenje, ki smo si ga ustvarili sami o sebi. Istočasno pa se moramo odpirati v dialog, saj povsem iz sebe ne moremo živeti. Vsak trenutek našega življenja nam znova dokazuje, da tisto, kar smo, ni dovolj. Vsako novo srečanje je potrdilo naše omejenosti.

Dialog se nam kaže kot »kruti meč usode«, čigar dvoreznost nam po eni strani daje živeti, napredovati, informirati in izpopolnjevati se, po drugi pa nas vedno znova reducira na lastno nezadostnost. Nekaj časa, in to predvsem v mladih letih, dialog gradi na naši zavesti in se nam prikazuje kot »dobri učitelj«, ki nam vliva upanje, saj dela iz nas: tehnike, pisce, kmetijske strokovnjake, zdravnike ali pa inštalaterske vajence. V zrelosti pa začne isti dialog dograjeno preizkušati in po malem rušiti (seveda se tedaj instinktivno zapremo vase!), nas same pa siliti v mučno spreminjanje (ki je toliko mučnejše, kolikor starejši si!) in sramotno izneverjanje načelom, ki smo si jih izbrali za vodilo življenja. Kot dobri Bog nam dialog enkrat daje to, kar rabimo za naše preživljanje in uveljavljanje na zemlji, drugič pa nam isto jemlje, vedno znova načenjajoč naše mite, predvsem pa naš izvirni mit, to je mit o nas samih.

Do družbe in dialoga gojimo zato deljena čustva: po eni strani upamo, da se bo moč preko dialoga in družbe uveljaviti, po drugi vohamo stalno nevarnost. Dialog nam vzbuja upanje in strah, saj se lahko dvigne kritik ali konkurent, a na področju informacije je **konkurenca tako neomejena**, kakor v nobeni liberistični inačici družbe ali gospodarstva!

Seveda, če se postavimo na stališče stoddstotnega individualizma, je takšna možnost pravo zlo, saj smo uverjeni, da ni razen nas samih prav ničesar omembe vrednega pod soncem. Vsako vmešavanje v svetišče naše zavesti je obsojanja vredno in brezciljno, kajti komu v korist in čast naj bi se spreminjalo stanje, ki se nam zdi prav dobro? In kadar se na obzorju naše zavesti prikaže le možnost takšnega obračunavanja z njeno strukturo, se takoj zabarikadiramo in posežemo po sredstvih oblasti, ki so v našem dosegu, v upanju, da tujca prisilimo na umik. Boj, ki ga sprožimo, pa je le znak naše notranje trhlости.

Če mislimo, da je posameznik vrh človeškega razvoja, potem je ta logika neizpodbitna in totalna vojna med ljudmi njena nujna posledica, vendar je potem tudi naše stališče do dialoga skrajno arbitrarno, saj isto stvar enkrat sprejemamo (kadar nam koristi), drugič pa zavračamo (kadar nam škodi), zgodovinska perspektiva človeka se pa izgublja v nesmiselni stihiji prihodnosti.

V nasprotnem primeru, če priznamo dejstva, sredi katerih živimo, predvsem pa našo osnovno omejenost, potem ni nobene težave, da ne bi priznali stvari in pojavov, ki nas po količinski in kakovostni sestavi informacije presegajo. Takšen pojav je družba.

Za družbo dialog prav gotovo ni »kruti meč usode«, zakaj naj bi tudi bil? Družba kot taka prav nič ne trpi, če je ta ali oni posameznik utrpel ponižanje.

Toda kaj hoče pravzaprav družba od mene? Ali me hoče samo uničiti? Ali se bo pustila obvladovati? Ali je družbi kaj do tega, da ji posredujem svojo informacijo, ki sem jo po dolgem trudu izkristaliziral iz svoje zavesti? Ali pa v resnici družbi sploh ni do ničesar in je družba le utvara, ki si jo izmišljujem zato, da bi ne bil primoran priznati strahotne in neizbežne stihije sveta in življenja?

Vzemimo recimo sebe in pa nekega kritika, ki se mi dialektično zoperstavlja. Njegovo delovanje, da, že sam obstoj njegove drugačnosti, me bitno ogroža. Vprašanje pa je, ali bo temu kritiku uspelo popolnoma ovreči informacijo, ki jo nudim iz svoje zavesti. Očitno je, da se lahko primeri dvoje stvari: kritik je lahko do mene pravičen in mi prisodi, kar mi gre, ali pa je do mene krivičen in me bodisi po krivici pohvali ali graja. V tem je vsa stihija dialoga. Verjetnost teh možnosti je seveda od primera do primera različna. Če pa enemu samemu kritiku dodamo še druge, je očitno, da se verjetnost ocene tem bolj približuje resnici, čim več ljudi stopa v dialog z mano. Čim več ljudi stopa z mano v stik, tem bolj gotovo se bo iz moje informacije izluščilo tisto, kar je splošno veljavno, zavrglo pa tisto, kar je trenutno in torej lahko odpade. Kritika je tem pravičnejša, čim več kritikov jo izraža v čim daljših časovnih obdobjih. O pomenu informacije, ki so nam jo posredovali Michelangelo ali Newton, ni nobenega omahova-

nja, o pomenu informacije, ki nam jo je podal južnoafriški kirurg Barnard, ko je prvič v zgodovini presadil človeško srce, pa so mnenja še deljena. Nekatero negativno oceno izhajajo morda iz zavisti kolegov, ki jih je s svojim dejanjem drzno prehitel, druge so morda nekoliko preveč optimistične spričo dejstva, da je njegov prvi pacient po osemnajstih dneh umrl. Vsi čutimo, da bo čas najpravičnejši sodnik, tudi njemu.

Z družbenega vidika torej dialog ni in ne more biti zgolj »kruti meč usode«, ki naj bi visel nad zamejeno srečo posameznika, ampak se nam kaže predvsem kot dinamika, ki meri nad in izven posameznika. Nekaj podobnega se dogaja v aglomeratih celic, ki sestavljajo živa bitja. V knjigi »Oris Kibernetike« piše Lev Pavlovič Teplov:

»Dednostni programi (biološka informacija, op. pisca) so podvrženi kontroli in ta se izvaja na dva načina... Oploditev se kaže kot dvojno zapleteno dejanje; prvič se program vloži, drugič se kontrolira... Šele predstava o funkciji kontrole pojasnjuje izid eksperimenta: organizem je star že pri rojstvu, napake niso bile popravljene... Čim bolj zapletena in izpopolnjena so živa bitja, tem važnejšo stran življenjskih procesov pomenita utrditev in ohranitev doseženega nivoja organizacije... Ta kljuka je sistem obratnih zvez kontrole v organizmu in vrsti...«

Padla je beseda »kontrola« in ta nam marsikaj pojasni, kar je doslej ostalo nejasnega. Dialog kot kontrola informacije, ki jo oddaja posameznik! Da, seveda, sedaj je jasno, kako je mogoče, da dialog istočasno ruši in gradi, zakaj ga enkrat občutimo kot počelo individualizacije, a drugič socializacije. Dialog je vedno počelo unifikacije, le vedeti je treba, kje se unifikacija vrši. Ni namreč nujno, da na nas.

Družba ima res interes, da se informacija v posamezniku ustvarja, ima pa tudi interes, da odvečna in neuporabljiva informacija ne premosti kontrole, ki jo vzpostavlja dialog, saj odvečna informacija ne more sodelovati pri gradnji informacijskih potencialov, ampak ustvarja le zmedo in s tem padec že dosežene energetske stopnje ali naraščanje entropije v sistemu. Družba ima interes, da se v njeni zamejenosti ustvarja sinteza, prav kakor se to dogaja na nižji stopnji pri človeku, na še nižji pa pri celici.

Toda, ali nismo morda pri tem svojem poskusu, da bi presegli posameznika in posamezništvo prešli v drugo skrajnost, ki je prav tako mitična kot prva? Posameznika vidimo, moč si ga je otipljivo predstavljati: pred očmi našega duha stojimo mi sami v potu svojega obraza, svojih upanj in muk. Toda družba? Kje in kaj naj bi bila družba? Ali je kdo še videl družbo hoditi, premikati se, izražati enotno voljo in trpljenje? Ali ni pojem družbe še hujša mitizacija kot pojem posameznika? Z besedo

»družba« si ponavadi predstavljamo množico, kakršno opazujemo ob nedeljah na športnem srečanju. Med tekmo se ta množica sicer res vede kolikor toliko enotno: ko sodnik razveljavi točko domačemu moštvu, zatuli vse kot en mož; toda po tekmi se zopet razide in vsak posameznik se vrne na svoj dom med svoje osebne interese. Ali je to tista nadzgradba, ki zahteva od nas tako velikih žrtev? Ali res takšen seštevek posameznikov posameznika v tolikšni meri presega?

Res je, da informacijo ustvarja posameznik in jo preko dialoga oddaja družbi. A kje se ta zbrani informacijski potencial utelesi tako, da bi družba (mi vsi) imela korist od njega? Zbrana in prerešetana informacija se res kopiči v knjigah in drugih sredstvih informacije, če jo pa hočemo uporabljati, moramo to storiti zopet kot posamezniki, ne kot družba. Družba, zaradi katere, in v imenu katere, se ves opisani proces vrši, ni pravzaprav nič oprijemljivega, ampak se nam ob vsakem poskusu, da bi jo očitneje določili, zopet razleti na posameznike: njene sestavne dele.

Seveda: to niso prav enaki sestavni deli kot so bili tisti na začetku opisanega procesa. Nekaj se je v tej dinamiki kljub vsemu spremenilo. V kolikor pa se je spremenilo, je nastalo nekaj novega. To, kar je nastalo novega, pa je bistvo družbe. V širokem ciklu je informacija izšla iz posameznika, izčistila se je v ognju dialoga in se kopičila v posebnih kodih, knjigah, enciklopedijah, zavestih posameznikov. Ta informacija, ki jo posamezniki prejemamo kot družbeno dediščino v šoli, v knjigah in drugih sredstvih informacije, je neprimerno silovitejša od tistega, kar se nam samim posreči zbrati v našem kratkem življenju. Ta potencial informacije je plod dela posameznikov, ki so živeli in ustvarjali pred nami, sicer ga uporabljamo zopet posamezniki, vendar pa ta potencial posameznika presega, saj je sinteza iz dela številnih posameznikov. Delo različnih ljudi je tu združeno v enoto, ki je sama sebi namen in upanje dokončne sinteze. Če vzamemo v roke priročnik iz katere koli znanstvene veje, takoj opazimo, da je tam snov razvrščena po kriteriju, ki je imanenten snovi kot taki; posamezne osebnosti, ki so v teku časa doprinala informativne drobce, so funkcionalno vključene v ta kriterij in ne obratno. Tudi imena velikih umetnikov so vključena v kulturno dediščino posameznih narodov in človeštva po neki funkcionalni logiki. Na področju informacije gibanje v sintezo presega posameznika, čeprav mu tudi služi. Bistvo družbe je zato prav tale proces, oziroma potencial informacije, ki se iz procesa porojeva. Pripadniki družbe pa so vsi tisti, ki so pri takšnem potencialu soudeleženi, bodisi zato, ker so vanj dobavljali svoje dosežke, ali pa zato, ker iz njega črpajo informacijo za oblikovanje svoje zavesti. Družba je torej soudeležba pri določenem potencialu informacije, oziroma pri določeni skupni zavesti. V tem je njeno bistvo.

Po klasični definiciji je družba le seštevek posameznikov; saj govorimo: to mesto ima tristo tisoč prebivalcev, to je dvajsetmilijonski narod, to združenje ima toliko in toliko članov. Toda tak način definiranja družbe je le približen: vemo, da lahko z informacijo spremenimo družbeno pripadnost človeka. Slovenski otrok, ki obiskuje italijanske šole, postane Italijan, se ima za enakopravnega člana italijanskega naroda in nihče mu ne more tega oporekati: udeležen je namreč pretežno pri italijanskem družbenem potencialu informacije in ne pri slovenskem. Italijan pa, ki bi obiskoval slovenske šole, bi postal, kot je znano, pretežno Slovenec.

Družba je torej soudeležba pri določeni skupinski zavesti in pripadniki neke družbe so tisti posamezniki, ki so pri tej skupinski zavesti soudeleženi. Pri tem je seveda mera soudeležbe različna: nekdo je lahko soudeležen v zelo veliki meri, a to je predvsem tisti, ki v ta skupinski potencial informacije bistveno prispeva, drugi pa je soudeležen bolj pasivno, tretji le deloma, poznamo pa tudi primere, da so ljudje udeleženi pri različnih potencialih informacije hkrati!

Posebno zanimivo je z informacijskega vidika sistematično raziskati pojem in pojav družbe, ki jo imenujemo narod. Narod je namreč pojav, ki s potencialom svoje energije vzbuja neslutene energije in dinamiko v širokih ljudskih množicah, čeprav nismo še znali stopiti z njim v racionalno razmerje. Narod in narodnost je še zmeraj nekaj pretežno čustvenega.

Če pojav nepristransko preučimo, je moč izluščiti nekatere značilnosti in prvine pojava; težava pa je v tem, da nobena od teh popolnoma ne odgovarja pojavu samemu na sebi. Fenomenologija naroda je vsa posejana z izjemami, saj ga ni primera, ki bi bil ponovljiv. Nekatere črte in značilnosti so sicer skupne vsem narodom, a te so redke in negotove, ter se med seboj ne skladajo. Nobena simplifikacija povsem ne zaleže: če rečemo, da je narod država, lahko takoj naštejemo celo vrsto narodov, ki niso istovetni z nobeno državno tvorbo; če rečemo, da je narod civilizacija, tudi to ni povsem res: nekateri narodi so sicer proizvedli velike civilizacije (kakor recimo stari Grki), drugi jih pa niso, a so kljub temu narodi. Tudi če rečemo, da je narod jezik, še ni vse v redu (čeprav smo se tokrat zelo približali resnici), poznamo namreč narode, ki jim je jezik skupen z drugimi narodi (recimo Srbi in Hrvati). Kaj je torej v resnici narod?

Po naši shemi je narod, kakor vsaka druga družba, soudeležba pri določeni skupni zavesti ali potencialu informacije. Toda za razliko od ostalih se ta soudeležba ne omejuje samo na racionalni del zavesti, ampak posega tudi na področje biološke ali etnične informacije. Narod je torej sprva vez sorodstvenega tipa, ki jo

prekriva skupna zavest predvsem na področju tiste informacije, ki človeka oblikuje v mladeniških letih, to je zavesti, ki oblikuje osnovna čustva navezanosti na skupnost.

iz tega sledi, da je narod:

a) Biološko sorodstvo, ali če hočemo: soudeležba pri določenih genetičnih lastnostih, ki se oblikuje predvsem z biološkim oplojevanjem in križanjem; ta biološki potencial sili na površje skupne zavesti v adekvatno izraznost. V tem smislu imajo prav tisti teoretiki narodnosti, ki trdijo, da vsak narod dozoreva v sebi svoj logos, svoj posebni, enkratni in nenadomestljivi skupinski potencial informacije, ki v izpopolnjeni obliki lahko preide v skupno človeško dediščino. To delo je dolgotrajno in lahko traja stoletja ali celo tisočletja. Bistveni nosilec tega procesa pa je prav medčloveški dialog, kakršnega smo opisali, znotraj naroda samega, saj je dialog tista funkcija, preko katere se potencial informacije zbira in čisti. Dialog je torej vez, ki iz posameznikov dela narod. Sledi, da je skrb za dialog znotraj naroda samega bistvena nujnost narodne biti. (A tu je dialog mišljen v vsej svoji kritičnosti, bolečini in povečanju, ki ga povzroča med posamezniki). Z razvojem dialoga na področju informacije pa se v teku časa oblikujejo tudi družbeni odnosi, ki vso to dinamiko upravljajo na najbolj adekvaten način. V tem je bistvo in nujnost narodove suverenosti. Narod si mora to svoje najplodnejše notranje protislovje organizirati tako, kakor mu najbolj ustreza z vidikov sinteze, ki v njem skupinsko dozoreva. Ne moremo trditi, da je vsakemu narodu, v vsakem času nujno potrebna lastna država, lahko pa rečemo, da je določenemu narodu v vsaki fazi njegovega obstoja potrebna možnost, da si svoje notranje odnose (dialog) upravlja, kakor to njemu prija. Seveda, s tem ni mišljeno, da se narodi ne smejo potegovati za suverenost in državo, mišljeno je le, da država sama na sebi, v zgodovinskem pomenu besede ni končni cilj naroda. Cilj je le združevanje skupne informacije na potencial, cilj je le zniževanje nivoja entropije znotraj zamejenosti, ki je narod. Čisto tako kakor pri posamezniku, se tudi pri skupini ponovi ta osnovni zakon življenja! Vsakemu narodu mora zato biti dana možnost, da v vsaki fazi svojega razvoja tako rekoč optimalno racionalizira notranje poslovanje svojega dialoga.

b) Vehikel dialoga znotraj naroda je posebni kod, ki ga njegovi člani uporabljajo za izmenjavo informacije. A to je jezik. V tem smislu velja tisto spoznanje, ki ga je bil menda izrazil Bismarck: Nation ist Sprache — Narod je jezik. Odpravite jezike in odpravili boste narode! V resnici, kakor vemo, narod ni jezik, ampak predvsem soudeležba pri informaciji. Vendar se človek lahko soudeleži pri neki informaciji pretežno preko jezika. Zato je jezik v večini primerov narodovo telo in to v večji meri kot pa narodovi pre-

bivalci. Narodovi prebivalci so namreč podvrženi stihiji: emigrirajo, se pomešajo s tujim prebivalstvom, izdajo svoje poreklo, jezik je tisto, kar ostane.

Recimo, da bi pri nekem narodu eksistirala dva jezika. To je kakor če bi rekli, da imamo opravka z enim samim procesom zbiranja v skupinski potencial informacije, ki se pa izvaja preko dveh različnih kodov. Jasno, dvojne kodove bi širilo zmedo: entropija bi le z veliko težavo padala znotraj takšnega kompleksa (to je moč celo računsko dokazati), skupnost bi bila neobstojna. Stanje bi se popravilo le, če bi enega od obeh jezikov opustili, ali pa oba jezika združili v enega. Takšen primer je znan iz italijanske narodne zgodovine: italijanski narod je nastal z opustitvijo številnih regionalnih jezikov v prid toskanščine. Drugi primer pa je znan iz zgodovine Anglije, kjer sta se zvarila stari saški germanski jezik in pa normanska latinščina v današnjo angleščino. Rezultat je menda zadovoljiv: saj je potencial novega jezika takšen, da obvladuje svet.

c) Bistvene važnosti za nastanek naroda in narodnosti je torej prav informacija, ki ustvarja skupinsko zavest, iz nje pa samozavest.

Ta informacija, oziroma soudeležba pri informaciji, je dokaj priljubljena dobrina: nič ne stane, nihče je ne more izgubiti (razen, če se ji zavestno ne odpove), vsakdo jo lahko pridobi. Je pravo nasprotje, recimo, od denarja, ki ga sicer lahko pridobiš, a tudi izgubiš. Vsaka družba, ki sloni na informaciji, je zato veliko obstojnejša in vitalnejša od družbe, ki sloni zgolj na ekonomskih odnosih (razredi). Po eni strani je manj obvezna, a po drugi veliko bolj zavezujoča, tako, da ji človek pripada predvsem zaradi naklonjenosti, ki jo čuti do nje. Soudeležba je take vrste, da se ti sam ponavljaš v stotinah, milijonih drugih ljudi. Skoraj nobenega od njih ne poznaš, in vendar si ti v njih, oni pa v tebi. To je izvor tiste velike energije, ki ga zna sprožiti zavest o skupni narodnosti: določena informacija se ponavlja v neskončnih variantah v velikem številu drugih ljudi, kajti informacija je skupna zavest: torej posameznik, torej narod, vsi eno. Enovitost sredi raznolikosti pa je potencial, energija: zato je narod tudi energija.

To je verjetno najbolj pozitivna plat družbe, ki jo imenujemo narod. Toda iz izkustva vemo, da je ta veliki družbeni pojav znal sprožiti tudi veliko slabega. Kakor je znal potisočeliti vse energije, ki se osvobajajo iz posameznika skozi proces dialoga, tako je znal somerno potisočeliti tudi osnovno slabost, ki je v človeku. Seveda, pozitivna plat pretežno prevladuje in zato pojava narodnosti ne moremo kratko malo odkloniti, češ da je narod sam na sebi nekaj slabega. Toda vsekakor naj bi se zavedali nevarnosti, ki jih pojav nosi v sebi.

V čem je bistvo teh nevarnosti?

Ves problem se porodi na tisti ključni točki, ob kateri smo se zanalašč tako dolgo ustavljali, to je v trenutku ko se mora posameznik odločiti, da stopi v dialog. Videli smo, da je to trenutek osnovne labilnosti človeka, križanega med pogumom pred neznanim in strahom, ki mu prišepetava, naj se umakne in zapre. V primeru, da se zapre vase, je to dokaz nemoči, ki nemoč samo na sebi še podvoji. Ponovno odprtje postane bistveno težavnejše od prvotnega. Človek mora sedaj to svojo nemoč opravičevati pred samim seboj, oziroma jo mora kompenzirati s čim drugim.

Tedaj poseže po pojmu naroda, ne da bi se vanj dejansko odprl: z vso mitizacijo svoje zavesti, ki v zaprtosti izredno hitro kosteni in z vsem strahom pred odprtostjo, ki živčno narašča in prekriva prave perspektive dejstev in ljudi, se zateče v idejo naroda, ki pa sedaj ni narod, od katerega prejemam in kateremu oddajam svojo informacijo preko funkcionalnosti dialoga in kontrole, ampak je to čisto navaden mit, slepilo, ideološka tvorba, ki jo po svoje olepšujem, spreminjam in si jo izmišljujem kakor mi kaže. Tedaj se v družbi odkriti in plodoviti odnosi ne izrabljajo več za gradnjo nove oblike skupne zavesti, ampak se začenjajo vzpostavljati fiktivni odnosi, ki to skupno zavest le proglašajo v lepih stavkih in z velikimi besedami. Tedaj se ljudje ne zanimajo več za bistvo stvari, za resničnost in učinkovitost izraza, ki v njih skupinsko dozoreva, ampak jih zanima predvsem zakrinkavanje svoje bitne nemoči. Skratka, namesto naroda nastaja tedaj nacionalizem, to je gibanje, ki ni narod, ampak se le gre narod.

Ponavadi opazamo ta pojav takrat, kadar se družba pretežno pomeščani, večina ljudi se izpoje in nima več interesa, da bi stopila v pristno razmerje do bližnjika in skupnosti. Dialog zamre v obeh svojih funkcijah: kot izvor informacije, a tudi kot izvor kontrole. Med ljudmi ni nikogar, ki bi se dvignil, da bi povedal kaj novega, primanjkuje pa tudi pravih kritikov. Ljudje prekinejo medsebojne odnose, se zaprejo vase in svoje interese, intenzivno pa razvijajo razne oblike neobvezne vljudnosti, ki postane sama sebi namen.

Pomanjkanje bistva množica nadoknadi z neobveznimi in trenutnimi praksami, v upanju, da bo vrzel nekako zamašila. Če ji to ne uspe, se proces združevanja preseli drugam, kjer so okoliščine ugodnejše, saj razvoj ne more čakati.

Hvala Bogu, ne primanjkuje nam več spogledljivosti, ki je največkrat le poželjivost lakotnega duha; vendar se je zadnji čas razpasla med nami spogledljivost čisto posebne vrste, ki bi jo lahko označili samo s spogledovanjem z golimi stvarmi, z zadostnostjo sveta kar takega, kakršen je.

Vsak količkarj razgleden in občutljiv mladenič ti bo že ob prvem prijateljskem vrčku piva hvalisavo in samozadovoljno dal vedeti — ne sicer z besedo, zato pa s smehljajem, z načinom sedenja ali svojim vedenjem nasploh — da živi kot roža, da v stvareh okrog sebe — denimo v tem vrčku piva — ne zasleduje nikakega globljega smotra, ampak jih z veseljem sprejema kar take, kakršne se mu ponujajo. To njegovo brezskrbno posedanje in kramljanje je pravzaprav že posledica te srečne nadarjenosti — tega namreč, da ni več tako neusmiljeno in bojevito razpet med svojo večno osebito in umrljivimi predmeti, da bi jih moral oživljati. In vendar prav ta njegov prenapeti ponos, da je odrešen presežnostne iskre ali posiljevanja, kakor temu pravi sam, prav ta njegova gotovost izraža negotov obrambni položaj: vsak hip bi ga utegnilo zapeljati. Ves čas — tudi s tem pivom — je pred obličjem Boga in prav nič ne ve, na kakšna nepredvidena pota bo še poklican.

In potem tresk! Nič slastnejšega ni menda na tem svetu, kakor malomarno lcputanje z avtomobilskimi vrati. Vendar bistrejšemu očesu le ne more uiti, da v odrešenosti tega treskanja, v sladkosti spozabe in malomarnosti ni nič drugega kakor veselje, da se je ta ali oni človek končno le odtrgal od tega, na kar je tako neusmiljeno priklenjen, predmeta. In ta njegova priklenjenost, ki je zgovornejša od vsega ostalega, je v vse preveč živem nasprotju z njegovo malomarnostjo. Kaj je torej zanj predmet, konkretno ta nedolžni ayto? Je zanj uporabno vozilo ali iskrica božjega, ki jo je vanj vložil?

Ni več mogoče vedeti, česa se ljudje bolj veselijo, izdelovanja in posedovanja kakih pripravnih stvarčic ali njih uničevanja. Niti ljudi v kombinezonih, ki naj bi imeli najbolj naraven odnos do stvari in so najmanj slovensko obremenjeni (za nas kot poduhovljeno ljudstvo, ki je obstajalo samo po duhu in zanj, je bil predmet še pred kratkim hudič), ni več spustiti v stanovanje, še manj pa jih je v sili klicati na pomoč: več škode boš imel od njih kot koristi. Do svojega dela in predmetov kažejo v nebo vpijočo malomarnost: svoje orodje poberejo le napol, gradivo nešteditlivo raztresajo, in prav vseeno jim je, zidak več ali manj, meter električne žice gor ali dol... Vendar v tej njihovi potratnosti ne tiči brezskrbnost izobilja, kakor bi na prvi pogled sklepali. Nasprotno: v tej njihovi malomarnosti se izraža destruktivna žilica, destruktivna žilica delavca, ki med delom meri na višje smotre, tako da naposled v predmetih svojega dela vidi le deziluzijo, odtujenost, golo predmetnost. Več je dajal in daje, kakor mu ti nehvaležni predmeti vračajo, zato so le dokazi njegove ljubezenske slepote in ogoljufanosti. Vsakdo od teh ljudi v kombinezonih je še zmerom središče sveta, njegov stvariteljski duh je istoveten duhu sveta samega, zato v svojem delu nenehoma spoznava le nekaj drugega od sebe. Kljub svoji strokovnosti prav nobeden ne meri le na prakticistične cilje, ker bi sicer od predmetov zahteval samo to, kar je vanje vložil — ne, vlaga več, zato terja, da bi bili tudi rezultati njegovega dela božanski. Primanjkuje jim skromnosti, da z delom ne uresničujejo svoje božanske osebe, ampak le predelujejo svet — prav tiste nepolaščevalne skromnosti, ki jo tako radi razkazujejo, da bi se prepričali vanjo.

Potem vsi ti mladi pesniki, ki jih srečuješ na vsakem koraku, vsi ti kuštravi fantje, ki s tako zadrstostjo govorijo o koncu iluzij, da ob njih ne moreš misliti na nič drugega kot na iluzijo, ki bi jo radi manihejsko izgnali iz sebe, vse te njihove gole metafore, ki že same po sebi ne morejo ostati v svoji golotini... In ne nazadnje kino! Prav v kinu je to vsesplošno spogledavanje z golimi stvarmi najbolj otipljivo in izčiščeno, kakor da je film s svojo dokumentarno, fotografsko formo šele ob tem prišel do svojega najvernejšega izraza. V katero koli dvorano sedeš,

takoj se začno pred tabo vrstiti bližnji in daljni posnetki pejsažov, mestnih zidov, dreves, kozolcev, vseh vrst stvari in predmetov, ki naj bi bili kar taki, kakršne vidimo, gluhi in nemi, brez vsakega zanimanja ali odgovora na naše človeško spraševanje. A dlje kot zijamo v platno, bolj nam ti posnetki razodevajo občuten nesklad med formalnim prijemom in vsebino: to kopičenje gluhih in nemih predmetov nas nazadnje pripelje do tega, da se začnemo spraševati, kaj je pravzaprav za vsemi temi stvarmi, in kakšen je njih globlji smisel. In potem bližnji posnetki ljudi, ki se nerodno prestopajo in molče gledajo, obrazov, ki se prav tako le gledajo in ne izrekajo nobene metafizične misli, ampak naj bi bili popolnoma izvotljeni in prazni — izvotljeni in prazni od česa? — na moč stvarni ljudje, prav taki, kakršne vidimo. V resnici pa nas prav ta njihov molk, to njihovo načrtno govorjenje o nepomembnih, v besedi povzetih stvareh, nenehno prav vsiljivo opozarja na neizrečeno, na tisto, kar je za vsem tem skritega, globljega, resničnejšega. V tej skrivnostni temi človeka slednjič prime, da bi vprašal kar na glas: «Kako je torej, je kaj zadaj ali ni ničesar? Verujemo še v nekaj globljega, ali smo s tem prenehali?»

Vendar vse zastoj. Odgovora na to vprašanje ne boš dobil ne od ljudi v kombinezonih ne od pesnikov in ne od filmarjev.

V tej spogledljivosti je nekaj pietetnega in neodločnega, vsakega malo in vsakega ob svojem času, še največ in še največkrat pa je v njej potlačenega sramu in lažne skromnosti. In tudi nekaj modrosti. Odgovor je sicer v zraku, nenehno je prisoten, vendar skrbno prikrivan in prikrit. Vsi vemo, da je bilo doslej vse tisto višje, kar smo iskali za stvarmi in pojavi, le nekoliko prenapeti človek, ki je bil prepričan v istovetnost svojega duha z duhom sveta samega - sum, ergo est mundus, ergo est Deus - zdaj pa se nam je to dokončno razkrilo kot subjektivistično slepilo. In Bog se nam je še isti trenutek izmaknil, skril v najglobljo skrivnost sveta samega. To pa je seveda nekoliko nevšečno, saj za vsak odločnejši odgovor, pogumnejšo vero ali vsaj upanje nimamo več preverjenih zagotovil. Težko nam je priznati, da smo doslej v stvareh iskali le lastno veličino in da je Bog v resnici čisto nekaj drugega, neznanega, s čimer se nam ni več mogoče okoriščati ali uveljavljati samega sebe. Najpametneje je molčati in kazati navidezno prijateljstvo s stvarmi kar takimi, kakršne se nam ponujajo, in čakati, da se tisto globlje razodene samo po sebi.

Še najbolje pa je, da se — dokler še nismo daleč — vrnemo v kino. Stopimo v gledališče. Zavijemo na razstavo. Za vsa problematična vprašanja imamo navsezadnje še zmerom kulturo, ki nam že nekaj stoletij nadomešča vse vprašljivo in bistveno in ki je najbolj prenaseljen prostor na svetu. Nagnetli smo se vanj kakor brezglave ovce, vendar je v njem še vedno dovolj prostora za vse, celo za politike, ki se po svojih samozadostnih historičnih avanturah kar ne morejo odtrgati od njega. To je namreč prostor, v katerem varno prebivamo pri sebi in pri Bogu v nezmanjšani veličini, v katerem se pogumno sprašuje po vsem, ne da bi bilo na karkoli odgovorjeno. Je kaj za stvarmi ali ni nič — to vprašanje v kulturi sploh ni važno in zaostreno, zakaj dokler je kultura, je vse zadovoljeno in uravnoteženo. Kultura — temu se pravi imeti dvoje želez v ognju, prav toliko, kolikor jih v tej nevšečni sprašljivosti rabimo.

M. R.

Že v srednjeveškem izročilu privlačuje samoroga devica. Ta mu ponudi »prsi in naročje« in »divja žival« se pomiri. Pri cerkvenih očetih stoji zapisano: »In uterum Virginis singulare deposuit omnipotentiae cornu.« V teku stoletij se je simbolni pomen samoroga večkrat spremenil, v skladu s pluralizmom tokov, od katerih pridre na vrh zdaj ta, zdaj oni. Tako je samorog poleg etruščanskega boga Vertumnusa eden najpomembnejših in najraznovrstnejših simbolov. Lahko predstavlja zdaj Kristusa, zdaj hudiča, ali pa nevernike, brezbožne, nemoralne, Jude (ker verujejo le v en rog, le v eno sveto pismo), vero v eno samo božjo osebo in podobno. Miniatura papeževih prerokovanj iz Monreala prikazuje samoroga, kako kot verski simbol odpira papežu oči. Podobno mistično razlago lahko zadobi: »Dama, ki se igra s samorogom« (muzej Cluny v Parizu). Pri Leonardu pa izginejo, kot je nakazal Gustav René Hocke (Die Welt als Labyrinth), teološke poteze popolnoma. Samorog postane znak sodomije. Zgodi se to: religiozna podoba samoroga (Marija in samorog) se pomeša z motivom heleniistične umetnosti, z Ledo in labodom. Mogočni SAMOROG postane pri manieristih halucinacijska slika, v kateri se sproščujejo manjvrednostni kompleksi in nagoni. Dekorativne freske v Angelskem gradu so zgovoren dokaz za gornjo trditev; v omenjenem gradu srečamo dve sliki, ki to potrjujeta. Ena prikazuje damo, ki z nežno roko boža samorog te karakteristične živall, druga slika pa nikakor ni zgolj »mistični kontakt«: »in uterum Virginis singulare deposuit omnipotentiae cornu.«

Tako postane samorog močan erotični simbol, ki pa variira še naprej. Iz škotskega grba zaide v angleški grb: lev je tam simbol za čast, dostojanstvo, mero, postavo, modrost, medtem ko predstavlja samorog satiro, ironijo, življenjsko nežnost in poezijo, kot pravi Peter de Mandelsohn. Jean Cocteau je napisal libreto »Dama in samorog«, Dall je narisal slike s tem motivom.

Simbolični samorog je razširjen daleč po svetu. V Perziji je simbol meseca, medtem ko je lev simbol sonca.

SAMOROG V STRNIŠEVI ZGODNJI USTVARJALNI DOBI

»Samorog je podoben konju, samo da je malo večji, belega telesa in rožnate glave. Njegove oči so modre in na čelu ima en sam, silen, komolec dolg rog. Pri korenu je rog v dolžino dveh pedi bel, potem črn in na konici ognjene barve.« Tako se začenja Strnišev motto k pesnitvi **Samorog** v drugi pesniški zbirki **Odisej**. Samorog so imenovali tudi srbohrvaški izbor Strniševih pesmi, saj so se zavedali, da je prav ta eden osnovnih ključev v vizionarnost Strniševe pesniške besede. Strnišev ciklus z imenom **Samorog** se takole začne:

»Nikoli ne boš vedela, kako si v sobi
svetlobe sama sredi ostrih senc
mrtvih dejanj.

Klinaste sence, prežeče kot volkovi
na vsako tvojo kretnjo, vsak korak.«

Torej občutek mrtve samote in dušeče ogroženosti, razpete v odlično prikazano vizuelno kontradikcijo med »sobo svetlobe« in »ostrimi sencami mrtvih dejanj«, ki začenjajo prežati »kot volkovi« na vsak človekov korak.

Ciklus se razvija v petih pesmih v uspele podobe snubljenja, dekle je čudna devica, ki se gleda v začarano ogledalo, v katerem se nenehoma izpreminja. Pesnik gleda ljubljeno bitje s svojimi očmi hermetičnega posebnosti in ni daleč konfrontacija z »globino temnega zrcala«, v katerem se blesti »bel samorog.«

Samorog kot simbol erotičnega osamljenega človeka se tu emanentno pojavi.

Tudi v ciklusu **Sanje leta**, objavljenem v isti pesniški zbirki, nastalem pa že verjetno pred ciklusom **Samorog**, lahko v pesmi **Zima** občudujemo »Belega samoroga snega«, kako stoji »sredi modre noči.« Ta samorog, simbol moči, osamljenosti, lepote, poezije stoji »visok in same«, kot pravi pesnik, »nad temnim mestom.«

Zdi se, da gre pri tem samorogu za paralelo z »jelenjim človekom«, ki stopa osamljeno »Skoz rdeč mrak« v pesmi **Jesen** v istem ciklusu.

Zgodba drame **Samorog** je preprosta in zapletena hkrati. Če bi hoteli na kratko povedati vsebino tega dela, bi morali reči, da gre za umiranje čistosti v našem svetu: Nedožno devico Margarito Axtling obsodijo za čarovnico. V resnici gre za zlobno spletko, ki si jo je izmislil umazani svet, ko si je pozelel vitko nedolžnost device. Celotna Margaritina sestra dvojčica Uršula po krivem prišeže. Gonilna sila zarote je umazani sodnik Bertram. Zamazati devico, čistost, to je glavna želja tega »plemenitnika«, ujetega v ubijalno rabljevo sekiro. Pri tem mu pomagata vojaka sovražne vojske, ki oblega mesto. To sta Dizma in Wolf. Dizma je bil umetnik in je za Margarito, ki jo je zaman ljubil, izdelal prekrasno okno s samorogom. Ta dva sta Margariti prodala žar ptico, za katero mislijo, da je hudič. V smrtnem strahu, v ječi, se Margarita vda sodniku Bertramu. Nedožnost je umrla. Margarita se želi rešiti za vsako ceno. Bertram in rabelj ugodita njeni prošnji. Na grmado odvedejo Uršulo. — To preprosto zgodbo pa zelo zapletejo različne vložene pesmi, ki jih izrekajo junaki dela. V njih je nanizana široka življenjska kozmologija, a tudi tista izrazita Strniševa liričnost, ki že ima svojo veljavo.

Pri Strniševem **Samorogu** pride klasična dramska poetika navidezno do izraza: pred nami je žanr z jasno načrtano ekspozicijo (disput o samorogu, prodaja žar ptice), zapletom (aretacija Margarite, Margaritina kapitulacija), vrhom in preobratom (obsodba Uršule - Bertram: Zdaj si kriva, Margarita!) in razpletom (Dizma spozna, da bodo umorili Uršulo; Kačja devica resnica itd.). Tudi enotnost časa in kraja je ohranjena. Strniša, ki se v pesmi izrazito naslanja na ljudsko poetiko, je tudi tu ostal zvest tradiciji. Vendar pa je misli ovil v moderno metaforiko, v moderno umetniško poetsko vizijo. Ta poetska vizija razbija dramo na drobne kose in iz dela (**Samorog**) ustvarja poezijo.

SAMOROG V SAMOROGU

a) Samorog kot čuvár sveta

Že prvi nastop Margarite in Uršule postavi v ospredje legendo o samorogu. Samorog je nekak čuvár mesta Henrika Sekire. Samorogove kosti, vzdane v mestni zid, delajo mesto nepremagljivo. V Margaritini predstavnosti se samorogova zgodba pretvarja v staro pravljico, v legendo brez vrednosti, medtem ko se v duševnosti blazne Uršule (blažene) pretvarja v širok svet fantazijskih zaznav, v čudovitost poezije: »V sencah je bežal skozi praprot/meni neviden samorog.« Zanimivo je, da je v zeleno mestno zastavo vtan bel samorog.

V šestem prizoru pripoveduje Dizma (špilman in tat) bajko o nastanku mesta.

Do sedaj precej nejasna predstava o samorogu se nam sedaj razsvetli: Haganrih je tri dni gonil samoroga. Ko je poiskal samorog varstvo pri devici, ko ji je v naročje položil glavo, mu je Henrik odsekal glavo. Sedaj je imel veliko otrok. Samorog se pojavi kot erotičen simbol: »To veliko moško silo/mu je dal samorogov rog.« Hkrati pa se samorogova sila pretvori v demonijo: »Zato bo preklet Henrikov rod:/da v telesih njegovih mož/kričijo opice skoz noč./ Zato je Henrikov rod preklet:/da v telesih njegovih žensk/kličejo pavi, z očmi ko led.«

Samorogova erotičnost je zavdala tudi Dizmi: »Mene je tu sredi belega dneva/nabodel na nevidni rog,/ko me je pogledala/prava potomka Henrika.« Dizma je naredil gospodični barvasto okno s samorogom (ljubezen): »Bilo je okno - kot zelen vrt./V steklu starodavni grb:/v zelenem polju samorog,/petkrat bel, kot cvet kristavca.«

c) Samorog kot končna točka sveta

V dvanajstem prizoru zapoje Dizma **Pesem o samorogu**: »Samorog stoji pod zvezdami,/na nizkem griču sredi gozda,/na križišču vseh poti... Za čelom mu šumijo misli/kot visoke praproti./Gozd se oži v mesečini-/majhen lovec ga sledi.« Kje živi ta samorog? Dizma pravi, da na kraju našega sveta. Samorog se torej pojavi tudi kot zadnja človeška utopija, kot apex terrae, kot skrivnostno božanstvo, kot človekova metafizika.

č) Samorogova lokacija

V štirinajstem prizoru se v **Zgodbi o mrtvem samostanu** spet prikaže samorog, o katerem je bilo govora tudi v trinajstem prizoru: »...iz senc strmi neviden samorog.« **Pesem o zelenem oknu** podaja točnejšo samorogovo lokacijo (20. prizor): »...na kraju našega sveta,/tam, kjer dve luni vzhajata./Šumi, šumi in ne šumi/na bregu morja, ki ga ni.«

d) Samorog kot groza sveta

V drugem dejanju obdolži Bertram (krvavi sodnik) Dizmo, da je ubil samoroga, ko je razbil šipo s samorogom. Če grozi možu ali ženi iz rodu Henrika Sekire smrt, tedaj zakliče samorog. Toda: »Samorog ima en rog,/ni iz našega sveta.« V osemnajstem prizoru drugega dejanja se samorog pojavi kot prikazen, ki je v dialektičnem odnosu z rabljem: »...in samorog za njim ko strah,/kot prikazen, ki izginja./Moral sem ven, da bi srečal/živo dušo - srečam rablja!«

e) Samorogova drugačnost

V drugem prizoru tretjega dejanja je značilen Uršulin monolog o samorogu: »Drugačen je — čisto drugačen!«

f) Samorog — ljubezenska igra

Samorog postaja tudi simbol ljubezenske igre. Tretje dejanje, peti prizor: Bertram: »Midva skupaj, jaz in ti,/sva davila samoroga/od črne polnoči do svita.«

RETARDACIJA

Strniševe pesniške vizije se prepletajo in zapletajo, zgodba ni povedana naravnost, temveč po ovinkih, kar je eno glavnih literarnih umetniških sredstev. V delo je vtakano nešteto motivov, ki z osnovno vsebino dela niso v kakšni neposredni zvezi, a ga indirektno vseeno pogojujejo. Tu bi zlasti omenil Strniševe baladne filozofske traktate, ki so istočasno izredno čiste pesniške vizije (Novica o peku, Bajka o nastanku mesta, Pesem o ptičji deželi, Balada o kristavcu, Pesem o samorogu, Zgodba o mrtvem samostanu, Pesem o kletki, Pesem o zelenem oknu, Prikazen ptičjega mesta, Pesem o belem gradu, Pravljica o steklem polžu, Sanje o svetu-I, II, III, IV, Vsi potoki, vse reke, Legenda, Kačja devica resnica itd.). Ti vložki celoten Strnišev tekst strukturalno močno razgibavajo, hkrati pa ustvarjajo iz njega posebno pesniško metafiziko sveta in neba.

STOPNJEVANJE

Skozi celotni **Samorog** raste nevarnost, vojске se približujejo, čistost device gre v smrt. Za Strnišev tekst pa je značilno tudi enostavnejše baladno stopnjevanje, ki ga pozna tudi ljudska pesem. Naj omenim samo čudovito Balado o kristavcu. Vidno je tudi stopnjevanje z rabljem. Ne krvavi sodnik Bertram, temveč rabelj je pravi gospodar sveta. Rabelj straži že v drugem dejanju, toda šele v tretjem pokaže svoje prave in močne karte:

»Jaz sem večji gospod ko vi:
živi se vrtijo na vaš ukaz,
na moj mig plešejo mrtvaki,
obešenci na yislicah.
Jaz sem stolpa gospodar.«

Margarita je že tretja, po nedolžnem obsojena. Prej so zločinci po nedolžnem obsodili Cecilijo in Veroniko.

Glasnik napove najprej obsodbo žar ptice (hudiča), šele nato (v petnajstem prizoru) Dizme (odsekanje roke) in šele v šestnajstem prizoru napove smrt Uršule.

HIERARHIJA KRVNIŠTVA

— ŠE EN PRIMER STOPNJEVANJA

V prvi sobi izprašuje krvavi sodnik Bertram, v manjši, drugi sobi izprašujeta krvnik in sodnik, v še manjši izprašujeta dva rablja, eden je rabelj, drugi je blaznež; četrta ječa je manjša kot prejšnja, v njej izprašuje samo blaznež. Se more ta Vidov ples še stopnjevati? Seveda. V peti sobici, tesni ko sod, sprašujeta blaznež in mrtev mož.

Kako se to nadaljuje? Strniša pravi dobesedno:

»Šesta je še manjša kot ta,
tam sprašuje mrtvak sam.«

PINCUS: Pa naprej, gospod sodnik?

BERTRAM: V sedmi se sprašuješ sam,
ampak to nisi več ti.«

GROTESKNOST

Strniša že takoj na začetku pravi, da pročelji dveh hiš, ki predstavljata osnovo prizorišča, usmerjata pogled proti stolpu krvave rihte, ki stoji v sredini v ozadju. Na sredini stolpovega pročelja je sramotilna kletka, pri tleh je ječa. To središče s krvavo rihto, s krvništvom, ni naključno, saj se celotni **Samorog** lomi v posebni metaforiki pretiravanja v groteskno spako. Ne le, da je dejanje kruto, da so primere krute, prav jedro dela z osepami: tatovi, roparji krvavi sodniki, čudna čista devica in njena blazna dvojčica, krivoprisežnik, rablji z rdečimi kapucami itd. — je močno zverženo, mračno, groteskno. OSNOVA GROTESKNEGA JE, DA ZAROTI DEMONIČNO V SVETU IN ČLOVEKU. Tu so temeljne silnice Strniševga dela.

IGRA V IGRI

V štirinajstem prizoru drugega dejanja privleče rabelj izpod obleke ročno lutko z dvema glavama, narejeno iz kosti device Veronike, jo pokaže Uršuli in se začne z lutko veselo igrati. Lutka se imenuje Dvoglavi Glav. Rabelj jo je našel ponoči na pokopališču v mrtvašnici. Rablja tako zanese igro, da pove svojo zadnjo, najboljšo skrito misel: »O rabelj, rabelj, kako si lep,/prav kot ves vesoljni svet.« Ta misel je indirektni napad na grozo sveta, na težavnosti življenja.

Igra v igri, umetniško sredstvo, ki se ga tu poslužuje Strniša, je že preizkušeno v svetovni in domači dramatiki. Omenil bi npr. Leskovčovo dramo **Kraljična Haris**, Jarčevega **Vergerija** ali pa markanten primer iz svetovne dramatike, Pirandellove **Gorske velikane**.

HORROR MUNDI

V sanjah o svetu III se pojavi še ena vrsta groze, groza zaradi izredne prostranosti sveta (nikjer kraja, nikjer konca, na vse strani bežeča ploščal). To prostranost bivanja in sveta podčrtuje še samorog, ki »živi v svetu, ki ga ni«, torej človekova metafizična nadstavba.

KOMIČNOST

Takoj na začetku imamo tudi primere, ki zgovorno kažejo Strnišev čut za nekoliko grob humor. V Novici o peku lahko na primer beremo:

»Jedel je, pa ni bil sit,
sral je skoz predrto rit.«

Značilen primer je tudi prizor v taberni iz drugega dejanja (20), prizor med Wolfom in krčmarjem Pincusom, močan v obsodbi bogataštva in poln rezke satire.

UMETNIŠTVO IN LEPOTA

Eno osnovnih vprašanj **Samoroga** je vprašanje umetništva. Samorog, ki je zdaj erotičen simbol, zdaj simbol metafizike, se pretvarja tudi v simbol poezije. Dizma, umetnik, je naredil čudovito okno s samorogom, potem pa je ta erotično - metafizično - umetniški simbol razbil, ker ni bil uslišan v ljubezni. Podobno kot v Grumovi ekspresionistični drami **Upornik** tudi tu umetnik ubije podobo, otroka svojega umetniškega procesa, uniči tega boga, tega povzročitelja ustvarjalnega nagona.

SANJE IN PRAVLJIČNOST

Celotni **Samorog** je motiviran kot sanje in pravljica, konstrukcija zgodbe je irealna, poetični vložki to irealnost, polno mnogosternih pomenov, samo podčrtujejo. Osebe drame niso ljudje iz mesa in krvi, temveč lutke. Celotno delo je grotesken in pravljica ples voščenih lutk, svojevrstna trotamora ubijanja in pogubljanja nedolžnih.

DVODIMENZIONALNOST AKTERJEV

Glavni osebi **Samoroga**, Margarita in Uršula, sta dvojčici z različnima predznakoma značajev. Dizmin slabi dvojnik »črna duša«, je Wolf in celo sodniku Bertramu se zdi da je Dizma pravzaprav tak kot on, ko je bil še mlad. To počelo dvojnosti, ki lomi svet na dobro in slabo, je v **Samorogu** močno podčrtano.

GLOBLJI SMISEL SAMOROGA

Samorog pa ni le erotično - metafizični simbol, temveč se, ko dramo začutimo kot totaliteto, razvije v še usodnejše dimenzije. Vsi akterji drame so namreč pogojeni šele s samorogom, samo preko samoroga se človek more uresničiti. Ljudje, ki so izven samorogovega območja, so neljudje, nikoli se ne bodo uresničili. Tak je npr. razbojnik Wolf. Bivanje našega sveta se ustvarja šele na samorogu, srednjeveško mesto je zazidano na samorogovih kosteh. Samorog je usoda sveta, samorog je tista žica, ki zapira izhod iz uklenjenosti. Samorog je Bog, Prasila, Pra-počelo. Samorogu ni mogoče ubežati.

ZAKLJUČKI

Samorog je konec koncev na ljudski poetiki v pevnem, svobodnem ritmu zasnovana drama o tragičnosti človeškega gibanja in o usodni odvisnosti od samoroga, ki se zdaj pretvarja v erotičnega demona, zdaj v usodni metafizični postulat, zdaj v zlovešče božanstvo, zdaj v neusmiljenega Boga. Samorog je pesnikov krik po samouresnitvi, ki je možna samo preko samoroga, a jo nedosegljivi samorog zna tudi prav zaradi svoje nedosegljivosti tako usodno preprečiti. Nekatera dejstva (bogata metaforika, obširni lirski vložki, pridvignjeni jezik) znajo govoriti za to, da **Samorog** na odru ne bo najbolje uspel. To pa so le ugibanja, ki jih lahko potrdi ali ovrže samo odrska uprizoritev. Vendar se zdi, da bi izredno subtilen režiser mogel ustvariti iz dela tudi nepozabno uprizoritev. Naj na te stvari odgovori čas, ki bo tej interpretaciji drame, gotovo le eni od možnih, dodal nove ugotovitve.

Lev Detela

Čeprav je na padovanski univerzi slovenščina uradno šele štiri leta učni predmet, je njena prisotnost opazna že pred zadnjo vojno. Leta 1937 je namreč prišel za poverjenega profesorja slovanske filologije dr. Arturo Cronia, ki je že 1924 napravil izpit za libero docenzo srbohrvaškega jezika in slovstva. Za slovensko literaturo se je zanimal že v visokošolskih letih in višek svojega znanja in ljubezni do nje je dokazal leta 1928, ko je izdal v Rimu izčrpno knjigo **Ottone Zupančič**, o kateri je pesnik sam izjavil, da ga je izmed vseh literarnih zgodovinarjev najboljše razumel tujec Cronia. Cronia je pri razlaganju slovanske filologije v določenih zaporedjih razlagal tudi slovenski jezik. Že od prvega leta dalje pa je dajal študentom doktorske teze tudi iz slovenskega jezikoslovja in literature. In to je nadaljeval tudi po letu 1940, ko so nalašč zanj (»per chiara fama«) ustanovili v Padovi prvo stolico srbohrvaškega jezika in slovstva v vsej Italiji. Kako je znal študente pritegniti, dokazuje tudi to, da je pri njem delalo doktorat okrog 300 študentov. Izmed teh jih je 30 izbralo snov iz slovenskega jezika ali literature. Te teze so danes ohranjene v Istituto di Filologia Slava v Padovi in imajo zbrane ogromno snovi, če bi jo kdo potreboval. Navedel bom imena kandidatov, naslov dela, leto in število strani vseh tez iz slovenistike:

1. Anna Mrakič in Buttolo: L'anticatolicesimo di Antonio Aškerc; akademsko leto 1952 - 53, str. 128.
2. Gaberščik: Aškerc. Impressioni di viaggio nella poesia di A. Aškerc; leto ni navedeno, str. 88.
3. Alberto Cuzzelli: Traduttori e critici italiani di Ivan Cankar; 1940-41, 135.
4. Anna Mullig: Sogno e realtà nell'opera di Ivan Cankar; 1948-49, 131.
5. Mirko Zupančič: L'arte e l'umanità di Ivan Cankar; 1939-40; 242.
6. Elda Bordin: »Italijanska lirika« di Alojz Gradnik; 1957-58; 147.
7. Rorato Placido: Simon Gregorčič; 1939, 152.
8. Vera Juvan: Janko Kersnik, Cyklamen; 1945-46, 134.
9. Valeria Grohar: Dragotin Kette; 1937-38, 103.
10. Boris Pahor: Espressionismo e neo-realismo nella lirica di Edoardo Kocbek; 1946-47, 128 (prevedel je tudi nekaj pesmi v italij.)
11. Danila Šmuc: La poesia di Srečko Kosovel; 1944-45, 122.
12. Stanislao Živic: Poesia di Elisabetta Kremžar; 1946-47, 146.
13. Bianca Pirola: Murn Aleksandrov; 1938-39, 111.
14. Francesco Škerlj: La poesia popolare slovena nella Pivka; 1940, 137 (uporabil je 6 neizdanih pesmi).
15. Giuseppe Kosovel: France Prešeren; 1936-37, 96.
16. Olanda Miazzi: Le Poesie di Ivan Trinko; 1959-60, 213.
17. Michele Rosi: Gli inizi della letteratura slovena con particolare riguardo all'opera di P. Trubar; 1937-38, 110.
18. Maria Antonietta Tonicello: Valentin Vodnik, primo poeta sloveno; 1940-41, 91.
19. Giacinto Avian: Riflessi della Contro-riforma in alcuni scrittori sloveni del Goriziano; 1939-40, 124.
20. Cirillo Sinigoi: L'influsso dell'occupazione francese sulla letteratura slovena; 1938-39, 106.
21. Giovanna Vagnoli: Gli elementi italiani nello sloveno; 1948-49, 96 (nekak slovar italijanskih besed v slovenščini).
22. Giuseppe Serazin: Il dialetto sloveno del Carso Superiore (Casigliano); 1940-41, 93.
23. Nicolò Persici: Il dialetto di Cergneu; 1945-46, 174 (varianta terskega dialekta; teza je napisana z vsemi dialektskimi znaki).
24. Paolo Rieppi: I dialetti sloveni della Val Natisone; 1938-39, 74.
25. Ermacora Vidoni: Saggio sulla toponomastica slava dell'alta Valle del Torre; 1944-45, 240 (tezo je dal prof. Tagliavini).
26. Caterina Ceria: Il repertorio slavistico della »Favilla« di Trieste; 1938-39, 184 + 150.
27. Gilda Bruni: Contributi slavistici della Strenna Triestina; 1942-43, 154.
28. Antonietta Polichetti: Lirske pjesme di Stanko Vraz; 1949-50, 224.
29. Luigi Bertogna: La visione dell'Italia in due scrittori moderni sloveni (Sardenko, Finžgar); 1938-39, 132.
30. Xenia Visintin: La poesia dei partigiani sloveni; 1951-52, 276.

Kot kažejo imena in priimki, so bili študentje Slovenci in Italijani, ki so se naučili toliko slovenščine, da so mogli iz nje pripraviti tezo.

Naj bo ta skromna beležka v spomin prof. Cronii, ki je umrl 11. maja 1967.

Martin Jevnikar

PROPAGANDA ALI VABILO

Opčine so zaenkrat še vsaj do neke mere slovenska vas. Bazovica in Boljunec pa povsem. Zaenkrat seveda. V stari openski župnijski cerkvi se opravlja bogoslužje pretežno v slovenščini, pač za vernike slovenskega jezika. V bazoviški in boljunki cerkvi še tembolj.

In vendar: Na najbolj prometni openski ulici in na cesti pred bazoviško cerkvijo in pred Boljuncem se je pred kratkim pojavila tabla z urnikom nedeljskih maš edinole v italijanskem jeziku. Čemu? Ali Slovincem ni treba k maši? Ali se tisti, ki so tablo postavili, bojijo, da bi množice jugoslovanskih obiskovalcev Trsta mogle onečastiti opensko cerkev? Ali so prepričani, da je bazoviški Kras in slovenski Breg povsem rdeč in so cerkvena vrata zanj zaprta?

Ali pa hočejo biti nove table, ki so jim medtem ali jim bodo v kratkem sledile druge, njim podobne, le nov zunanji dokaz vsem tujcem, da je tržaško ozemlje v vsakem oziru italianissimo?

Čas je tudi že, da vendar enkrat pokrajinska uprava ali turistična ustanova ali kdor že bodi pred vsemi slovenskimi vasmimi in na križpotjih namesti napise naših krajev tudi v slovenščini in tako, čeprav pozno, popravi zamujeno dolžnost.

IMENA ULIC

Vaške ceste v Bazovici bodo dobile imena slovenskih veljakov. Prav. Zanima pa me, kako bo to zapisano na hišnih tablicah v povsem slovenski vasi.

Še bolj me zanima, kdaj bodo dobile slovenska imena ceste ali ulice na Opčinah. Ali res nekateri ne bi mogli prenesti poleg italijanskega napisa tudi besed: Narodna ulica, Proseška, Alpska itd.?

Najbolj pa bi rad doživel krst prve tržaške ulice na ime Primoža Trubarja, Franceta Prešerna, Antona Martina Slomška, Ivana Cankarja, Dragotina Ketteja, Srečka Kosovela ali katerega drugega vrednega moža iz naše zgodovine. Ali bi res s tem Trst zatajil svojo preteklost in opljuval svojo podobo?

Za vse dobro zavzeti občinski možje so tudi o tem že razpravljali. Toda od lepih besed in obljub do dejanj je pač dolga pot. Posebno ponekod.

ŠE VEDNO — SLOVENSKI PRIIMKI

Čas gre naprej, življenje tudi, odpira se bodočnost, preteklost pada v pozabo, lepa in grda. In vendar — včasih se nekaj zbudi iz sive preteklosti, se postavi pred oči in je kot klicaj: Nekaj je vendar treba storiti!

Tisti fašistični odlok o poitalijančevanju slovenskih priimkov mi ne gre in ne gre iz spomina. Ali bo res velika večina naših lepih priimkov ostala zaradi protinaravnega krivičnega ukaza za vselej popačenih in bo po šolah, uradih in vseh zapisih še dalje kraljevala zmeda in zlaganost?

Ali ni med vsemi tukajšnjimi slovenskimi ustanovami nobene, ki bi imela dovolj poguma in moči, da bi se za stvar resno zavzela in stvarno kaj storila?

Pravzaprav bi morala nastopiti celotna slovenska skupnost, da reši, kar se še rešiti da. Nedavna spodbuda nekaterih Prosečanov dokazuje, da mnogim našim ljudem le ni vseeno, kakšen je bil, je in bo njihov priimek. Marsikdo morda pri tem bolj kot na sebe misli na svoje otroke, vnuke in pravnuke, ki bodo nemara čez desetletja in stoletja razvzhlavali uganko njihovega priimka. Vsaj v očeh svojih najbližjih potomcev ne bi hotel biti pokveka, šleva, oportunist ali še kaj hujšega.

Izkoristim priliko, ki mi jo nudi Most s svojo anketo o Primorskem dnevniku, da napišem nekaj misli o tem slovenskem dnevniku.

Pred približno tremi leti sem se naročil na Primorski dnevnik. Stalen naročnik pa sem postal prav zato, ker sem imel občutek, da se tudi P.d. nekje sprošča, postaja objektivnejši v dogodkih, ki zadevajo vse zamejske Slovence in ne samo one, ki so marksistične ideje. Upal sem torej, da bo P.d. vedno bolj postajal glasilo vseh Slovencev in tako nadomestil vlogo, ki jo je — vsaj tako pravijo starejši — imela Edinost, dokler je ni fašizem zatrl.

Po treh letih vsakodnevnega prelistavanja P.d. pa sem prišel do zaključka, da je P.d. najprej marksistično glasilo, šele nato slovensko. Ne morem si drugače razlagati dejstva, da stalno in na široko poroča o vsakem koraku Italijanske komunistične partije in Italijanske socialistične stranke, Slovenski skupnosti pa najraje podtika polena ali pa minimizira njene posege in odločitve. Prav tako glede kulturnih prireditvev: vse, kar je v Kulturnem domu, je dobro (tudi objektivno neuspele prireditve), kar pa se igra, oz. poje v rojanskem Marijinem domu, v Finžgarjevem domu, itd., po ni važno, zato P.d. tem predstavam posveča le nekaj drobnih vrstic. Obstal sem, ko sem lansko ali predlansko leto bral o neki predstavi, ki so jo imeli v kinu Moderno v Trstu »! Guffi«: P.d. poroča o njej na veliko in navdušeno. Ko pa je bil lani in letos v Marijinem domu v Rojanu koncert cerkvenih pevskih zborov (nastopilo je okrog deset zborov, vsak zbor je imel približno 25 pevcev, torej skupno 250 pevcev), je P.d. silno na drobno poročal. Drug primer: X kulturnik praznuje 50- ali 60-letnico. P.d. piše en teden o tem jubileju; Radijski oder slavi 20-letnico igranja, P.d. objavi približno deset ali dvajset vrstic.

Ta dejstva so omajala moje zaupanje v Primorski dnevnik in mislim, da je skrajni čas, da P.d. postane res vseslovensko glasilo, enako pravično do Slovencev različnih ideologij, različnih mnenj. V sedanjem času dialoga in iskanja skupnih poti se mora tudi P.d. v večji meri odpreti, stopiti naprej s časom, drugače se bojim, da ga bo mladina bojkotirala. Ker pa si kot mlad človek želim večje strpnosti, večje objektivnosti, pravičnosti tudi pri tisku, iskreno upam, da bo P.d. ubral čimprej pravilno pot. Nakazal jo je že. Zdaj mu iskreno voščimo, da bi res postal glasilo vseh zamejskih Slovencev. Šele takrat bo opravljal poslanstvo, ki mu ga čas in okolje nudita.

D. M.

1. Oko mojega spomina ne sega zavestno tako daleč, da bi lahko podal osebno izkustveno sodbo o narodno-obrambnem poslanstvu Primorskega dnevnika od njegove ustanovitve do današnjih dni. Njegovo pisanje bolj redno zasledujem šele kakšnih deset let, zato se bom v naslednjih izvajanjih nujno omejil na tole razdobje, ki mi je bližje in bolj poznano.

Vsekakor se popolnoma strinjam z ugotovitvijo, da PD ni bil ustanovljen z namenom, da bi združeval okrog sebe vse Slovence, ampak je deloval kot glasilo določene politične in svetovno-nazorske formacije (OF oziroma komunistično-socialistične smeri) v stalni ofenzivi proti vsem ostalim slovenskim političnim in drugim organizacijam, ki so delovale za uveljavljanje slovenskega življa izven meja matične domovine na družni ideološki osnovi.

Določene spremembe v impotaciji vloge PD se opazijo šele po razpustitvi NSZ in prevladanju politične formule levega centra v vsedravnem in zlasti še lokalnem okviru. Tako je hočeš nočeš postal v nekem pogledu neuradni glasnik enega dela levega centra (socialističnega), katerega se je spričo danih razmer oprijel kot odrešilne bilke za uveljavitev pravic zamejskih Slovencev.

Po drugi strani je prenehal s frontalnim napadanjem nelevičarskih Slovencev ter se spet odprl komunistični stranki, zlasti glede njenega teoretičnega in praktičnega zadržanja do slovenskih problemov. Toda medtem ko je do nelevičarskih krogov kritičen, sprejema vse pobude in akcije skrajne levice pozitivno ali v najslabšem primeru brez komentarja.

Njegova najbolj šibka točka je narodno-združevalna funkcija, katero, pravi, da zasleduje, a je v praksi nedosleden, ker ne formira ustreznega narodnega duha pri vseh svojih potencialnih bralcih. Posledica tega je, da je prav malo naših rojakov, ki bi bili nanj navezani zaradi temeljitega in brezkompromisnega obravnavanja naših problemov in ne zaradi tega, ker je na žalost edini slovenski dnevnik v Italiji.

2. Vtis imam, da je za uredništvo PD najbolj važna prva stran (mednarodna politika in dogodki, do katerih vedno zavzame določeno stališče) in nato druga stran (kronika kontingentnih lokalnih političnih in drugih dogodkov). Do neke mere je za dnevni časnik to skoraj nujno. Toda po drugi strani ni s tem rečeno, da je poslanstvo edinega slovenskega dnevnika v zamejstvu s tem izčrpano. Zato tretja in druge strani ne bi smele biti posvečene samo lahkotnim člankom o filmskih zvezdah in zanimivostim iz raznih krajev sveta. Semkaj bi spadali tudi članki o resnejših problemih slovenske manjšine, sociološkega in narodno-obrambnega značaja. Tako smo njegovi bralci dobro informirani, kaj pišejo in mislijo po svetu o Vietnamu, nimamo pa celotne slike o naših stvarnih perečih problemih.

3. Če danes povprašate povprečnega Slovenca na Tržaškem ali na Goriškem, kaj sodi o liniji PD, bo izjavil, da je zanj nerazumljiva. Če boste vanj zaupljivo silili, bo zaupal, da je nekako ostal pri starem. — Zelo kritično ocenjujejo njegovo linijo izobraženci. Odkrito pravijo, da se včasih vtopi v malenkostih, kot se temu pravi. Tako zna na primer obširno poročati o raznih političnih procesih proti kulturnikom v Španiji ali v Južni Ameriki, prav malo pa o procesih enakega značaja v socialističnih deželah. In vendar gre povsod za princip svobodnega izražanja.

Glede vloge narodnih manjšin stalno poudarja dobre odnose med sosednima državama, toda prevečkrat se kaj hitro sprijazni z izvršenimi dejstvi v škodo iste manjšine (primer zadeve z Grandi Motori). To potrjuje močno naslonjenost na neko višjo politično linijo, ki se ne sklada vedno in povsod z interesi slovenske manjšine.

4. Informativnost glede običajnih dogodkov (nesreče, jubileji itd.) je po mojem zadovoljiva, čeprav ne beleži z enakim poudarkom vseh dejstev in akcij iz vsestranskega življenja manjšine.

5. Glede vsebinske konkurenčnosti z ostalimi dnevniki je opaziti prizadevanje k izboljšanju, toda poslanstvo slovenskega dnevnika je, kot rečeno v uvodu, ne samo v informiranju, ampak tudi, oziroma predvsem v formiranju slovenske biti.

6. Če ga isti ljudje dolgo let vodijo in določajo njegove smernice, ni nič čudnega, če se ne more sprijazniti s stvarnostjo, ker bi sicer moral priznati, da je drugačna od tiste, ki jo sam slika in prikazuje javnosti.

7) Poročanje o političnih dogodkih med slovensko manjšino je večkrat nepopolno. Še bolj se to dogaja na kulturnem področju. Pred dvema mesecema je neki slovenski zbor iz Gorice (iz katoliških vrst) prvič posredoval slovensko kulturo Furlanom v Gradiški, kar je bil vsekakor nadvse pomemben dogodek za vso našo manjšino v Italiji. V kolikor sem mogel zaslediti, ni PD o poteku in pomenu dogodka sploh poročal, ampak ga le kot kronist napovedal.

A. T.

Z objavo teh dveh odgovorov zaključujemo anketo o Primorskem dnevniku. S tem v zvezi naj povemo, da je na naše uredništvo prišlo precej pisem in seveda odgovorov na anketo. Ker ne moremo vsega objaviti, smo izbrali dva prispevka, ki sta se nam zdeli najboljša in tudi najumerjenejša.

V prihodnjih številkah Mostu bomo skušali anketirati javno mnenje o drugih naših časopisih in ustanovah.

UREDNIŠTVO

Prejeli smo:

Spoštovano uredništvo Primorskega dnevnika, *)

TRST - Ul. Montecchi, 6.

Dne 26.11.67 je Vaš dnevnik objavil daljše pisanje Boga Samse z naslovom »Ob 15. številki Mosta«, v katerem me večkrat omenja in mi pripisuje namene in oznake, ki utegnejo biti nespodobne. To pisanje je zame nesprijemljivo in Vas prosim, da objavite tudi sledeče pripombe:

1) Gre v glavnem za aprioristične trditve na nesprijemljivi višini, ki nimajo nič skupnega z zdravo kritiko. Če se Bogu Samsi izplača, se zateče k citatološki metodi, kjer pa mu to ne koristi (kot n. pr. pri mojem članku), ne mara citirati in razsoja po mili volji.

2) Bogu Samsa trdi, da »z izjemo enega samega imena in njegovih dveh prispevkov imamo opravka samo z grobo polemiko proti matični domovini, pri čemer gre za osnovni koncept izkoriščanja manjšine za prodor proti Ljubljani«. (Sic!)

Ta »izjema« velja za Aleša Lokarja, ki je edini pisec z »dvema prispevkoma«.

Ta trditev je neresnična; naj Bogu Samsa navede samo en stavek iz mojega članka »proti matični domovini«, oziroma kjer naj bi šlo »za osnovni koncept izkoriščanja manjšine za prodor proti Ljubljani«!

Kdorkoli je prebral moj članek, je lahko ugotovil ravno nasprotno. »Ta prodor proti Ljubljani« moj članek obsoja. Na strani 133 dobesedno trdim: »Tako napadanje, prikazovanje Jugoslavije kot nekako zločinsko gnezdo, je bilo izredno učinkovito pri odtujevanju slovenskega življa, pri asimilaciji slovenskega delavca«, na strani 134: »Ta akcija je vcepila sovraštvo pri tukajšnjih slovenskih delavskih množicah do Jugoslavije, do Slovenije, do slovenstva«.

Čudno izgleda, da Bogu Samsa brani ravno tiste, ki so hujskali »na borbo in razkrinkavanje tukajšnje Titove agenture...«, na »borbo proti slovenskim nacionalistom Babičevega in Krajghejevega kova«, na »neizprosno borbo proti Babičevi nacionalistični skupini...« (Most, št. 15, stran 130, 131, 132).

3) Glede same vsebine mojega članka »O asimilaciji tržaških Slovencev«, ki obravnava edinstveni pojav masovnega potujčevanja, pa je potrebno pripomniti sledeče:

a) Z zadovoljstvom ugotavljam, da Bogu Samsa ne zanika veljavnosti popisa, ki ga je opravil P.N.O.O., saj sam trdi, da ig ta popis »objektiven in stvaren«.

Na osnovi tega štetja in na osnovi ugotovitev Medzavezniške komisije izvedencev za narodnostna vprašanja so ugotovili v Ljubljani, da je bilo leta 1946 na Tržaškem 70.000 Slovencev (glej Sodobnost št. 6 in 7/66).

Današnje stanje Slovencev v tržaški pokrajini vsi dobro poznamo. O tem priča naša osnovna šola in ne bo odveč, če ponovimo le nekaj podatkov. Leta 1946 je bilo v slovenski šoli pri Sv. Ani 350 učencev, letos pa 28 (v prvem razredu 5), v Šklednju 201, letos pa 20 učencev (v prvem razredu 6), pri Sv. Jakobu 317, letos pa 32 učencev (v prvem razredu 5).

Trditev, da podpisani »sešteva hruške in jabolka in pravi, toliko je breskev«, izgubi vsako duhovitost ob takem rododomnem stanju.

b) Predočiti moram Bogu Samsi, da me »statistični učbeniki« — ki mi jih priporoča, prav nič ne zanimajo: zanima me stvarnost in ne »teorija«.

c) Popis iz leta 1961 predstavlja izkrivljeno resnico, kakor ugotavlja Janko Jeri; z drugimi besedami nas opozarja na pojave množične asimilacije, o kateri je govora v mojem članku.

*) Pismo je bilo poslano tudi naši reviji s prošnjo, da ga objavimo. (Op. ur.)

Tudi šolski podatki potrjujejo to izkrivljeno resnico in v tem pogledu se ne da slepomišiti s »statističnimi učbeniki«.

Masovno poitalijančevanje tržaških Slovencev je resnični pojav v našem manjšinskem organizmu. Publikacija predsedstva vlade »Vita Italiana« in »uradno stališče K.D.« — ki Boga Samso tako zanima — ni predmet moje razprave.

d) Bogo Samsa se ne strinja z menoj glede metode proučevanja vrpašanja masovne asimilacije.

Po njegovem bi morali potisniti glavo v pesek, preskočiti vso povojno dobo, ker da je to »politično, moralno in psihološko škodljivo za sedanjí boj slovenske manjšine za njen obstanek«.

Odreči bi se morali vsakemu stvarnemu gledanju, proučevanju naših problemov, da se ne bi kdo užalil.

A taka metoda, ki teži samo za tem, da se ne bi kdo užalil, ni in ne more biti koristna za proučevanje našega stanja. Razgovor med nekom, ki govori odprto, brez predsodkov, in med nekom, ki noče ali ne more videti resnice, postane nekoliko težji.

e) V vlogi branilca fratelance, kominforma itd., Bogo Samsa prihaja do trditev, ki nikogar ne prepričajo.

Masovna asimilacija naj bi temeljila na »stvarnih okoliščinah«, na »objektivnih nujnostih«. S tem stališčem našega sogovornika se ne moremo strinjati.

Zakaj naj bi bila množična asimilacija tržaških Slovencev »objektivno nujna«?

Vsekakor bi bilo želeli, da bi avtor razvil in podkrepil z dokazi to svojo »tezo«.

Nemogoča je tudi trditev, da slovenske komuniste in socialiste »asimilirajo« fašisti.

f) Prepričan sem, da gre pri tem za osebno zadevo pisca in da se Primorski ne strinja s takim načinom pisanja, čeprav Bogo Samsa govori tudi v imenu slovenskega dnevnika.

g) Nedopustno in škodljivo je prezreti stvarnost in se spuščati v neslane opazke, ki nikogar ne zanimajo. Bogo Samsa si dovoljuje celo dvomiti, da je moja razprava »namerno« ali pa »iz užaljene veličine nenamerno« škodljiva. Pri tem se celo sprašuje: »V katerem grmu tiči zajec?« Naj si prečita Primorski dnevnik iz dobe kominforma, pa bo z lahkoto ugotovil, v katerem grmu tiči zajec!

h) Nesprejemljiv je tudi vzvišeni in psevdoznanstveni zaključek, po katerem je manjšina »občutljiv, kompleksen organizem«, za katerega naj bi imel samo Bogo Samsa zdravilo.

Če bi bilo to res, bi bil dolžan dati ga na razpolago naši manjšini, saj se vsi strinjamo, da mora prav ta **»zavrniti in izločiti sile, ki jo skušajo od znotraj oslabiti, ji vzeti poguma in zaupanje v lastno moč«.**

Bogo Samsa pa ni navedel, kako misli **konkretno** izvesti to lepo programatično misel. Pri čakujemo, da bo o tem povedal nekaj konkretnih predlogov.

Z izrazi odličnega spoštovanja

BOGDAN BERDON

KAZALO ČETRTEGA LETNIKA (1967)

ESEJI

- Marjan Rožanc: NIČ NA SLOVENSKEM 3
DEMON IVA DANEUA 143
Karel Vladimir Truhlar: POKONCILSKI KATOLIŠKI ETOS 43
Kamilo Pertot: MRTVI IN ŽIVI BOG 59
Aleš Lokar: DIALOG IN SLOVENCİ 67, 162, 250
Ingo Paš: ŽRTVE IN PRIČAKOVANJA 155
Toussaint Hočevár: DANAŠNJI SLOVENSKI POLOŽAJ IN
PERSPEKTIVE ZA BODOČNOST 195

LITERATURA

- Dane Zajc: BALADA 8
Braco Rotar: SLEME 38
Alojz Rebula: KRAŠKA VELIKA NOČ 40
Jasna Škrinjar: DAJ NAM DANES 110
Franci Zagoričnik: HAPPY PILAD 116
Vladimir Kos: ARHIMEDOVA KRIVULJA V ZLATEM 140
SONET ZA SA-I-NO KAWARA 141
Stanko Janežič: ODMEVI BIVANJA 150
ZAPUŠČENI DOM 152
ŽALOSTINKA 153
POHOD 154
NOČEMO VOJNE 224
Fulvio Tomizza: PETI LETNI ČAS 206
Aleksander Peršolja: PESMI 211
Ivan Mrak: DOPISOVANJE S KRIŠTOFOM 216

UMETNOST

Boris Podreka: TOTEM GOLE STVARNOSTI 16

RAZSTAVA ARTE VIVA 246

(Foto Piccolo Schillani)

PROBLEMI

Marjan Rožanc: POLNOST IN PRAZNINA VELIKIH ZAVEZ 23

Aleš Lokar: KRIZA NARODNE ZAVESTI 105

Bogdan Berdon: O ASIMILACIJI TRŽAŠKIH SLOVENCEV 123

KDO DEJANSKO PREDSTAVLJA

SLOVENSKO MANJŠINO 236

Vladimir Vremec: KOROŠKI SLOVENCİ V SLEPI ULICI 228

FELJTONI

BORIS KRAJGHER, Miran Razor 79

KARIKATURE, Tojo Brkin 81, 86, 90 in 95

HUMANISTIČNO NASILJE, Tone Ulamec 82

NESREČNE OSNOVE SREČNE DRUŽBE, Vladimir Vremec 85

ATENTAT NA ŽIVLJENJSKO ENERGIJO, Tone Ulamec 88

DUH ČRKE IN DUH ŽIVLJENJA 91

ZDRAVICA, Marjan Rožanc 93

POMENKI ROKA POTREBUJEŽA 97

PLEČNIKOVA RAZSTAVA NA DUNAJU 173

DIALOG V MARIANSKIH LAZNYH, Vladimir Vremec 178

LUČI IN SENCE (A. L.) 186

ANKETA O NAŠEM TISKU 187 267

ALI JE KAJ ZA STVARMİ ALI NI NIČESAR, M. R. 259

KAKO JE NAREJEN STRNIŠEV SAMOROG, Lev Detela 261

SLOVENISTIKA V PADOVI, Martin Jevnikar 265

DOMAČI PABERKI, čič 266

PISMO, Bogdan Berdon 269

V naslednjih številkah:

Mircea Eliade: SVETO IN PROFANO V MODERNEM SVETU

Aleš Lokar: DIALOG IN SLOVENCİ (konec)

Miro Kos: NAPREDNO

Vladimir Truhlar: IZ SODOBNE NEMŠKE LIRIKE

Milena Merlak Detela: P E S M I

Steklarna

A. KOREN

nasl.

GORICA

Ulica Carducci, 6

Corso Italia, 42

Ulica Bellinzona, 5

TVRDKA

**KOŠIČ
BENEDIKT**

Trgovina čevljev = Ul. Rastel, 1

Trgovina usnjenih izdelkov = 112

Dežnikov = Ul. Rastel, 4

GORICA

TEKSTILNA TRGOVINA

Josip PODOBNIK

Tel. 221090

OPČINE

TRGOVINA

ULIAN

Tkanine ženske torbice, dežniki
dežni plašči, odeje, perilo itd.

OPČINE

Narodna ul. 55

Avtomehanična delavnica

Beccari Marino

OPČINE

ulica Ginepri 9, tel. 221737

RESTAVRACIJA

DANEU

OPČINE - Narodna ulica, 194

Tel. 221.241

Cepar *Peter Pavel*

VELIKA ZALOGA
TEKSTILIJ

UL. UDINE 36

TRST

CVETLIČARNA

Savina **TRST**

Tel. 35590

Istrska ulica, 10

TRGOVINA NA DROBNO
IN NA DEBELO

Kerže

T R S T

Trg S. Giovanni, 1 - Tel. 35-019

Emajlirani štedilniki in peči najmodernejših oblik za vsa goriva. Popolne opreme za kuhinje, jedilnice, restavracije, iz emajla, nerjavečega (Inox) jekla, itd. Električni likalniki, sesalci za prah, pralni stroji, grelci za vodo, hladilniki, dekorativni predmeti umetne obrti od keramike do brušenega stekla. Lestenci ter vseh vrst električne luči klasične in moderne oblike

PRODAJA TUDI NA OBROKE

URARNA IN ZLATARNA

ANTON MALALAN

O P Č I N E

(pri cerkvi)

PROSESKA, 18 - Telefon 221-465

Manufaktura

FERFOLJA

vam nudi

IZREDNO IZBIRO BLAGA

TRST

Ul. Mazzini, 46

Knjigarna

Fortuna

Velika izbira šolskih potrebščin, knjig in nabožnih predmetov

Tu dobite slovenske revije in časopise ter najvažnejše italijanske kulturne in katoliške revije.

TRST - Ulica N. Paganini 2, pri cerkvi sv. Antona Novega

URARNA
ZLATARNA

Mikolj

Bogata izbira švicarskih ur in lično
izdelane zlatnine

T R S T

Campo S. Giacomo, 3 - Tel. 95-881

GOSTILNA

„PRI POŠTI“

Zora Presl

BAZOVICA, št. 95

Telefon **226-125**

BUFFET „Tomažič“

T R S T

Ul. Cassa Risparmio št. 3 - tel. 35-301

TVRDKA

GIACOMO
VATOVEC succ.

S. N. C.

Import - Export

T R S T

Ulica Torrebiana, 19 - Tel. 23-587, 37-561

Peči za centralno in normalno kurjavo

Pralni stroji - Hladilniki - Štedilniki

Poljedelski stroji

Ladijski Diesel motorji

PREVOZNIŠKO PODJETJE

vetrih
alfred

U V O Z

G O R I C A

Ul. Lantieri, 5

Tel. 25-27

Katoliška

knjigarna

*Velika izbira knjig revij
in nabožnih predmetov*

G O R I C A
T R A V N I K

Trgovina Jestiin

IGNACIJ
M A R C

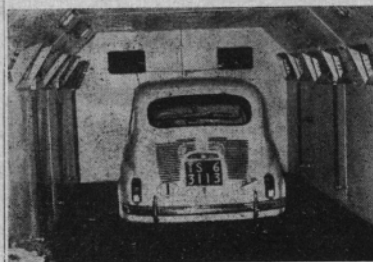
TRST

Ulica S. Marco, 10 - Tel. 90344

Trgovina z optičnimi pripravami

TRST - Ul. Carducci, 15 - tel. 29-656

Avtomehanična
delavnica

Grgič

Popravlja avtomobilov vseh vrst
Pramje avtomobilov
Cene ugodne

PADRIČE - TRST

Tel. 226-161

GOSTILNA

Ostrouška

TRST - Ul. S. Nicolò 1, tel. 37-918

Drogerija

PODOBNIK
KARLO

OPČINE,

Proseška, 22 - telefon št. 221-090

550

